VIATIA
LUI
CUZA-VODA

MEMORIU ISTORIC

DE

DIMITRIE BOLINTINEANU

A DOA EDIȚIE

BUCURESC.
TYPOGRAPHIA LUCRATORILOR ASSOCIATI
12, PASAGIUL ROMAN, 12
1869.

După încetarea resbeluluĭ din Crimeea şi încheĭerea păceĭ între Rusia şi puterile maritime, se hotărî prin tratatul de Paris ca Principatele Române să remăe sub suveranitatea Porţeĭ şi sub garanţia puterilor Europene. În aceste condiţiĭ intra alegerea a doĭ domnĭ românĭ. În puterea învoelilor diplomatice se decise a se numi doă guverne provisoriĭ, unul în ţéra Romănéscă. altul în Moldova. În ţéra Romănéscă se numi dela Pórtă Alesandru Ghica fost domn în acéstă ţéră, în Moldova un boer Bals. Cel din urmă încetând răpede din vĭaţă, locul seŭ de locoteninte domnesc fuse dat luĭ Vogoridi, fiŭ al unuĭ bulgar cunoscut din Constantinopol şi favorit al Sultanuluĭ. O corispondinţă între fiul

şi părintele, corispondinţă în care se trăda politica Porţeĭ şi Austrieĭ contrară unireĭ Principatelor, denunţându-se publiculuĭ, făcu un mare scandal şi fuse causa desfiinţăreĭ alegerilor de deputaţĭ făcute deja în Moldova sub înriurirea Turcieĭ şi Austrieĭ. După o noă decisie între puterile garante, cele doă guverne provisoriĭ ale Principatelor, se schimbară. Comisari puterilor garante plecară din Bucurescĭ.

Camera Moldoveĭ proclamă unirea ţerilor cu domn străin. Plecând din Constantinopol ca să me întorc în ţéră, după maĭ mulţĭ anĭ de esil, ambasadorul Francieĭ, D. Thouvenel, îmĭ ḑise, daca merg prin Moldova, să spun deputaţilor că puterile Europene, în urma unuĭ resbel care avea de scop întărirea Imperiuluĭ Otoman, nu puteaŭ consimţi la o politică care putea să slăbĭască acel Imperiŭ, căcĭ unirea cu Principe strein era de natură a implica ideea de neatărnarea absolută a Principatelor dela Turcia. Me descărcaĭŭ de acéstă misie familiară. Acéstă idee ce o comunicaĭŭ D-lor C. Negri, Raleti şi Cogălnicénu, nu era de gustul deputaţilor Moldovenĭ. D. Cogălnicénu ḑise chĭar că de nu ne va da Europa Domn strein, face încă o revoluţie. Eram încredinţat despre fluiditatea principiilor nóstre politice. Cu tóte acestea Camera Moldoveĭ proclamă principiul Unireĭ cu Domn strein.

In entusiasmul poporuluĭ, doĭ deputaţĭ, un episcop şi D. Balş singurĭ, avură curagiul a se declara contrarĭ Unireĭ şi Domnuluĭ strein.

Ideea unireĭ era veche. Stefan cel mare, Despot vodă ereticul, Mihaĭŭ Vitéḑul, Vasile Lupu, Mateĭŭ Basarab şi alţĭ domnĭ aŭ visat acel vis! — Uni aŭ făcut unirea, prin concistă; a ţinut o ḑi şi s'a sdrobit sub greutatea lovirilor date de streinĭ. Ideea Domnuluĭ strein, era o idee noă. Doă felurĭ de ómenĭ voĭaŭ Domn strein: boeri fanarioţĭ din Moldova cari vedeaŭ în acésta reînturnarea către epoca fanarioţilor, şi adepţi ideilor liberale cari vedeaŭ în ideea de Domn strein, ideea de neaternare a Românilor; după aceştia veneaŭ turmele cari admit orĭ-ce idee, fără a o cerceta.

Deputaţi din amândoă ţerile se lepădară de ideea Domnuluĭ strein, când puterile dăteră eel din urmă cuvînt contrariŭ, cu acelaşĭ entusiasm cu care priimise maĭ 'nainte ideea de Domn strein. Nimic nu ucide o naţie ca acéstă uşuritate asupra principiilor. Când o naţie nu sacrifică nimic pentru principiĭ, nu ţine la nicĭ un principiŭ. Acésta se veḑu în urmă pînă în ḑilele de astă-ḑĭ. În adever ĭécă un fapt.

Nu trecu treĭ anĭ şi ministri luĭ 2 Maĭŭ se uneso şi formă un minister cu ministri de la 11 Februariŭ; guvernul personal se confundă prin ómeni luĭ cu guvernul constituţional care

îl resturnase. Ce ucidere de principiĭ, de convicţiĭ! Căte capitulaţiĭ de consciinţă din amândoă păriile, saŭ maĭ bine ce confusie, ce ameţélă! Ce póte să nască din înperecherĭ atăt de monstruóse? Aceste înperecherĭ monstruóse urmédă neîncetat. Ele aduc slăbirea naţieĭ şi fac dintr'însa imaginea unuĭ vas fără pilot şi fără cărmă, aruncat în voĭa vînturilor.

Când D. Cogălnicénu aruncă în plebicist guvernul personal, naţia îl aclamă.

Când după 11 Februariŭ aliaţi D. Cogălnicénu aruncă în plebicist guvernul proprietarilor şi burgesilor, naţia le aclamă cu aceeaşĭ facilitate şi nepăsare.

De unde vine acésta? din lipsa de principiĭ naţiea este proprietatea guvernnluĭ. Constituţie, legĭ, cad sub acéstă doctrină. Mulţimea simte durerile, consecuinţe a le acesteĭ stărĭ de lucrurĭ, şi tănjesce guvernuluĭ despre starea sa. Dar naţiea este stăpănă şi n'are dreptul a tânji guvernuluĭ despre starea ce îĭ face. Starea sa cată să'şĭ-o facă singură. Când o naţie voĭesce bine, guvernul esecută bine. Daca guvernul nu esecută bine, este că naţiea nu voĭesce bine. Tirani se produc acolo unde sunt toţĭ tiranĭ. Statul se conduce fără principiĭ. căcĭ masele nu aŭ principiĭ. S'aŭ vedut în capul Statuluĭ ómenĭ cari 'şĭ-aŭ făcut un joc din principiĭ, tot-d'a-una protejaţĭ de ceĭ maĭ mulţĭ şi căştigându'şĭ

prin acésta chĭar un drept de a reveni la putere. S'aŭ veḑut ómenĭ consecinţĭ în principiile lor, inamicĭ aĭ despoĭereĭ publice, rămaşĭ purĭ şi oneştĭ, şi cari aŭ fost victima sentimentelor lor, cari 'şĭ aŭ ura celor maĭ mulţĭ. Ceĭ maĭ mulţĭ vor dar un stat fără principiĭ!

Instrucţia şi educaţia maselor forméḑă datine bune, forméḑă principiĭ, forméḑă legele, forméḑă statul. Tóte guvernele aŭ oprit sborul instrucţieĭ publice. Tóte aceste guverne făcéŭ un fel, căcĭ noĭ voĭém ast-fel; făcéŭ reŭ, căcĭ noĭ nu voĭém bine; ast-fel vor merge lucrurile pe căt nu se va respăndi în naţie luminele, pe căt guvernul va crede că misia sa este de proprietar, şi naţia va crede că misia sa este d'a fi proprietatea guvernelor sele. Nu vom avé nicĭ o dată justiţie, instrucţie, religie, pe cât ele vor fi proprietatea ministruluĭ. Ideea de stat român nu se va forma cu robĭ şi tiranĭ. Statul, fără principiĭ, va fi voinţa uneĭ puterĭ de afară; partidele se vor forma după înriuririle de afară, nu după interesele naţieĭ; funcţiunele nu vor fi date pentru interesul serviciuluĭ public, ci se vor da ómenilor de partidă, de ḑestre favoriţilor. Şi ceea ce este maĭ trist, ele vor serbi a regula alegerile, a păstra simpatiile corpurilor pentru guvern, şi a renasce, ca o fatalitate, sistemul corupţieĭ, favorat de un regim liberal numaĭ cu numele, ucigând ast-fel acest regim ale că-

ruĭ fructe nu s'ar afla maĭ bune de cât acelea a le despotismuluĭ.

Români se supuseră la voinţa puterilor şi renunţară la Domn strein.

În Moldova ideile de unire fuseră favorate de guvernul interimar. Panu sprijinit de partitul naţional, luptă cu energie pentru causa unireĭ.

În ţéra Românéscă ideea de unire remăsese în starea eĭ de vis. De cum apăru cele din urmă lucrărĭ a le conferinţelor, fie-care fracţie se gândi la candidatul seŭ la domnie. Domni foştĭ şi înstreinaţĭ se aprpoiară de ţéră, fracţiele incepură a lucra. Ele avéŭ a combate contra partituluĭ liberal şi contra guvernuluĭ luĭ Al. Ghica, uniţĭ provisoriŭ. Acest guvern ca şi guvernul Moldoveĭ favoraŭ ideile liberale, însă veni guvernul interimar, treĭ caĭmacamĭ. Atuncĭ acest guvern, în ţéra Românéscă, luă aerul de partid şi fără a ţine sémă de convenţia de la Paris care proclamă drepturile omuluĭ, urmă a cărmui după sistemul vechĭŭ.

În Moldova partidul naţional, avênd în guvern membri din sînul seŭ, nu'l înpedica nicĭ o stavilă în lucrările sele. Numaĭ era vorbă de unire şi de principe strein. Cele doă ţerĭ avéŭ convenţia de Paris spre a esecuta. Principul unireĭ era aruncat în comisia centrală din Focşanĭ. Fie-care ţéră 'şĭ alegé un domn român. Par-

tiḑi pun căte un canditat. Ceĭ d'ănteĭ fuse C. Negri, V. Alesandri, din partea partiduluĭ liberal; fostul domn Mih. Sturza, din partea partiduluĭ bătrîn.

C. Negri era capul şi idolul uneĭ junimĭ nobile care luase iniţiativa în ideile de reforme ăncă din anul 1848, şi care se veḑuse esilată din Moldova sub Sturza pînă la venirea Domnuluĭ Grigorie Ghica. Acest domn se urcă pe tronul Moldavieĭ, chĭămând pe lîngă sine pe toţĭ liberali, pe cănd liberali din téra Românéscă eraŭ esilaţĭ. June ăncă, C. Negri terminăndu'şĭ studiile sele în streinătate, priimi dela D. Konaki, părintele seŭ vitreg, propunerea de a'l face moştenitor peste averea sa imensă, cu condiţie a lua numele de Konaki. Sentimentele sele nobile, cavalerescĭ, înpinse pînă la cea maĭ sublimă abnegaţie de persóna sa, îl făcură a refusa cu indignaţie condiţia de a purta alt nume pentru avere de căt numele părinteluĭ seŭ, care murind îĭ lăsase moşia Minjina cu un modest venit. Acest act anunţa ce va fi maĭ tărḑiŭ. Petrecu maĭ mulţĭ anĭ în Italia. Sentimentele sele delicate se armoniaŭ cu fericire la minunele ce artele frumóse respândéŭ în cercul orizontuluĭ seŭ. Luă parte în maĭ multe conspiraţiĭ cu societăţile carbonarilor pentru libertatea Italieĭ şi a patrieĭ sele.

În anul 1848, pe cănd isbucni în Paris re-

voluția dela Februariŭ, C. Negri era la Paris. El președa ședințele junilor românĭ ale căror inimĭ se înaripaŭ atuncĭ la sórele libertățeĭ patrieĭ lor. Veni un moment când bancheri curmară daraverile lor. C. Negri, care vînduse la Londra o mare cuantitate de grâne, înaintă maĭ multe sume de banĭ pe la românĭ, și luă din Paris cu chĭeltuĭala sa peste cincĭ-spre-ḑece junĭ cari merseră în Iașĭ și în Bucurescĭ să facă mișcarea națională ale căreĭ semințĭ eraŭ deja aruncate.

C. Negri adoptase programa cu împroprietărirea țeranilor. Ceĭ maĭ mulțĭ proprietarĭ, de bună credință, neînțelegênd interesele ce le promitea soluția ast-fel a aceleĭ cestiĭ, alți făcênd din acéstă cestie un mijloc de partid saŭ de castă, nu salutară de cât cu sfială candidatura la tron a luĭ C. Negri. Vasile Alesandri, renunțând la șése-spre-ḑece voturĭ a le sele, le aducé amiculuĭ seŭ. Boeri vechĭ eraŭ în numer mic între deputațĭ. Luptele între partidul liberal și cel bătrîn, deschise pórta deputaților din clasa II de boerĭ. Acéstă clasă umilită de clasa I, și maĭ puterică acum atât prin inteligință cât și prin numer, găsi momentul princios spre a se ridica, ridicând pe tron unul de aĭ lor. C. Negri era din ceea ce se ḑicea atuncĭ în Moldova prin imitație, clasa nobililor. El era asemenea pentru desființarea clăceĭ, toțĭ sciaŭ că prin-

cipiile la acel om nu eraŭ mijlóce ca să vie la guvern ci eraŭ convincţiĭ puterice. Deputaţi de clasa II se sfiaŭ a grămădi voturile lor luĭ C. Negri pentru aceste doă cuvinte. Ast-fel în şedinţa de încercare. un deputat D. Lascăr Catargiu ḑise că nu dă votul seŭ pentru acela care, daca s'ar face Domn, 'ĭ-ar lua moşiile şi le-ar da la ţeranĭ. «Nicĭ eŭ, strigă Cogălnicénu, nu voĭŭ da votul meŭ D. Catargiu care, dacă ar fi Domn, m'ar trimite peste hotar, pe mine care sînt pentru împroprietărirea ţeranilor,» ḑise şi se duse acasă. Şedinţa urmeaḑă, deputaţi de a II clasă, voind cu orĭ-ce preţ unul de aĭ lor, nu găsiră multă greutate a întruni cu voturile lor voturile partiduluĭ bătrîn înspăĭmăntat, asupra juneluĭ Al. Cuza care îl credea inamic al împroprietărireĭ ţeranilor.

Moldova trecuse prin nisce încercărĭ dureróse, Guvernul ţereĭ încredinţat de Pórta otomană în mânele luĭ Vogoridi, acésta primi ţéra ca o proprietate a sa. El jucă rola unuĭ tiran, dar un tiran docil la voinţele Consoluluĭ Austriac; acest din urmă era adeveratul locoteninte de Domn. Inriurirea Austriacă era violentă. Consolul ordona Caĭmacamuluĭ, boerilor din partitul ce respingeŭ unirea ţerilor: aerul acesteĭ influinţe se simţi în timpi din urmă, după demisia impusă de afară de unele din puterĭ ministeruluĭ Golescu. Acest guvern avea maĭ multe feţe:

tirania, arbitrariŭ, necapacitate, ca tóte acele guverne ce întârḑie d'a maĭ avea voința lor. Moldova plângea și rîdea. Poetul Alesandri printr'o satiră plină de spiritul seŭ fin, făcu pe Moldova să rîḑă printre lacrimĭ. Corispondința secretă a Caĭmacamuluĭ în care se trăda politica Porțeĭ, Austrieĭ și Anglieĭ contra unireĭ, fuse furată din scrinul luĭ Vogoridi, predată Franciei și publicată în presa Europénă. Alegerile făcute sub înriurirea celor treĭ puterĭ, fuseră fărâmate. Pe lîngă acel Caĭmacam era un adiotant, un om ca de 35 de anĭ, cu rang superior în armată, amic intim al Caĭmacamuluĭ. Acest june îșĭ dase deja demisia de prefect dela Galațĭ demisie motivată în urma descoperireĭ politiceĭ Caĭmacamuluĭ contrară unireĭ țerilor și lovitóre drepturilor, și acéstă demisie făcuse mare sgomot în țéră și în streinătate. Poetul Sion căntă acéstă demisie și declară printr'nn articol că acest bărbat era demn de timpi anticĭ. Ochi moldovenilor se înturnaseră către acel june soldat, care prin fapta sa venea și le ridica sufletele abătute de impresia spirituluĭ de umilință și de degradare ce părea că încinge tótă nația, dar care din fericire nu cletina de căt suferințele societățeĭ. Acest june era Alesandru Cuza care maĭ în urmă se urcă pe tronul țerilor unite. Eŭ 'l-am veḑut pentru prima óră la Caĭmacamul Vogoridi. Acest Vogoridi nu era

născut a fi tiran, nicĭ om reŭ; avea inimă bună, caracter franc, rola sa politică de tiran nu'ĭ şedea nicĭ de cum, şi pentru că toţĭ îl cunosceaŭ şi îl ĭubĭaŭ în vĭaţă de familie, unde nu'ĭ cunoscea nimenĭ nicĭ un fel de tiranie, pe tronul Moldoveĭ aflându-se, nu'ĭ simţea tótă greutatea tiranieĭ. Cu tóte acestea, sub aparinţa surîḑitóre, un sistem de ucidere naţională se întindea, prin ajutorul aceluĭ partid de ómenĭ cari aŭ făcut din drepturile ţereĭ preţul urcăreĭ lor la putere. Moldova numaĭ rîse, un singur om rîdea ăncă, şi rîdea lîngă tiran. Era Alesandru Cuza. El rîdea de Turcĭ, de Austriacĭ, de boeri partitu-luĭ naţional, rîdea de tiran.

Când am veḑut pe Caĭmacam, la palat, după înturnarea mea în ţéră, me îndemnă să remăn în Moldova. «Te voĭŭ face colonel, ḑise el. Pe Cuzaki nu 'l-am făcut eŭ colonel?» Vorbind astfel îmĭ arată pe un colonel tîner ăncă, blond, care şedea resturnat pe o sofa cu un cĭubuc lung în gură, serios şi tăcut : era Alesandru Cuza.

Alesandru Cuza cobora dintr'o familie veche moldovenéscă, stremoşul seŭ murise tăĭat de Turcĭ pentru sentimentele sele naţionale. Sub domniĭ fanarioţĭ, acéstă familie, ca multe altele, prigonite de streinĭ, perduse din splendórea sa şi se coborise în rîndul boerilor de a doa clasă. Muma sa era din Constantinopol, din familia genoveḑă Cozadini, familie grecită

cu timpul. June ăncă fuse trimis în streinătate spre a'şĭ complecta studiul. Înturnat în Moldova, se înrolase în oştire, şi fuse numit oficer într'un corp. Îşĭ dăte demisia şi trăi cănd liber, cănd director la un minister în Iaşĭ, cănd preşedinte de tribunal saŭ prefect la Galaţĭ unde îşĭ avea casa părintéscă.

Alesandru Cuza nu fuse strein înriurireĭ acelуĭ partit naţional, care, plecând din umbra societăţilor secrete din Bucurescĭ, sub conducerea luĭ Cămpinénu, se respăndi în Moldova prin N. Bălcescu. se închegă la moşia Minjina a luĭ C. Negri. V. Alesandri, C. Filipescu şi alţi, aruncară în inima junimeĭ Moldoveĭ seminţa ideeĭ de unire. Eraŭ escursiĭ la moşiĭ, la băĭ, călătoriĭ în streinătate, reunirĭ la Minjina luĭ C. Negri.

Junimea Moldoveĭ din clasa boerilor se forma la sórele ideeĭ de unire şi de libertate; fii divorsaŭ de părinţi întărḑiaţĭ pe calea de degradare şi de robie ce le creaseră streini în secolĭ din urmă. Din acéstă acţie născu la Bucurescĭ o societate literară, la Paris o bibliotecă, unde se adunară regulat pentru ănteĭa óră juni munteni şi juni Moldovenĭ, unde se cunoscură şi se înţeleseră.

Aceste înţelegerĭ avură un resultat util pentru causa Românieĭ. Ele prepararăpóte eve-

nimentele din urmă saŭ cel puţin regulară resultatele lor.

Toţĭ membri acesteĭ asociaţiĭ de ideĭ, părură pe scena politică în evenimentele din 1848. Alexandru Cuza, esilat afară din ţéră, cu alţĭ soţĭ aĭ seĭ, reintră în Moldova după urcarea pe tronul Moldoveĭ a luĭ Grigore Ghica. El nu reapăru pe scena politică de căt în timpul guvernuluĭ interimar al luĭ Panu unde el însu'şĭ avuse ministerul de resbel.

Alesandru Cuza se alese Domn peste Moldoba. Dorinţele Moldoveĭ şi Valahieĭ nu se împliniseră, unirea definitivă şi domnul strein nu se dase. Alegerea luĭ Alesandru Cuza domn al Moldaveĭ făcută cu câte-va ḑile înainte de alegerea Domnuluĭ ţereĭ Românescĭ, fuse pentru Români muntenĭ ocasia a se gândi serios la marele interese de unire şi de tăria naţională.

D. C. Negri, Nicolae Catargiu şi alţi plecară pentru Constantinopoli ca deputaţĭ din partea nouluĭ Domn al Moldoveĭ. Eĭ avură misia a trece prin Bucurescĭ şi a scruta ideea dacă este putinţă a veni la unirea ţerilor, cel puţin, prin alegerea Domnuluĭ Moldoveĭ de Domn al ţereĭ Românescĭ. Acéstă idee mugura deja în tóte inimile Românilor carĭ nu purtaŭ livreaoa unuĭ cap de facţie şi carĭ nu visaseră a se urca pe tronul ţereĭ; ideea acésta pune în mişcare partidele. Guvernul interimar de treĭ din Bucu-

curescĭ se îngrijesce şi dăte avis la Pórtă, la consolĭ, după datina acelor corpurĭ mórte chĭemate să dea vĭaţă ţereĭ; a se lua mesurĭ, era tărḑiŭ. Camera electivă se adună, candidatura luĭ Bibescu este sprijinită de guvernul interimar; în casa luĭ Ión Florescu se prepară un mare festin pentru deputaţi alegătorĭ, după alegerea Domnuluĭ Bibescu. Partitul liberal, avênd candidat la domnie pe Vodă Al. Ghica saŭ pe D. N. Golescu, sacrifică tóte acele interese pentru interesul public. — Partiḑi se agit, se adun, se consiliŭ. Vodă Al. Ghica el însu'şĭ înţelese că interesele Românieĭ ceréŭ sacrificarea a orĭ-ce consideraţiĭ personale. El se face un sprijin al ideeĭ naţionale. Camera electivă, alésă de un guvern ce simpatisa cu fostul Domn George Bibescu, maĭoritatea eĭ se compunea de deputaţĭ închinaţĭ acesteĭ cause. Între causa unuĭ om şi causa Românilor, patriotismul Românilor, esaltat de evenimentele politice ce le păréŭ promitătóre de un maĭ bun viitor, reeşi spre a face să triumfe alegerea Domnuluĭ Moldoveĭ la tronul ţereĭ Românescĭ. Pe d'altă parte poporul capitaleĭ manifestă ideea în favorea unireĭ ţerilor, prin alegerea Domnuluĭ Moldoveĭ. Armata era sub ordinele generaluluĭ Vlădoĭanu, iniţiat la ideea de unire. El refusă a trage în popor şi a face să se ridice pe un océn de săngele Românilor, mormîntul unireĭ pentru tot-d'a-

una. Partisani din facţiĭ vrênd nevrênd, aderară la alegerea Domnuluĭ Moldoveĭ; câte-va discursurĭ de unire, maĭ ales acela al juneluĭ deputat Vasile Boerescu care făcu într'un entusiasm sublim însu'şĭ pe amici Austrieĭ şi Porţeĭ să verse lacrimĭ, făcură un mare efect asupra spiritelor. In acest timp ómeni împărţĭaŭ în poporul adunat maĭ multe miĭ de esemplare dela *Dâmboviţa*, cu moliftele Săntuluĭ Vasile pentru ceĭ îndrăciţĭ, ca o protestaţie contra censureĭ guvernuluĭ interimar care, chĭar sub convenţia de Paris, prin D. N. Brăiloĭu ministru şi censor, ştergea tóte articolele jurnalelor înainte de a se publica. De aceea publicară *moliftele* ca un lucru care nu era oprit de censură. Miĭ de ómenĭ repetaŭ cuvintele Săntuluĭ Vasile:

Blăstemu-te pe tine Domnul, Dịavole etc.

Şi invitaŭ pe diavolul să ĭésă din inima celor ce eraŭ contra unireĭ ţerilor.

Entusiasmul fuse nemărginit. De la 1848, de la lupta poporuluĭ la palat contra cetelor luĭ Odobescu şi Solomon, de la bătălia pompierilor, acéstă termopilă română, veniră eveniminte triste, cerimoniĭ, serbătorĭ aduse de reacţie, de oştirile streine de ocupaţie; parade lugubre, ce păreaŭ îmormîntarea naţieĭ, la cari luaseră parte mulţĭ fiĭ aĭ ţereĭ, la cari femeea şi fecióra păruseră cu fruntea încununată de florĭ ce la

radele torțelor, la atingerea fumuluĭ ale acestor torțe de mórte ale Românieĭ, se vestejĭaŭ și făceaŭ să vestejĭască frunțele ce le purtaŭ. Pînă în dioa alegereĭ Domnuluĭ Moldoveĭ, dela 1848, nu se veduse acest entusiasm sublim. Streini însu'șĭ se bucurară cu Românĭ. Sunt rarĭ dilele acelea când un popor nobil și marinimos, strivit de secolĭ sub tirania streinilor și a fiastrilor seĭ, póte să resufle liber! Dar câte nu sunt de dis a doa-di, după ce acest entusiasm se stinge, și când nația ĭa locul eĭ la sórta poporuluĭ liberat! Libertatea este o ilusie când ea nu are rădăcină în inima națieĭ, când ea se capătă saŭ se perde numaĭ în mișcarea mecanică și fatală a mijlócelor tiranilor ce restorn tirani!

Atât era de vie dorința unireĭ cu domn strein încât însu'șĭ domnul Cuza scrie o declarație pe care o făcu să ajungă sub ochi maĭ multor cabinete streine, că dorința sa fiind dorința națieĭ esprimată, el se va coborî din tron pentru a lăsa să se urce un domn strein de viță latină, când patria și puterile garante vor crede momentul princios.

Festinul preparat la Florescu care trebuĭa a fi presidat de Bibescu, după a sa alegere la domnia Valahieĭ, se oferi deputaților cari aleseră pe Cuza.

Entusiasmul trecênd cu beția sărbătoreĭ, tabloul era spăĭmîntător la cele ânteĭŭ rade ale

dileĭ. Figurele eraŭ triste, obosite, gănditóre. Consoli murmuraŭ. Nomolul partidelor amenința a îneca terimul pe care se trecuse aceste bețiĭ naționale; dar protecția puterilor maritime era o barieră la tóte aceste ambițiĭ sdrobite. Camera trimite o deputație la Domnul Moldoveĭ, anunțându'ĭ a sa alegere, după ce acesta scrise că priimĭa tronul Valahieĭ și după ce numise minister în care figura C. Crețulescu și Nicolae Golescu. Acéstă comisie fu alésă din tóte fracțiele camereĭ. Comisia plécă.

Bucuria fu generală în Bucurescĭ când deputați noștri trimișĭ la Iașĭ, spuseră despre meritele personale ale Domnuluĭ Moldoveĭ. Uni din deputațĭ se lăsară a se entusiasma pînă la estas. Domnul Cuza era inteliginte, el avea acel spirit de a se face plăcut prin manierele sele la toțĭ aceĭa cari 'l vedeaŭ pentru prima óră. El linguși simțimîntele fie-căruĭ deputat, după convingerea ce 'șĭ făcuse despre simțimîntele fie-căruĭa. Un domn român vorbind de mărirea Românilor, de libertățile patrieĭ, era ce-va necunoscut ăncă la Românĭ unde Domni se considerau singurĭ ca serbĭ aĭ Porțeĭ și aĭ Rusieĭ.

Deputați se întórseră încăntațĭ. Entusiasmul crescu în Bucurescĭ prin istoria ce se făcea de calitățile emininte ale nouluĭ Domn.

Foști Domnĭ ce intraseră în țéră saŭ se a-

propiase de hotarele eĭ, plecară răpede înapoĭ. Domnul Ştirbeiŭ şi Domnul Ghica adresase de maĭ 'nainte memorande la puterile garante prin cari, în mirarea naţieĭ şi a străinilor, cereaŭ unirea ţereĭ. Gr. Ghica nu s'a opus la desvoltarea ideilor naţionale şi liberale. Spiritul ce conduse Moldova în ceĭ din urmă timpĭ, se datora mult simţimîntelor acestuĭ Domn. Blând, onest şi devot, lăsa să se desvolte sborul ideilor liberale treptat. El fuse o figură ce rechĭema pe Radu cel mare, pe Négoe Basarab, pe Antoniŭ cel blând. Administraţia nu avu a suferi pin causa bunătăţeĭ sele. El întemeĭe aşeḑăminte de bine-facere. În ţéra Românéscă Domnul B. Ştirbeiŭ se urcase pe tron prin forţa baĭonetelor străine. El îşĭ luă rola de restaurator, rola luĭ Ludovic al XIII-lea. El stărui a se prelungi esilul celor treĭ-ḑecĭ de liberalĭ. În unele casurĭ, în faţă cu uni emigraţĭ, fuse chĭar crud, căcĭ, fără a avea motive politice, refusa chĭar la hotarele ţereĭ întâlnirea emigraţilor cu mamele lor. N. Bălcescu revenind să móră în patrie, 'i se închise pórta şi chĭar bătrîna sa mamă fuse oprită de a'l vedea.

Administrând de minune proprietăţile sele, voi tot ast-fel să administre şi patria. Ţéra Românéscă deveni o proprietate a Domnuluĭ. Censura severă, justiţia în măna Domnuluĭ. scólele în măna Domnuluĭ, finanţele în măna Domnu-

luĭ, niciĭ un alt control de cât al divanuluĭ aĭ căruĭ membri eraŭ numițĭ de Domn. Ast-fel era starea ce ne făcuse tractatul dela Balta Liman. Cu asemenea tractat și cu spiritul de reacție și stingere a tot ce era Romănism și liberalism; cu pretențiele fără margine a le Rusieĭ, Austrieĭ și Porțeĭ; cu urele escitate între Romănĭ, Guvernul era dificil de condus. Domnul Știrbeĭŭ regulă finanțele Statuluĭ în micul cerc al trebuințelor de atuncĭ. Stare patriarhală, statul regeluĭ de Iveto! El institui dorobanți și grăniceri, oștire vechĭe a țereĭ, de și în numer mic. Om capabil și inteliginte, el prefera ómeni inteligințĭ bătrînelor figurĭ ale uneĭ epoce de ignoranță cădută sub o revoluție. Ne voind a rupe însă cu casta batrînă, îșĭ făcea ministri seĭ din boeri bătrînĭ cari nu maĭ înțelegeaŭ nimica din lucrurile timpuluĭ. Le da directorĭ inteligințĭ cari făceaŭ tot, cu cari Domnul se consulta și esecuta fără să scie ministri nimic.

Destul am vorbit de acest Domn. Acum câte-va cuvinte despre intrarea în Bucurescĭ a Domnuluĭ Moldoveĭ.

Cuza vedu cel maĭ mare entusiasm. D. N. Golescu, ministrul seŭ numit de la Iașĭ după recomandația luĭ Alesandri, merse să întîmpine pe Domn afară din barieră cu o trăsură domnéscă de paradă. O sută miĭ de ómenĭ adunațĭ din diferite sate și urbe formaŭ acéstă lume en-

tusiastă ce venea spre întîmpinare. Domnul păru în trăsura sa. El era serios şi rece la salutările sincere a le poporuluĭ. Amici seĭ politicĭ din Moldova iĭ spuseră că în Bucurescĭ era o confrăţie de tabacĭ, ómenĭ din popor, revoluţionarĭ de meserie şi pururea turburătorĭ aĭ linişteĭ publice, cu alte vorbe o bandă de mamelucĭ în serviciul partituluĭ revoluţionar. Saŭ antipatie pentru asemenea imitaţiĭ saŭ politică, Domnul fuse rece la priimirea lor. Acéstă răcélă fuse însemnată de popor. Se făcură murmure, dar trecură fără urmă. Domnul merse la Mitropolie şi făcu jurămîntul. De acolo reintră în palatul ţereĭ. Entusiasmul fusese ca o lungă şi puterică vijălie care încetéḑă şi încă légănă undele măreĭ maĭ multe ḑile. Ambiţiile începură a şopti. Ministerul dură încă, pe urmă se schimbă. La formarea nouluĭ minister era de natură a se gândi toţĭ aceĭa carĭ aşteptaŭ un minister liberal. Se modificĕ. Vine d. N. Creţulescu. D. N. Creţulescu fuse cel d'ănteiŭ fecĭor de boer din clasa ănteiŭ care înveţă medicina şi o profesă în ţéra sa atăt ca medic căt şi ca profesor public de medicină, spre a da astfel esemplu de egalitatea claselor. Conpromis în revoluţia din 1848, ca comisar revoluţionar, purcese în streinătate; se înturnă, se apropiă de Domnul B. Ştirbeĭŭ şi merse căt-va timp cu Dómna în căletorie. Maĭ tărḑiŭ avu o funcţie

înaltă; când Domnul Ştirbeiŭ plecă din ţéră şi, Căĭmăcămĭa ţereĭ era promisă, D. N. Creţulescu merse la Constantinopol unde lucră cu multă căldură la urcarea pe tronul căĭmăcămieĭ a fostuluĭ Domn Al. Ghica. Ast-fel fuse omul în care Domnul Cuza puse tătă încrederea sa. Oposiţia personală începe cu acest minister cu care într'o ḑi căuta să se spulbere tronul. Ea se declară în cameră. Ministrul Ion Ghica care ocupase deja în Moldova funcţia de ministru, aduse închiderea adunăreĭ. Oposiţia personală se declară atuncĭ. D. Ion Ghica, după ce citi la cameră o listă de frumóse proĭecte ce eraŭ a se vota, disolvă Camera. Acésta fuse o lovire dată tutulor partidelor. D. Ion Ghica făcu alegerĭ noĭ. Alegerile, saŭ pentru că fuseră libere, saŭ din causa legeĭ electorale, aduseră tot pe aceĭ deputaţĭ carĭ, înturnându-se după un apel făcut alegătorilor, eraŭ maĭ plinĭ de convingere în vechile lor pretenţiĭ. Cele maĭ marĭ cestiĭ, precum cestia rurală, lărgirea legeĭ electorale, unirea definitivă, luarea averilor monastirilor închinate, se amânară. Camerile din Bucurescĭ şi din Iaşĭ dorĭaŭ maĭ mult o schimbare de domnie de căt de constituţie. Ministrul Ion Ghica aruncă o schiţă de proĭect de lege rurală, unde se asigura munca şi proprietatea, şi se împămîntenĭa ţerani numaĭ pe moşiile Statuluĭ.

Domnul Cuza o respinse. Boeri din Cameră

maĭ tărḑiŭ ăncă elaborată ce-va ce se semăna o noă dibăcie. Acésta se respinse ăncă de Domn. Cestia rurală era păstrată spre a se termina cu ocasia desfiinţăreĭ Convenţieĭ din Paris; pe de altă parte partitul liberal, unit într'o idee politică cu boeri saŭ voind a'ĭ căştiga, nu maĭ apăraŭ cestia rurală. Partitul vechĭŭ tremura la ideea isbăndireĭ acesteĭ legĭ. Ast-fel veni un timp cănd numaĭ ḑiarul *Dîmboviţa* în Bucurescĭ şi D. Cogălnicénu în Iaşĭ maĭ amintĭaŭ acéstă mare cestie amănată.

Deja sub ministerul N. Creţulescu intenţiile oposiţieĭ se dovediseră prin maĭ multe acte. Torturele cu urḑicĭ de la *Dîmboviţa*, violarea domiciliuluĭ D-luĭ Ferichidi din care oposiţia făcu o armă puterică, aruncară bănuĭală asupra respectuluĭ cuvenit a se da legilor şi convenţieĭ din partea guvernuluĭ. D. G. Costaforul, un om al regimuluĭ trecut, înălţă atuncĭ vocea printr'o adresă către redactorele *Romănuluĭ*, protestă cu energie contra aceluĭ abus de violare, numind pe redactorele Romănuluĭ : *ilustru apărător al drepturilor cetăţenescĭ*, — ceea ce nu'l opri maĭ tărḑiŭ cănd veni la putere a face lovirea din Craĭova. Al treilea incidinte fuse maĭ grav. Apăru în public nisce gazete cu litere roşiĭ prin cari chĭăma pe popor la adunarea de la Bosel. Domnul fuse însciinţat. Acésta nu'ĭ plăcu; veḑu aruncându-se în aceste libertăţĭ con-

venţionale, semînţa uneĭ resturnărĭ; chĭămă pe capi armateĭ şi le dăte ordine a consemna oştirea în casarmă. Poliţia este ordonată de a se însoţi de pompierĭ, aceĭ fiĭ iubiţĭ poporuluĭ, şi a merge spre a evacua sala unde se aduna oposiţia.

Pe când se adunară séra mulţime de capĭ din oposiţie, peste o mie de ómenĭ din popor trecură pe strade avênd aerul acelor valurĭ de popor ce s'aŭ veḑut pe stradele Parisuluĭ la începutul uneĭ revoluţiĭ. Uni strigaŭ : «Jos ministerul!» alţi : «Jos Vodă!»

In sală, pe când ceĭ maĭ fruntaşĭ se adunară, intră D. Creţulescu cu pompieri. Sala se evacuă. Maĭ multe loviturĭ de paturĭ de puscĭ se primiră de aceĭa cari protestară contra călcăreĭ unuĭ drept legal. Uni din membri de faţă fuseră nevoiţĭ a scăpa pe feréstră, între cari se ḑice că fuse şi d. Dim. Ghica. O deputaţie merse către palatul de la Cotrocenĭ ca să se plângă Domnuluĭ de actul arbitrar al ministeruluĭ. Acéstă deputaţie găsi la podul de la casarmă un ḑid de soldaţĭ cari o primiră în vîrful baĭonetelor. Lumea acésta se înturnă şi se risipi către mĭeḑul nopţeĭ. Se făcură arestaţiĭ. Lovirea ce se dase cel puţin cletenase ministerul Creţulescu. In acea ḑi Domnul învită la palat căţĭ-va dĭn amici seĭ. Acestia nu sciaŭ nimic din căte se petrecéŭ afară; din timp în timp

Domnul trecea în camera de alăturĭ unde da ordine la căte un adiotant să le transmită şi de unde se înturna în salon cu surîsul pe buḑe şi conversănd de lucrurĭ uşóre.

După maĭ multe ḑile şi după insistința D-lor Negri şi Alesandri, se chĭămă d. Ion Ghica la minister.

Ministerul Ion Ghica avu o oposiție vijăliósă, de şi făcuse apel la alegătorĭ. Oposiția presinta maĭ multe fracțiĭ. Cea maĭ puterică era fracția casteĭ care,—spulberată de o revoluție,—cu ómeni eĭ, figurĭ a le unuĭ regim de tiranie, venía acum să lovéscă guvernul în numele libertățeĭ. Alte fracțiĭ eraŭ liberale, căcĭ programa dorințelor națieĭ nu era realisatŭ. Unirea definitivă, Domnul străin şi altele eraŭ ăncă de dorit. Ministerul Ion Ghica, înecat în lovirile oposițieĭ care profitase de o plină libertate în alegerĭ, demisionă. Domnul lăsa Camereĭ libertatea opinieĭ, se ḑice chĭar că înriuri indirect la retragerea acestuĭ minister.

Domnul Cuza nu avea încredere în d. Ion Ghica. Maĭ mulțĭ intimĭ aĭ seĭ iĭ ḑiseră că acest bărbat îl va resturna într'o ḑi. D. Ion Ghica nu ĭubĭa maĭ mult pe Domn; cu tóte acestea el se purtă cu lealitate către suveran şi nu ridică fruntea de căt atuncĭ cănd nu maĭ remăsese între eĭ nicĭ o legătură.

După demisia ministeruluĭ Ion Ghica, veni

la putere partida liberală: Brătieni, Roseti, Boerescu, I. Filipescu, Vlădoĭanu. D-nul Brătianu, compuind ministerul, me puse în lista miniştrilor. Refusaiŭ însă ministerul. Acest minister nu ţinu mult. Din partea Domnuluĭ lipsĭa încrederea. Camarila sa îl întreţinea în simţimintele ostile contra acesteĭ partide. Roseti şi Brătieni ăncă nu aveaŭ în Domn tótă acea încredere ce trebuia să'ĭ unĭască spre realisarea ideilor liberale şi naţionale cari formaseră programa principiilor liberale. Camera tremură când vedu pe băncile ministrilor uni din capi ceĭ maĭ energicĭ aĭ democraţieĭ. Era ăncă timpul când reacţia se servĭa în potriva liberalilor cu imputările înprumutate la reacţionari Francieĭ, de *Socialiştĭ*. Aceste antipatiĭ din partea Camereĭ, făcea facilă posiţia Domnuluĭ în faţa ministeruluĭ. Îndemnările Camarileĭ, bănuĭelile Domnuluĭ, ura boerilor din Cameră, se uniră spre a lovi ministerul. In minister ăncă nu domnia plină armonie. Acest minister îşĭ dăte demisia, după ce miniştri în faţa Domnuluĭ se esplicară cu asprime uni contra altora. Domnul nu respunsese nimic ăncă la acea demisie. Me chĭămă la Cotrocenĭ, îmĭ spuse cele ajunse. Opinia mea cerută, fuse că şi atuncĭ când s'ar primi demisia ministeruluĭ acestuĭa, să nu compue însă de cât ĭar un minister liberal şi chĭar din dărămăturile celuĭ ce cădea. Domnul a-

tuncĭ îşĭ făcea o fală ăncă să aĭbă ministere din ómeni liberalĭ. El trimise să chĭăme pe Boerescu, unul din miniştri cari dase demisia, dar care ar fi putut urma ăncă în minister cu alţi. Boerescu veni; după o conversare de faţă cu mine, despre viitorul minister, Boerescu primi a face parte din noa combinare. Domnul dorĭa de mult să formeḑe un minister în Valahia sub preşedinţa D. Epurénu, amicul seŭ în care avea tótă încrederea; propuse pe Epurénu, pe Al Golescu, şi trimise după C. Bosianu. Acest din urmă vine. El refusă ministerul, pentru motive casnice; dar recomandă pe Costaforu, autorul unuĭ articul din *Romănul* în contra violăreĭ caseĭ Ferichidi. Domnul primesce pentru ministerul din ăntru. Acest minister avea contra luĭ partida liberală înaintată, partida celor doă ministere căḑute şi pe boerĭ. Posiţia luĭ era fórte dificilă. Fracţiele oposiţieĭ se pronunţară cu putere. Presa, liberă, devine furiósă. Ministerul îşĭ perde răbdarea, face procese de presă ce le judecă tribunalele supuse ministeruluĭ. Închisorile se umplu cu jurnalişti. Treĭ redactorĭ închişĭ în puşcărie, fură transportaţĭ la Cotrocenĭ, după ce D. Costaforul, interpelat de Adunare despre miseria închisoreĭ, declară că alte închisorĭ Statul nu are.

Se publică o lege de tase.

De căte orĭ crescea impositul, se da o noă armă în mănele oposiţieĭ.

In timpi vechĭ impositele eraŭ dese. Ţéra striga, se revolta cănd ele se puneaŭ. Acele revolte aveaŭ cuvînt de a fi şi ĭécă pentru ce. Impositele nu se puneaŭ spre a veni a împăca trebuinţele publice. O naţie pe căt simte trebuinţa de a fi, de a se desvolta in starea materială şi morală, pe atăt cată să sacrifice, în interesul public. Sacrificele ast-fel înţelese, adică să isvoréscă înḑecit de unde s'aŭ dat, prin mijlócele ce oferă de desvoltare, sunt bine cuvîntate de Dumneḑeŭ. Cănd însa impositele plătite sunt spre a nu se da intereselor publice nimic în schimb, spre a se risipi saŭ a se devora de ceĭ puternicĭ, inpositela sunt o tălhărie şi popórele cari se revolt contra lor fac bine. Ast-fel în vechime vedem revoltăndu-se poporul Român cănd se puneaŭ inposite ca să străngă banĭ şi să'ĭ dea Domnul Visiruluĭ saŭ creditorilor de la cari luase banĭ spre a'ĭ da la Pórtă atuncĭ cănd el cumpera Domnia; cănd se puneaŭ inposite ca să mărite fetele Domnuluĭ saŭ a le boerilor, cand se puneaŭ inposite ca să hrănéscă nemesurata lăcomie a celor cari administraŭ ţéra. In timpul de care vorbim, nu se făcea nimic pentru binele public. De mulţĭ anĭ ţéra plătia pentru şosele, podurĭ, şi nu avea nimic. Ea presinta una din acele provinciĭ selbatice a le

Asieĭ. Sacrificele ţereĭ servĭaŭ în chĭeltuĭelile Domnilor la Constvntinopol, în gratificaţiĭ la boeri favoriţĭ aĭ Domnuluĭ. In ast-fel de stare un noŭ inposit nu putea să placă. Oposiţia se folosesce de acésta. Câte-va ḑile înaintea sângeluĭ vărsat în Craĭova, se veḑură acolo în mulţime de esemplare un fel de profesie de credinţă din partea unuĭ fost cap de cabinet către alegători seĭ. Era în Craĭova o clasă de arendaşî care domina sub guvernele trecute, aceştĭ ómenĭ eraŭ favoraţĭ de Domn şi de ministri. În schimbul influinţeĭ lor, pusă în serviciul guvernuluĭ, eraŭ toleraţĭ a esplotn poporaţia rurală după domenurile ce le aveaŭ în arendă. Acest sistem trecu sub domnia noă. Pentru acelaş motiv ministerul le acordă scăḑămîntul cel renumit, o mare perdere pentru Stat, dar aliă către guvern sinpatiile acestor privilegĭaţĭ. Eĭ plătiră recunoscinţa lor, alegênd deputaţi pe uni din ministri cari lucraseră spre a se efectua *scăḑămîntul*.

Legea inpozituluĭ fuse ocasia celor ce li se întîmplară în Craĭova. Scopul era resturnarea Domnuluĭ Cuza. La minister era D. Ĭepurénu, Boerescu, Costaforul.

Orăşani Craĭoveĭ, ca toţĭ Românĭ din Oltenia, aŭ păstrat încă datinele lor tradiţionale de vitejie. Din acea mică provincie care învecinéḑă vechĭa capitală Sarmisegetusa, din jurul Vulca-

nuluĭ şi Varenguluĭ, aŭ eşit cele maĭ multe revoluţiĭ contra tiranieĭ din afară şi din ăntru. Panduri din timpul luĭ Tudor Vladimirescu, din luptele ce se dăteră între Turcĭ şi Ruşĭ în cari aceĭ Românĭ figurară sub Solomon, Maghĭeru, Tell şi alţĭ căpitanĭ, trăĭaŭ ăncă; cu eĭ trăĭa neatărnarea spiritelor. Un om de arme este tot-d'a-una un om liber. Craĭoveni, escitaţĭ de opoziţie, reduşĭ de comercianţĭ, loviţĭ în interesele lor, deciseră, cu orĭ-ce preţ, să nu sufere impositul. Simpatiele lor pentru doĭ Domnĭ căduţĭ, născuţĭ în sînul lor, veniră a adăoga la gravitatea acesteĭ porrnirĭ. Un prefect Gr. Marghiloman, cavaler şi uepăsător, inpinse lucrurile cu răpejune către un conflict; pe d'altă parte frica ce si ţĭa ministerul în faţă cu o turbare în Craĭova, făcu pe cel din urmă, asupra raporturilor prefectuluĭ, să dea ordin a măceleri o poporaţie care nu se armase ăncă. Când prin ducerea acolo, prin mijlóce înţelepte luate la timp, ar fi putut opri măcelăria asupra poporuluĭ. Poporul întăritat, se îndesa pe strade, să céră pe ceĭ arestaţĭ. Intălnesce pe prefect la scara prefectureĭ, îĭ urmédă cu vociferărĭ. Doĭspre-ḑece soldaţĭ vin şi sprijină pe prefect pe la spate, pe când poporul, batjocorând pe prefect, rîḑênd, se înpingea cu peptul către prefect şi soldaţĭ. De aicĭ începu uciderea. Soldaţi trag ceĭ ănteĭŭ asupra poporuluĭ nearmat. Drama

devine săngerătóre. Ucidere, înmormêntare a cadavrelor de ómeni guvernuluĭ, desmormîntare a acelor cadavre de revoluționarĭ; ucidere de femeĭ, de copiĭ, de ómenĭ inocențĭ! În Ploĭescĭ în acel timp eraŭ ăncă turburărĭ. Un ministru îșĭ dete demisia. Iară ceĭ-alțĭ remaseră să îngrópe morți. Domnul nu ḑise nimic, de și se afectă fórte mult de acéstă întîmplare. Camera dăte în judecată pe minister, nu ca să resbune ucisderea Craĭoveĭ, dar ca să scape de el. Săngele poporuluĭ sărise și stropise scările unuĭ tron curat, stropise mănele unor funcționarĭ luațĭ din aceĭa ce se ḑiceaŭ: ómenĭ noĭ. Oposiția nu căștigă mult, dar făcu un pas. Fiecare ḑi conpromita starea cea noă, pe ómeni ceĭ noĭ, fără să facă însă a se uĭta nimic din adăncele rane ce lăsase trecutul, nicĭ ómeni luĭ, figurĭ de tiranie și de pradă, unelte în mâna străinilor spre slăbirea și umilirea țereĭ. Cu tóte acestea nimenĭ nu descuragĭa. Săngele poporuluĭ varsat se uĭtă. Săngele se spală, ḑicea Lăpușnénu. Săngele se spălă și vărsători de sănge continuară a se bucura de simpatiile compatrioților lor cari auḑiseră de la părințĭ că guvernul este în drept a ucide poporul când poporul îșĭ cere a 'ĭ se respecta drepturile sele. Dar acel minister ăncă avea datoria sa și cea d'ănteĭŭ onestitate a unuĭ guvern este să'șĭ facă datoria.

D. Iepurénu, dat în judecata Curței de Casație cu colegi seĭ, și atuncĭ fórte înriuritor lîngă Domn, consiliă pe capul Statuluĭ să chĭăme la minister pe Stefan Golescu. Panu veni în Bucurescĭ și puse măna la formarea ministeruluĭ Golescu ce era compus de liberalĭ purĭ. Aniversarea luĭ 11 ĭunie a revoluțieĭ din 1848 la Filaret, sprijinită cu energie de minister, fuse una din causele care inspiră maĭ mult pornirea maĭorităţeĭ Camereĭ contra ministeruluĭ. O notiță publicată în Monitorul universal din Paris, anunța acea aniversare la care a luat parte cincĭ-ḑecĭ de miĭ de ómenĭ. Domnul Cuza nu se temea atuncĭ de elementul poporar. Anunțându'ĭ ministerul aniversarea, Domnul respunse prin următórea depeșă către mine :

«Abrob din inimă solemnitatea pentru ani«versarea luĭ 1848, ḑisă a renascereĭ naționale. «Am recomandat numaĭ ordinea.» Tot în acéstă depeșă ḑicea despre unire de care se făcuse mare vorbă în Cameră :

«Nu vorbițĭ, ve rog, de nerăbdările unora «despre unire și să nu cădețĭ în tóte acele e«xagerațiĭ de partide. Unirea este un fapt că«știgat, avem nevoe numaĭ de puțină răbdare «ca să o svem legală și solidă. Ar trebui să fiŭ «eŭ nebun de ambiție, ca acela care în anticitate «arse un templu ca să trécă la posteritate, ca «să conpromit unirea și să arunc acéstă săr-

«mană ţéră, lacomă de dreptate şi de linisce, «pe terîmul întîmplărilor neprevedute, prin gră«bire. Noĭ nu vom avea niciĭ o dată adeveratul «curagiŭ civic al săngeluĭ rece şi perseverenţa ca «să atingem cu siguranţă scopul şi a confunda «adversari fără a întîmpina pericolul la care «vor espune ţéra.»

In timpul acestuĭ minister, stăruĭam a se grăbi cu unirea la Constantinopoli. Agintul ţereĭ la Constantinopoli lucra din tóte puterile sele pentru unire. Ăncă de atuncĭ era vorbă de modificarea legeĭ electorale, care se pusese sub ochi ambasadorilor ca o cestie neapărată a se resolva în interesele generale a le ţereĭ. Din adresa următóre vom vedea că guvernul Domnuluĭ Cuza ăncă de la început a lucrat pentru unire şi întinderea votuluĭ. Iécă scrisorile ce agintele ţereĭ ne adresă în anul 1861, atuncĭ când maĭoritatea adunăreĭ formula votul seŭ de neîncredere, agitând cestia unireĭ definitive ca mijloc de resturnare.

«5/17 Iuniŭ 1861, Constantinopol.

«Precum v'am scris, S. Pórtă ar voi ca conferinţa pentru unire să se ţie aicĭ. Se vede că nu s'a decis ăncă nimic asupra acestuĭ punt; Francia este pentru acéstă combinare în vedere de a eluda printr'un mijloc óre-care noa dificultate care isvoresce din nerecunóscerea Regatuluĭ Italieĭ, al căruĭ represintant nu va fi pri-

mit a lua parte la conferinţă în noa sa cualitate, şi care din altă parte nu ar voi nicĭ a figura ca simplu representant al Sardinieĭ. D. de Thouvenel creḑuse maĭ ănteĭŭ că va putea înlătura acéstă greutate, învitând puterile garante a trimite adesiunea lor la unire saŭ o opinie óre-care la S. Pórtă, fie-care din ele separat. Dar acest mod a părut asemenea greŭ, căcĭ conferinţa căta a se reuni nu pentru a confirma unirea numaĭ, unde toţĭ ar fi fost de aceeaşĭ părere favorabilă, dar ăncă spre a statua asupra modificaţiilor de făcut la legea electorală, modificaţiĭ ce eraŭ cu neputieţă a se face prin corespondinţă. Spre a regula tóte acestea, creḑ că conferinţa se va ţine la Paris, cu tóte că Pórta spre a înlătura acésta, ar fi dispusă a nu maĭ amăna recunóscerea sa despre noul Regat al Italieĭ. In fine, aicĭ saŭ la Paris, acéstă conferinţă se va face în curănd. Unirea dar nu maĭ este de căt o cestie de timp. O cestie care pentru noĭ este tot, dar care nu este veḑută cu aceeaşĭ gravitate şi urginţă de puterĭ carĭ aŭ pus pe tapet cestiĭ maĭ grave pentru ele de căt a nóstră. Ĭécă pentru ce ve îndemn la răbdare, căcĭ faptul ne este în adever căştigat. Am înportunat fără repaos şi osebire în privinţa unireĭ pe lumea diplomatică, culegênd scusele mele în necesitatea greutăţeĭ faptelor carĭ se trec la noĭ în acéstă privinţă; şi cu tóte

că este natural că afacerile nóstre să nu aïbă preeminența tot-d'a-una, am căştigat convincția că în curănd *Unirea țerilor*, singurul principiŭ de viață pentru nația română, se va termina cu desăvărşire. Pînă atuncĭ nu sînt de părere a se întroduce nicĭ o modificație de orĭ-ce natură ar fi într'acésta.... Cată a subordona tóte cele-alte cestiĭ la cestia *Unireĭ* care o dată căştigată, ne vom pntea ocupa de cele ce remăn maĭ lesne.»

Trecu mult timp ăncă pînă ce conferințele se uniră şi cestia Unireĭ fu decisă în unanimitate. Eraŭ uni carĭ voĭaŭ ca guvernul să proclame unirea, fără a maĭ aştepta hotărîrea puterilor. Din scrisórea de maĭ sus s'a vedut tot-d'o-dată cum lucru era neputincĭos, cum Italia ea însăşĭ 'şĭ aştepta recunóscerea Unireĭ de la conferință.

D. Negri puse în acéstă mare cestie inima sa, urmă tóte fasele lucrurilor unireĭ şi avu fericirea să fie un mare mijloc de reuşire în acésta pe lîngă puterile garante carĭ 'l stimaŭ şi'l ĭubĭaŭ.

Téra n'a făcut de căt să céră Unirea şi, prin alegerea Domnuluĭ Moldoveĭ, să facă un pas cutedător către unire. Puterile aŭ dat unirea; dar cătă lucrare şi insistință nu a trebuit a se face! Propunerĭ oculte s'aŭ adresat chĭar aginteluĭ țereĭ, a primi un plan de unire cu un Domn în Bucurescĭ şi un caĭmacam la Iaşĭ pe viață, nu-

mit de S. Pórtă care era să fie C. Negri. Decĭ, C. Negri nu a voit cu nicĭ un preţ să priméscă alt-ceva de căt unirea definitivă şi a stăruit pe acéstă cale. Astă-ḑĭ acest om care a lucrat cu atăta ḑel, atăt la începutul arătureĭ în terimul unireĭ căt şi la actele cele maĭ marĭ naţionale şi sociale sub domnia trecută, trăĭesce viaţa luĭ Cincinatu, la casa sa, în sărăcie. Naţia nu se găndnsce la dînsul nicĭ chĭar pnntru a'ĭ ţine scotélă de serviciile ce 'ĭ-a făcut pe cănd ea revărsa favorurile sele asupra capuluĭ acelora cari aŭ servit partidele saŭ facţiile politice în lupta de distrugere. O naţie recunoscătóre către ceĭ ce îĭ fac serviciĭ emininte, ar fi votat luĭ C. Negri o moşie recnmpensă în locul moşieĭ sele care a sacrificat-o pentru naţie. Nu scim dacă ar fi primit vre o recompensă, dar scim că naţia nu'ĭ a oferit nicĭ chĭar o mulţumire morală. Nefericite sunt naţiile unde representanţi lor despreţuĭesc serviciile ómenilor marĭ şi încarc de recompense serbi facţiilor. Domnul, după votul de neîncredere, ne scrise o depeşă de la Iaşĭ să nu demisionăm. Cu tóte acestea noĭ demisionarăm, după un consiliŭ de miniştri hotărăţĭ a remănea în constitutuţie. Domnul Cuza nu putea să se hotărască cu o partidă. Ḑicea că nu este Domnul uneĭ partide, ci domnul Romănilor, că trebuĭe să chĭăme şi pe boĭeri. Altă dată se esprima bine pentru partida naţională, liberală; însă nu

se hotăra a merge nicĭ cu liberali, nicĭ cu boĭeri, nicĭ nu avea o partidă a sa credinciósă şi capabilă.

Domnul avênd scire de demisia nóstră, îmĭ depeşă mie să me duc la Iaşĭ. Plecaĭŭ. Îl găsiŭ la Banca luĭ Lambrino Iordache cumnatul seŭ. Abĭa me veḑu şi cu espresiĭ accentuate îmĭ făcu tănjirĭ cum am putut a demisiona cu ceĭ-alţĭ, eŭ cum şi acel Melinescu cu barbă roşie în care avea atăta încredore? «Pusesem în voĭ, liberalĭ, ómenĭ dela 1848, tóte speraeţele mele spre măntuirea relelor ţereĭ. Voĭesc a da libertatea celor cincĭ milióne de romănĭ clăcaşĭ la o clasă de ómenĭ cari răpind libertăţile interióre a le patrieĭ, n'aŭ sciut a'ĭ da în schimb nicĭ cel puţin întărirea naţionalităţeĭ. Acea castă este mórtă, pe ea nu me pot sprijini: viaţa fuge de mórte. Pe străinĭ nu me pot sprijini prea mult şi alăturĭ de voinţa naţieĭ, căcĭ interesele Europeĭ trecla eĭ asupra intereselor ţereĭ mele. In ţéră nu me reḑemam de căt pe partida cea maĭ jună, aceea care are maĭ multă viaţă şi generositate. Ast-fel me sprijinirăţĭ voĭ, în căt astă-ḑĭ, ca să nu conpromit armonia, să fiŭ nevoit a alerga din noŭ la casta care nu maĭ are nimic a face în viitor ci tot în trecut?» Îĭ vorbĭŭ de constituţie; îĭ spuseĭŭ că noĭ nu putem face alt-fel pe căt eram pe tărîmul legalităţeĭ, pe care Domnul însu'şĭ ne silise a remănea nestrămutaţĭ; că nu

era din partea nóstră rea voinţă, ci din contră alergasem la acel mijloc tocmaĭ spre a înlesni posiţia Domnuluĭ pe calea legală. În fine, după maĭ multe vorbe, dela mănie trecu la linisce, apoĭ la o amabilitate însemnată. Şedurăm la masă, îmĭ spuse că are de gănd să trimită treĭ inşĭ la Constantinopol ca să felicite pe Sultanul. Spre séră aretaĭŭ dorinţa că aş voi să me întorc la Focşanĭ. Acésta îl contraria. Cu tóte acestea me lasă se plec şi me pornesce cu o amabilitate estraordinară.

La Focşanĭ preparaĭŭ cele necesare pentru venirea Domnuluĭ. Domnul nu voĭa să tragă în Focşanĭ la particularĭ, ca să nu remăe dator niminuĭ nimic. Voĭa să tragă la prefect. Îmĭ dise că aştéptă acésta de la mine. În Focşanĭ dădeĭŭ ordin prefectuluĭ să'ĭ prepare doă Camere la dînsul acasă şi să părăséscă orĭ-ce preparărĭ se făcuseră la un avut particular de acolo. Domnul sosesce. N. Golescu îĭ ese înainte la pórta prefectureĭ.

În Bucurescĭ, vedu miniştrĭ, dar nu le dise nimic din căte îmĭ disese mie. Îmĭ spuse că va chĭăma ĭar pe boĭerĭ; dar să nu se sperie nimenĭ, căcĭ era un joc politic.

Numesce un adinterim de directorĭ sub preşedinţa luĭ C. Bălcescu. Acest adinterim ţine puţin, după el vin boerĭ. În scurtul spaţiŭ de timp ce şedurăm atuncĭ la minister, adoă-dĭ

după plecarea Domnuluĭ la Iaşĭ se puse foc la casarma de cavalerĭ, care arse într'o nópte. Acéstă ardere afectase mult pe Domn. Bănuĭelile eraŭ rătăcite chĭar asupra partideĭ de oposiţie Ceea ce era adever era că focul plecase din patru părţĭ d'o dată a le casarmeĭ din pod. Să ne înturnăm şi să spunem ceva despre tabăra dela Florescĭ.

Domnul decide a aduna tótă oştirea regulată şi neregulată la Florescĭ. Era acésta o amenintare făcută Porţeĭ în faţă cu întârḑierea dăreĭ învestitureĭ? ast-fel ḑiceaŭ uni. S'a ḑis chĭar că Vodă-Cuza urmă ast-fel prin îndemnul Franciei. Grăniceri în parte întărîtaţĭ de uni din capi lor, refuḑară de a merge la tabără. Austria veḑênd o tabără română de maĭ multe miĭ ómenĭ aşeḑată aprópe de hotarele sele, fuse nevoită a aduna oştirĭ spre hotarele Transilvanieĭ. Acéstă mişcare de oştirĭ fuse de o mare utilitate în spiritul militar adormit pînă atuncĭ pe patul de trandafirĭ ce 'ĭ aşternea guvernele de Sibariţĭ din trecut. Ostaşi veḑêndu-se adunaţĭ, pentru prima óră mulţĭ începură a se recunósce şi a'şĭ da valórea lor ostăşéscă. Poporul român vedea cu bucurie pe aĭ seĭ sub arme adunaţĭ şi pe picĭor de a lupta. O tabără română el nu maĭ veḑuse dela tabăra de pandurĭ a luĭ Tudor Vladimirescu. Asupra acesteĭ taberĭ pe stindarde, pe arme, pe vîrfurile corturilor, pla-

naŭ cugetările de vitejie şi de putere, cari ca nisce paserĭ ceresci, în tot timpul căcereĭ şi robieĭ romănilor, nu voiseră a se coborî pe un pămînt unde nu maĭ strelucea de căt baĭonetele străine şi decoraţiele date de streinĭ. Cine ar crede însă că se găsiră ómenĭ cari turbaseră de mănie în faţă cu aceste manifestărĭ militare! Fuse o lume care veḑu cu ochirĭ aceste manifestaţiĭ; acea lume care credea patria, proprietatea străinilor dată lor în arendă.

Aceştĭ ómenĭ merseră pînă a pune foc tabereĭ, şi, ca cănd acéstă doctrină de mórte şi de ucidere ar fi fost sprijinită de un spirit fatal ce domnea atuncĭ elementele, nu trecu doă ḑile senine fără să nu verse asupra acesteĭ tabere torente de ploĭ!

Era consternaţie între toţĭ aceĭa cari 'şĭ fac causa casteĭ lor, familieĭ lor, persóneĭ lor, viitoruluĭ copiilor lor, din causa străinilor cari cuget a robi patria Romănilor. Este de însemnat acest fenomen la Romăni aceĭa cari aŭ născut şi aŭ crescut legănaţĭ de mănile armatelor de ocupaţie : simpatia pentru străini cari vor să ne sdrobĭască! Ast-fel nu fără cuvînt, un autor frances, ḑicea în timpul resboĭuluĭ Crimeeĭ cănd Ruşi fură siliţĭ a evacua ţerile Romăne : Ruşi se întorc din principate, dar avant-garda lor remăne sub nume de Romănĭ. Acéstă avant-gardă era cănd Rusă, cănd Austriacă, cănd

Turcă, când Francesă, dar nicĭ o dată Română. Cinismul eĭ făcea să se indigneḑe însuşĭ streinul «— Voĭŭ face tot spre a servi Turcia şi Rusia, ḑicea în anul 1848, în cort la Cotrocenĭ, în tabara turcéscă, Caĭmacamul Român numit de Pórtă. — Să nu facĭ nimic pentru Rusia şi Turcia, respunde Faut Efendi, să facĭ pentru téra ta!»

De câte orĭ nu veḑurăm de atuncĭ în cóce Românĭ ce se pretindeaŭ patrioţĭ, liberalĭ şi maĭ neatârnaţĭ de cât aceĭ dela putere, cari, în numele unuĭ laş patriotism şi uneĭ libertăţĭ înţelese numaĭ pentru eĭ, venind şi combătând orĭ ce mijlóce de armare a Românilor, orĭ-ce cugetare Română şi demnă ce s'ar fi ridicat asupra turmelor amorţite, precum unirea tutulor Românilor; esprimând ura, despreţul, ce esprimaŭ puterile din afară reŭ voitóre românilor! Este în Asia mică o pupulaţie crestină, fără origină cunoscută. Când membri acesteĭ populaţiĭ sdrobită cu corpul şi cu sufletul de tiranie, se aflu în faţa judilor turcĭ, se numesc uni pe alţi cu numele despreţuitor ce daŭ turci, creştinilor, *deghĭaur!* Fac maĭ bine aceĭ Românĭ cari repet injuriile despreţuitóre ale străinilor contra Românilor ca să placă tiranilor? Fac bine aceĭa cari sub-pretest de o mincinósă înţelepţie, blam pe Românĭ când voĭesc să scuture lanţurile lor? Şi cari se scus de trădarea lor sub cuvinte că

urmeḑ politica puterilor străine celor bine voitóre, chiar atuncĭ când politica acésta nu maĭ este naţională, şi înpreună lucru spre robirea ţereĭ? Nu sunt aceia trădătorĭ de patrie? În istoria ţereĭ nóstre se ved epoce de cădere, de ameţială, de degradare: se ved ómenĭ născuţĭ în ţéră, care devin unelte ale inamicilor străinĭ cari în numele patrieĭ lucreḑ pentru străinĭ, cari în numele libertăţeĭ naţionale lucreḑ pentru robia ţerilor; sunt însă epoce maĭ blăstemate, ómenĭ maĭ blăstemaţĭ, epoca unde nu maĭ este pudóre pentru trădătorĭ, unde trădători scot masca şi semăn bacantelor neruşinate cari numaĭ ascund nimic; se declar pentru interesele străinilor inamicĭ, şi îşĭ fac din aceste simtimînte culpeşe un merit în cercul sclavilor ce eĭ comand. In acel cerc meritul este cine să fie maĭ infam. Cel maĭ infam are maĭ mare preţ în trădare. Moţoci, Dani Vistieri, Leurdeni trăiesc încă astă-ḑĭ; însă maĭ puţin francĭ, maĭ perfiḑĭ, maĭ dibacĭ şi maĭ laşĭ.

Tabăra se desfiinţéḑă cu timpul eĭ. In Constantinopoli se decide a se da învestitura. Acésta se anunţă publiculuĭ. Domnul plécă la Constantinopoli. 'I se votéḑă o sumă pentru chieltuiala drumuluĭ, nu aşa mare ca ceea ce luaseră domni de maĭ 'nainte mergênd să se închine, suma ce era destinată pe atuncĭ a se împărţi pe la paşi ceĭ înriuritorĭ. Acum înceta-

seră în Turcia acele plocóne prin voința ambasadorilor. Grație tratăreĭ de maĭ multe ḑile ce făcu D. C. Negri pe lăngă ambasadorĭ, programa priimireĭ fuse fórte demnă. Ambasadori cerură a vedea programa maĭ 'nainte. Domnul plecă pînă la Marea Négră cu un vas cu aburĭ frances. Acolo fuse întîmpinat de o fregată cu vapor de resbel a Porțeĭ. Domnul trecu în fregată cu cățĭ-va românĭ din suita luĭ, după nobileța lor. Ceĭ-alțĭ remaseră în vasul cu abur frances.

Aruncarea ancoreĭ la palatul luĭ Reşid paşa unde se preparase locaşul Domnuluĭ, fuse splendidă. Salve de tunurĭ vestiră acéstă ajungere. Un regiment de infanterie presintă armele. Indată ce Domnul intră în locaşul seŭ, sosiră primi secretarĭ aĭ ambasadorilor spre a'ĭ face viḑite oficiale. Ministrul de afară al Porțeĭ veni cel d'ănteĭŭ.

Nu vom insista mult asupra acesteĭ călătoriĭ. Ea este scrisă şi publicată. Domnul se presintă cu demnitate. Vede pe Sultanul în particular, Primesce masă de la ambasadorĭ, de la viḑirul; face o visită la Pórtă, la ministri. Refusă viḑiruluĭ a trata cestia monastirilor închinate, ḑicênd că el a venit să facă o viḑită Sultanuluĭ Iar nu să trateḑe de lucrurĭ cari privesc pe ministri Sultanuluĭ şi pe Agintele seŭ. Refusă de a primi viḑita patriarhilor grecĭ şi d'a merge

la Patriarhia din Fanar, după vechĭa datină, spre a fi sacrat de călugări grecĭ.

Primesce o sabie semn de supunere şi o decoraţie dela Sultanul. Treĭ ḑile ţinu înpărţirea milionuluĭ din ţéră spre a fi distribuit la treĭ miĭ de ómenĭ ce serviră Domnuluĭ; numaĭ secretarul Sultanuluĭ, cu scirea Sultanuluĭ, dintre toţĭ funcţionari înalţĭ, voi a primi un dar de căte-va miĭ de galbenĭ. Se împărţiră însă nenumerate cadourĭ în orologiĭ, tabachĭerĭ şi alte obĭecte. Veniră din tóte Institutele de bine facerĭ catolice, protestante, grece pentru ajutóre. Damele cele maĭ frumóse din Pera veniră să céră pentru săracĭ.

Domnul, prin presinţa sa deschisă, prin manierile sele, plăcuse atăt Sultanuluĭ căt şi Ambasadorilor străinĭ. Acéstă viḑită fuse un eveniment pe Bosfor.

Domnul se înturnă din Constantinopol cu óre-care schimbare. Lucru curios! de căte orĭ mergea la Iaşĭ şi se înturna la Bucurescĭ, revenĭa cu alte simţiminte. Vedea lucrurile printr'un prism maĭ puţin generes, maĭ puţin liberal. O dată revenind din Iaşĭ, într'o conversaţie ce se trecu despre libertăţile ţereĭ şi mijlócele propriĭ a da o bună organiḑare, ḑise: Eŭ numaĭ sînt tot acela, acum cunosc pe românĭ, n'am fost om de Stat. Voĭŭ fi.

Domnul Cuza lesne se înflăcăra la orĭ-ce idee

națională, energică, şi tot cu aceeaşĭ înlesnire se lăsa a se descuragĭa când era vorba de esecuție, când găsĭa pedice, și maĭ ales când 'i se părea că nația, acea divinitate la al căreĭa templu adorase, nu era ast-fel cum el 'şĭ-o închipuise, înainte de a fi față în față cu dînsa. Domnul vedea în nație un reŭ mare; credea că acest reŭ ea îl datora uneĭ stărĭ de robie şi detiranie din trecut fără vindecare, că orĭ ce guvern ar încerca a'l vindeca va fi victima virtuților sele. Un Domn de sub regulament ḑicea maĭ prosaic: «Cu lupi trebue să urli, ca să nu te mănânce.» Domnul Cuza ḑicea: «Lumea este ironia luĭ Dumneḑeŭ.» Aceştĭ marĭ filosofĭ fatalĭ aveaŭ o greşĭală, perfecția nu este din lumea acésta; dar lumea are o misie şi binele este o realitate în comparație cu reul. Causa reuluĭ ce bântuĭa țéra se putea vindeca, din momentul ce se aflaŭ în lume alte națiĭ maĭ fericite; trebuĭa a se ridica maĭ presus de ceĭ reĭ. Domnul Cuza creḑu că reul era în legile rele, avea dreptate pînă la un punt; le schimbă, dar chĭămă ómenĭ vechĭ la legĭ noĭ; drepturile omuluĭ proclamate de marea revoluție fură încredințata spre a le esecuta ómenilor cari serviseră ca instrumente tiranieĭ trecute, cari aveaŭ credință a reveni la regulament şi domni regulamentarĭ; alțĭ ómenĭ fără principiĭ cunoscute.

« La lucrurĭ noĭ ómenĭ noĭ! striga ilustrul a-

părător al poporuluĭ rural robit. Domnul înțelese acésta, aduse ómenĭ noĭ ; dar acestia nu îndreptară nimic, căcĭ n'aveaŭ principiĭ ; abĭa sciaŭ ce este convenția, dar nu înțelegeaŭ ce sunt principiilo. Cățĭ-va ómenĭ de principiĭ nu veneaŭ într'un guvern de unde cătaŭ a se lepăda a doa-ḑi sub greutatea intrigilor celor reĭ şi numeroşĭ, Trebuĭa o educație politică, o instrucție politică, trebuĭa înbunătățirea prin legĭ. Datinele se fac bune prin legĭ bune. Dar când ceĭ chiămațĭ a esecuta legile, nu aŭ datine, când ceĭ chĭămațĭ a forma principiile, nu aŭ principiĭ, legile nu se esecut şi datinele sufer. In astfel de stare încurgea ideea de *Mână de fer*, un om maĭ onest de căt ceĭ alțĭ spre a face pe toțĭ *Universitate* ce se dăte facultăților din Bucurescĭ. Cu aceeaşĭ nepăsare lăsă pe D. N. Crețulescu a lepăda din budget o mie de scolĭ destinate pentru satele Móldoveĭ în ajunul deschidereĭ lor. Acest spirit urmă şi după 11 Februariŭ. D. Strat desființă opt sute scolĭ de sate, sub un minister ce se pretindea amic al respândireĭ instrucțieĭ şi educațieĭ. De atuncĭ nimic pentru întinderea eĭ. Sub Domnul Cuza se înțelesese fórte bine unde trebuĭa lovită instrucția, în libertatea eĭ. Statul politic nasce din datine, din principiĭ. El are dar o parte în instrucție şi educație, dar acéstă parte de acție nu trebue să devie un monopol, căcĭ atuncĭ

terese de ordine saŭ de castă. Nimic pentru popor. Acéstă credință a trecut la următoriĭ lor, pentru care poporul ĭ-a numit : *cĭocoĭ noĭ*. Legile nu fuseră esecutate, căcĭ ceĭ maĭ mulțĭ chĭămațĭ a le esecuta, voĭaŭ reŭ, şi guvernul esecuta reŭ. Nimic nu asigură ordinea, nimic nu garantă autoritatea ca instrucția şi educația poporuluĭ. Ele nu cer de cât o condiție ca să fie utile tutulor : libertatea. Din nefericire Domnul Cuza nu punea mare preț pe acest mare mijloc de civilisoție. Cu tóte acestea nu respinse desvoltarea instrucțieĭ în condiție d'a fi aservită guvernuluĭ, lăsa cu nepăsare a se forma în Bucurescĭ o facultate de litere, diferite scolĭ profesionale: se opuse maĭ mult în numele de oneştĭ. Ilusie! un om onest nu póte face nimic, căcĭ el caută a ține socotélă de voința tutulor ca să se susție, şi când voința tutulor este rea, şi devine reŭ; un singur lucru putea să scape tronul şi să ridice nația. Principiile cele marĭ puse în legĭ trecute în datine şi înprăştiate în tóte arterele națieĭ. Principiile numaĭ în legĭ, sunt o ficție, ele caută să fie în inimile tutulor. Spre a fi, nu este de cât un mijloc, desvoltarea şi întinderea instrucțieĭ şi educațieĭ morale şi politice. Dar vechĭul sistem opria pe orĭ-ce partid, a face acest mare pas. O nefericită credință remasă moştenire de la bătrînĭ, fuse adoptată de fiĭ, a opri de a se lumina poporul pentru in-

scóla devine pentru guvern un mijloc de poliţie. Iécă ce se născoci sub Domnul Cuza, ïécă ce se urmédă chïar astă-ḑï, cu tóte pasurile făcute către ideile revoluţionare!

Guvernul de atuncï fiind sigur de aservirea profesorilor la guvern, dăte profesorilor un privilegiŭ la alegerï, fără a vedea că desfiinţédă monopolul uneï clase şi îl dă alteïa. Nu se înbunătăţesce instrucţia şi educaţia prin privilegiï date profesorilor. Acésta o corupe. Când eram ministru maï tărḑiŭ, ceruïŭ Comitetuluï instrucţieï din Iaşï a se da ideï pentru desvoltarea instrucţieï. Mi se respunse de Comitetul din Iaşï prin D. Titu-Liviŭ Maïorescu: «a mări lefile profesorilor». Ast-fel fuse şi cu clerul. Nimenï nu cerea libertatea instrucţieï de ministru, libertatea cleruluï de ministru. Vom ḑice numaï că catedrele de profesorï eraŭ numaï nisce sinecure pentru deputaţï, senatorï şi favoriţï carï nu dădeaŭ pe la scolï şi aveaŭ căte doă şi treï alte funcţiï înalte. Acésta se urmédă şi astă-ḑï. Un profesor favorit se făcea ministru, lua salariul de profesor şi nu maï da pe la scólă; altul era senator, deputat, pleca şi lăsa catedra liberă saŭ cu căte o umbră de indeplinitor şi trăïa maï multe lunï în capitală. Alţi, marï dregătorï în justiţiă şi în administraţie, siliţï a lucra necontenit în aceste din urmă ocupaţiï, nu maï vedeaŭ scólele cu ochi. La facultăţï eraŭ maï mulţï

profesorĭ de cât scolarĭ, şi, ca să nu se închidă clasele, ministerul consiliat de inteligintul director al instrucţieĭ publice D. Alesandrescu dis Urechiă, nu scim pentru ce puse în budget o mare sumă ca burse pentru uni din scolarĭ cari ar veni să asculte la facultăţĭ.

Legea contra cumuluĭ de funcţiĭ şi legea admisibilităţeĭ în tóte serviciile Statuluĭ cu îndatorire de a trece prin scolĭ ca să pótă avea o funcţie, şi cari erăŭ singurele mijlóce de a garanta instrucţia publică, legĭ liberale, de câte orĭ veniră la minister uni, le dădeaŭ la cameră, dar nu fuseră votase; ïară când se lua; în desbatere, venïa un minister reacţionar saŭ compus de ómeni interesaţĭ la cumul şi la primirea în funcţiunĭ de ómenĭ fără cunoscinţe, şi le retrăgeaŭ din desbatere sub cuvînt ca să le amendeze şi nu le maĭ readuceaŭ.

Un institutor primar este ocupat tótă dioa. Un profesor de gimnas saŭ de facultate este ocupat o oră în scólă. Dar cât îĭ trebuïe spre a'şĭ medita lecţia ce are a face în materiĭ de sciinţe transcendinte, spre a o face bine! Dă unuĭ asemenea profesor, un minister, funcţiĭ înalte. Va avea timpul a se maĭ gândi la filosofi seĭ? Un medic profesor cu multe serviciĭ, va avea timpul a născoci în medicina sa maĭ mult de cât aceea ce a învețat în silă ?

Nu vorbim aci de esceptiĭ onorabile, ci de favoriţi cumularḑĭ.

Oprirea d'a se face scolĭ pentru poporul rural, instrucţia şi educaţia ca monopol al guvernuluĭ, sunt ăncă causele cari opresc luminarea spiritelor. Fără acéstă desvoltare, naţia, libertăţile eĭ, legile eĭ, constituţa eĭ, vor fi'o minciună. Fără acésta ţéra va avea sclavĭ, dar nu cetăţenĭ.

Preoţi nu maĭ aveaŭ misie. Funcţionari nu maĭ aveaŭ tendinţe, nicĭ datoriĭ, nicĭ garanţiĭ; nimenĭ nu voia nimic, nu producea nimic, nu se ridica asupra oriḑontuluĭ meserieĭ sele, nu sciaŭ maĭ mult de căt a urma cursul afacerilor curinte ce veneaŭ să'ĭ descepte din norul de fumul ţigărilor.

Funcţionari fără a trece prin scolĭ, cresceaŭ, înbătrînĭaŭ, vestejaŭ, ca la o vîrstă óre-care să ĭésă la pensie. Pensia era scopul vieţeĭ aceşteĭ clase. Alţi îşĭ făceaŭ averĭ din abusurĭ. Case, palate, moşiĭ căştigate în căţĭ-va anĭ, de ómenĭ cari nu aveaŭ nimic, nu făcuseră comerciŭ, nu luaseră ḑestre, nu căştigaseră loteriĭ, nu găsiseră comorĭ. Tóte acestea se străngeaŭ asupra unora, soţietatea era incuragietóre, nu eraŭ blămaţĭ de căt de aceĭa cari îĭ pismuĭaŭ că nu pot eĭ să fie în locul lor. Nu era depărtat timpul cănd mama, femeea, blasfema pe fiŭ, pe soţ că avusese serviciĭ multe şi nu sciuse a'şĭ

face avere, că nu este harnic. Prefecţi, subprefecţi eraŭ salariaţĭ cu anul de arendaşĭ ca să le dea dorobanţĭ pentru nedrepte de multe orĭ înpliniri. Juni ce înconjuraŭ guvernele, născea, cresceaŭ, cu speranţa a se face ţinuţĭ de femeĭ avute, a juca cărţĭ, apoĭ a intra în vre o carieră, apoĭ a se insura, a lua ḑestre spre a'şĭ plăti datoriile.

Procese civile şi criminale dispunênd ministrul de ele, dispunênd de vinderĭ pentru datoriĭ oprindu-le cănd se vindeaŭ moşiile favoriţilor; încuragindu-le cănd se vindeaŭ ale adversarilor guvernelor.

Domnul Cuza nu era străin în patria sa, cunoscea ómeni şi lucrurile; era inteligint, avea momente marĭ de cugetare, de simţiminte. Primea plăngerile tutulor, nemulţumĭa adesea pe ministri îndreptându-le rătăcirile lor în afacerĭ cari dădeaŭ ocasie de plăngerĭ. Orĭ-ce om nedreptăţit de ministru afla ăncă la palat o protecţie. Tronul nu era străin de popor în păsurile luĭ. Ministerele se schimbaŭ, starea de paralisie remănea, sistemul ce nu era născocit de Domn remănea tot acela la toţĭ ministri. Nu Domnul Cuza introduse acéstă stare de lucrurĭ. Ea avea rădăcina eĭ în lucrurĭ şi în ómenĭ. Ceea ce se înputa Domnuluĭ era că nu se ridica peste legĭ şi peste ómenĭ. Acesta era planul Domnnluĭ, a usa legile şi ómeni, lă-

sându'ĭ a urma sistemul de destrucţie spre a ajunge a lua puterea. Iécă cum se esplică pînă la 2 Maĭŭ administraţia sa, într'o epocă când faptele sele în politica luĭ de afară eraŭ atât de corecte şi cu înţelepcĭune cuteḑătóre ĭar în administraţia din ăutru produceaŭ nemulţumirĭ.

Domnul nu maĭ se interesa de ómeni cu principiĭ. Aceştĭ ómenĭ numaĭ plutĭaŭ pe lîngă tron. Vorbindu'ĭ cine-va într'o ḑi de necredinţa unuĭ favorit, Domnul ḑise : «Acest om este om de posturĭ, nu este de temut; me încred în el şi îl păstreḑ. Nu are principiĭ. Aceĭa sunt de temut. — Dar omul de principiĭ nu tradă, tradă acela care caută posturĭ. Scopul luĭ ne fiind de cât posturile, va fi tot d'a-una cu cel care îĭ va da maí mult. — Sunteţĭ visători voĭ toţĭ, nu cunósceţĭ lumea ! » ḑise Domnul.

Către acéstă epocă Domnul revine asupra situaţieĭ ţerilor ce guverna. Eraŭ doă cestiĭ inportante : una de menţinere pe tron, cea-l-altă de reforme, amăndoă străns legate înpreună. A lua armele din măna oposiţieĭ era un mijloc a proclama principiĭ marĭ : înproprietărirea ţeranilor, întinderea legeĭ electorale. Dar convenţia din Paris, după ce proclamă principiile de dreptul omuluĭ şi găsesce că este trebuinţă a se înbunătăţi sórta poporuluĭ rural, după ce surpă o castă privilegiată, prin legea electorală chĭamă să facă legĭ asupra acestor reforme care fără-

maŭ privilegile uneĭ caste chĭar pe ómeni aceleĭ caste. Inproprietărirea ţeranilor şi întinderea votuluĭ electoral, nu se puteaŭ face prin Cameră. Privilegiul trecênd dela cincĭ-ḑecĭ de familiĭ de boerĭ la căte-va cete de proprietarĭ marĭ şi micĭ, naţia schimbase numaĭ stăpîni; cĭocoi noĭ luară locul celor vechĭ, nimic pentru suveranitatea popórelor, nimic pentru vindecarea ranelor lor.

Acéstă stare de lucrurĭ care păstra o obligare apăsătóre, care amenința interesele de conservare a le tronuluĭ, care nu permitea nicĭ unuĭ minister a sta pe băncile camereĭ daca nu era din casta cea noă, fiind o pedică chĭar la desvoltarea generală a națieĭ, născu ănteĭŭ în opinie ideea uneĭ lovirĭ de Stat, acéstă idee se respăndi înprejurul tronuluĭ. Acésta se concepu în momentul retragereĭ dela minister a ministeruluĭ Ion Ghica. Nu transpiră nimic însă. Domnul Cuza revenea dela Moldova. Era locuit în Episcopia dela Buzeŭ. Acolo, séra, ne spuse la căţĭ-va, represintănd în colorĭ funebre şi cu un talent rar dificultăţile situaţieĭ, şi anunţă în viitor o lovire de Stat. Era vorba de a aduce divanul ad-hoc. D. Cogălniceanu fusese avisat d'aînplini acéstă idee. În faţă cu interesele principiilor liberale, pentru cari mugura acéstă idee, la nascerea eĭ se numeră doă ministere liberale. Mult timp luptele politice urmară cursul lor

fără a se face nimic pentru realisarea acesteĭ ideĭ.

Într'un timp fórte scurt se schimbară maĭ multe ministere, în faţă cu o cameră de oposiţie sistematică, pe care Domnul nu o putea disolva, cu speranţă ca deputaţi să fie înlocuiţĭ de alţĭ deputaţĭ. Domnul era nevoit a schimba des ministerul. Aceste schimbărĭ dese afară din ţéră trecură de proverbiale. Ambasadorul Franciei, priimind într'o ḑi pe agentele ţereĭ, îl întrebă rîḑênd daca vine să'ĭ anunţe schimbarea ministeruluĭ. Lupta între partide nefiind pentru principiĭ, ci numaĭ pentru putere, nicĭ un minister nu putea fi suferit. Cel puţin partidele atuncĭ nu luptaŭ pentru politica străină, căcĭ Domnul nu consulta nicĭ o dată nicĭ o putere străină în afacerile ministeriale.

Spre a'şĭ numi ministerul, nu era nicĭ partidă Francesă, Austriacă, Turcă nicĭ Rusă. Era oposiţia ce voĭa resturnarea Domnuluĭ.

În ţéră schimbarea désă a ministerelor, ridicase cea din urmă garanţie de stabilitate. Administraţia deveni un instrument în măna fracţielor de oposiţie care prea des venĭa să ocupe băncile ministeriale. Fie-ce funcţionar al guvernuluĭ era pentru tóte fracţiele, nu maĭ pentru guvern nu era fiind cel maĭ plăpănd in durată. Convenţia lăsată pradă patimelor acestor fracţiĭ, fie-care la rîndul eĭ venea să rupă o fă-

şie ca să se depărteḑe a doa-ḑi. Clerul, instrucţia, justiţia, administraţia, schimbându'şĭ personalul cu ministri neîncetat, serviciul se paralisa. Orĭ-ce noŭ ministru venĭa, strica ceea ce făcuse bine saŭ reŭ predecesorul seŭ, lăsând a desface maĭ tărḑiŭ următorul seŭ ceea ce facuse el; ast-fel că tótă acţia guvernelor, nu maĭ era de căt o luptă în care ministri cari venĭaŭ stricaŭ ceea ce făceaŭ ministri cari se duceaŭ!

Guvernul ne maĭ avênd principiĭ, nu găsĭa nicĭ un ajutor în opinia publică; ne avênd stabilitate, nu găseaŭ nicĭ un ajutor în cameră, în funcţionarĭ. Se privĭaŭ cu nepăsare tóte aceste lupte de mórte; vedeaŭ reul, dar nu sciaŭ de unde vine. Eşiţĭ de curănd dintr'un regim de asuprire, eĭ nu înţeleseseră ăncă că sunt chĭămaţĭ a se bucura de drepturile omuluĭ şi credeaŭ că ţéra era proprietatea guvernuluĭ. Schimbările dese a le tiranilor le făceaŭ plăcere, neprivind de căt la persóne şi nicĭ de cum la principiĭ.

Nicĭ o organiḑare în institutele menite a garanta viitorul, toţĭ născeaŭ şi cresceaŭ pentru budgetul Statuluĭ. Comerciul, agricultura, industria, orĭ-ce alte mijlóce afară de funcţie eraŭ lăsate străinilor; acésta adăoga şi numerul şi patima nemulţumiţilor ce forma nomolul partidelor de oposiţie. De aicĭ născu spiritul de a-

daos la chĭeltuĭelile Statuluĭ, în personal şi în material, îmulţirea funcţielor; mărirea salariuluĭ inaugurat de ministerul Ion Ghica, apoĭ de ministerulu Iepurénu şi conplectat de ministerul Cogălnicénu după 2 Maĭŭ, când fiecare ministru îşĭ făcu budjetul cum voi, fără a'l supune nicĭ chĭar consiliuluĭ de ministri. Consecinţele acestuĭ sistem fuseră grave. Legile nu se maĭ puteaŭ esecuta. Abusatori ceĭ adeveraţĭ nu se maĭ puteaŭ judeca. Eraŭ protegiaţĭ de partide. Ceĭ inocinţĭ, ceĭ cari lovĭaŭ abusul, eraŭ persecutaţĭ; abusatori se unĭaŭ contra celor oneştĭ şi căutaŭ a'ĭ sdrobi ca ómenĭ ce le stricaŭ meseria; ceĭ cari strigaŭ maĭ tare pentru moralitate, eraŭ aceĭa cari maĭ înainte se înavuţiseră cu palate şi moşiĭ din pradă; tiranul apăra libertatea şi hotul, onórea. Nu maĭ era pudóre. Ómeni ce 'şĭ făceaŭ palate şi moşiĭ din despoĭerile publice, strigaŭ chĭar la tribună contra despoĭerilor publice. Partitul era tot. După stég se forma convicţiele, după stég se da patenta de moralitate; calomniile întunecaŭ şi maĭ mult acest tabloŭ. Patima luase locul raţieĭ. Printre tóte aceste fase, ceĭ dibacĭ îşĭ formaŭ calea lor in desperarea publică; căḑuţĭ, strigaŭ contra desperăreĭ, şi reveniţĭ din noŭ la putere, urmaŭ a face maĭ reŭ ca aceĭa pe cari îĭ combăteaŭ şi îĭ resturnaŭ. Fuseră ministere cari adăogiră chĭăltuĭelile budgetuluĭ dincolo

de adeveratele trebuințe, chĭăltuĭelĭ positive, basate pe venite fictive întocmite de cancelarĭ fără consciință și la ordinele ministruluĭ ce nu voĭa de căt a motiva adausele la chĭăltuĭelile propuse, fiind sigur că va sta puțin la minister și voind a conpromite situația. Acésta aduse înprumuturĭ onerόse. Monopolurĭ reŭ închipuite și esecutate, fuseră causa de perdere de milĭóne pentru Stat. Atuncĭ favoriții se formară. Camarila născu alăturĭ. Aceste doă ramurĭ formaŭ în față cu puterile Statuluĭ o putere ocultă. Libertatea ce da vițiuluĭ sistemul acesta a se esersa, se uni cu favórele; acésta trebuĭa să producă o mare coruptie în administrație. Legile neesecutate, trebuĭaŭ să corupă chĭar datinele. Camarila, acest product spaniol sinonim cu micele camere secrete, menită a înriuri pe ascuns asupra suveranilor în guvernele absolute, asupra lucrurilor publice, îșĭ făcu ḑioă la palat. De multe orĭ ea hotăra înaintea hotărâreĭ ministrilor. Eraŭ favorițĭ, curtesanĭ. Guvernul era constituțional, prin urmare supus la legele fisate de maĭ 'nainte; neputănd esersa de căt prin ministri contrasemnătorĭ, indicațĭ de cameră. Se așeḑa însă într'un mod surd o camarilă debutând prin cumetriĭ, intrigĭ și se pronunță printr'o luptă deschisă, care trebuĭa să ducă la o lovire de Stat. Acéstă camarilă era tare, fiind neschim-

bată. Ea de multe orĭ numĭa ministerul saŭ îl destitua. De multe orĭ se înțelegea cu camera pentru un vot de blam ministeruluĭ, cănd acesta nu plăcea Camarileĭ. Cea maĭ teribilă Camarilă este a femeilor, este aceea care ne amintă splendórea galantă din epoca Lavalliereĭ pînă la bigotismul stupid al epoceĭ Maintenon. După 2 Maĭŭ nu fuserăm departe de o camarilă de femeĭ. Curtea avea favoriți, miniştri aveaŭ asemenea, prefecți aveaŭ asemenea, subprefecți aveaŭ asemenea; aceştĭ favorițĭ eraŭ uleĭul care ungea rótele macineĭ regimuluĭ.

Eraĭ din aceştĭ favorițĭ directorĭ peste aşeḑăminte publice; acolo unde eĭ eraŭ, aşeḑămîntul represinta Stat în Stat; ministerul nu putea să se amestece. Ast-fel era telegraful şi scóla de medicină, scóse din orĭ-ce control al guvernuluĭ. Un ministru nu putea numi un medic în aşeḑăminte. Domnul nu sancționa numirea, de şi medicul avea voĭe dela comitet a practica profesia sa. Se chĭăma capul serviciuluĭ medical şi se întreba de Domn daca dă voĭe : dacă acesta ḑicea nu, ministrul se retrăgea ruşinat. Favoriți eraŭ adeverațĭ ministri. Directorul telegrafuluĭ ere centrul adeveratuluĭ guvern. Capul telegrafuluĭ numĭa şi scotea ministri, cănd nu'ĭ dădeaŭ favorurĭ; el era ministru din ăntru cel adeverat. El ordona fără scirea ministruluĭ prefecților; ministrul numĭa saŭ scotea

funcţionari, după voinţa directoruluĭ telegrafelor înaintea căruĭa miniştri tremurau. Aceştĭ favoriţĭ aveaŭ maĭ multe posturĭ salariate. Domnul Cuza când veni în ţéră şi veḑu pe D. Orescu care avea maĭ multe posturĭ, îĭ ḑise : «Tu escĭ care mănăncĭ multe chite ?» Pe la 2 Maĭŭ nu maĭ avea acele ideĭ.

Domnul refusă a sancţiona o lege contra cumululuĭ de funcţiĭ care ar fi putut desplace favoriţilor.

Un sistem constituţional ce născu afară din constituţie, fuse invenţia a câtor-va miniştri carĭ trecură şi reînviară de atuncĭ necontenit, revenind ca strigoi cu sistemul lor spre a'l esercita chĭar astă-ḑĭ.

Singura garanţie era în inamovibilitea judecătorilor, sub motivul cunoscut că tóte guvernele tind să facă dintr'o naţie domenul lor şi că judecători nu sunt ăncă la înălţimea lor; dar toţĭ aceĭ miniştri fuseră ostilĭ acestuĭ mare principiŭ. Instrucţia, perḑênd libertatea sa, remase fără control. Ministerul devine administrator şi controlor al seŭ propriŭ. Orĭ-ce ministru vinea, lovĭa scólele primare rurale, lovĭa instituţiele comunale în libertăţile lor. Tot se centraliḑa la guvern. Soţietatea perdea dreptul seŭ, naţia perdea suveranitatea sa, guvernul perdea acţia sa, voind să mărescă au-

toritatea prin centralidare şi prin sistemul de corupţie. Ministri eraŭ capĭ de Secţiĭ.

Pe când aceste lucrurĭ se treceaŭ în ăntru, Domnul era ocupat cu politica de afară. Dacă administraţia sub Domnul Cuza era în anarhie, să mărturim că afară din ţéră el a sciut în multe ocasiĭ a ţine drapelul sus. În timpul acestor abaterĭ dela legĭ şi dela constituţie în ăntrul ţereĭ, pe când ministri dădeaŭ concesiĭ, adăogaŭ budgetul fără să scie de unde să plătiască, Domnul trata cu puterile unirea definitivă a Principatelor şi visa la complectarea drepturilor naţionale.

Vom vorbi la rândul seŭ despre acésta.

Boeri şi liberali părură de maĭ multe orĭ la putere, dar fie-care pentru puţin timp. Atuncĭ se introduse sistemul de *bas-culă*, sistem nefericit care se curmă tot-d'a-una cu paralisarea administraţieĭ. Domnul voĭa a'şĭ crea o partidă a sa, şi 'şĭ alegea reŭ ómeni ; alegea ómenĭ de facţiĭ fără principiĭ, nu de partide. Ministri liberalĭ primiră dela Cameră să facă îndată unirea şi să róge pe Domn în termen de şése ḑile a presinta un proĭect de lege rurală. În urma acestuĭ vot de neîncredere, necunoscut ăncă în analele constituţionale, ministerul liberal se retrage şi boeri iĭ ĭaŭ locul. Domnul era supărat pe ministerul Golescu pentru demisie. El voĭa un conflict între minister şi cameră,

care conflict ar fi putut aduce ocasia unuĭ apel către nație. O lovire de Stat atuncĭ nu se putea face de căt cu un minister poporan, căcĭ boeri eraŭ urîțĭ de téră din causa simpatieĭ lor pentru armatele străine și pentru starea de umilință în care, în domnia lor, aduseră téra. Schimbănd ministerul și aducênd la putere pe boerĭ, Domnul păru că de acum voĭesce a merge cu boeri pe o altă cale. Capul oposițieĭ din cameră era Barbu Catargiu.

Catargiu era unul din ceĭ d'ănteĭŭ oratorĭ românĭ; resonamînt hasardos, pornire pătimașă, conclusiĭ bisare, cugetărĭ tot-d'a-una micĭ, interesând partitul, nicĭ o dată interesele marĭ ale patrieĭ. Un minunat talent însă, de și declamatoriŭ; maĭ mult actor de căt orator, puține cugetărĭ marĭ, tóte în raport cu interesele de partidă; imaginație fecundă; parola vie, inspirătóre, înflăcărată; atrăgea ascultările ca o musică; nervos, capricios, nicĭ o dată pe terămul tutulor. Dacă Catargiu n'ar fi avut altă causă de căt aceea a tutulor, ar fi fost idolul națieĭ. Omul de partid ucidea talentul.

Acest ministru nefericit, combătênd neîncetat, după datina tutulor ómenilor nostri căduțĭ dela putere, abusurile celor dela putere, ca venind să urmeḑe tot acele abusurĭ, voi să braveze chiar acele instituțiĭ cari avea aerul de ale apăra. Ministrul perdu prestigiul ce avea în o-

posiţie. Oratorul dispăru sub ministru. Întreḑi pe când esprimase maĭ mult simţimîntele selo reacţionare în cestia serbăreĭ dela Filaret, eşi din Cameră, se aruncă în trăsură cu prefectul poliţieĭ, Colonelul N. Bibescu. Abĭa trăsura ese din pórta Mitropolieĭ şi un pistol, tras de o mână neveḑută, termină ḑilele acesteĭ gloriĭ a arteĭ oratorice, acestuĭ cap al partituluĭ conservator.

Poporul din Bucurescĭ nu manifestă pentru acest om, ceea ce manifestase poporul din Paris pentru Mirabeau. Numaĭ aginţi poliţieĭ căutaŭ pe asasin prin locurile publice. Mulţime de ómenĭ se arestară, justiţia nu descoperi pe ucigătorĭ.

Ore cine strigase şi aretase către cloponiţă, tóte privirile se atintaseră către acest punt. Ucigătorul putu să scape printre deputaţĭ.

Oposiţia profită de acéstă ucidere, ca să 'ĭ atribue că nu fără scirea tronuluĭ era făcută. Bănuiră pe un ungur, dar nimenĭ nu putu să'l acuse formal.

Sub ministerul violinte al luĭ Catargiu ce nu vedea în guvern de cât un mijloc de resbunare contra naţieĭ, plăşile din districte se revoltară. Locuitori din vecinătatea capitaleĭ, influinţaţĭ de opiniele metropoleĭ, nu veḑură cu multumire un minister compus de aceĭ tiranĭ carĭ făcuseră din eĭ nisce turme de vite. Domnul

vine în capitală. Ministerul spune Domnuluĭ că acele turburărĭ eraŭ făcute de Brătianu şi de Roseti, şi cer dela Domn darea lor în judecată. Cuza rîde în sine Iécă ce se trecuse. Domnul îmĭ scrisese o depeşă dela Iaşĭ că, după informaţiĭ date de poliţia din statele străine, boeri voĭesc a ucide pe Domn. Comunicaĭŭ acésta luĭ Brătianu şi luĭ Roseti, capi partideĭ liberale. Depeşa se arată acestor doĭ, cari nu credeaŭ că uciderea luĭ Cuza să fie un bine pentru interesele uneĭ Româniĭ libere şi unite. Eĭ adunară poporul capitaleĭ, indignat că vede la putere pe învinşi de sub ḑidurile Sevastopoluluĭ, pe tirani lor, pe apăsători ţereĭ cari, răpindu'ĭ drepturile şi libertăţile, nu sciuseră a'ĭ da nicĭ chĭar moralitatea în administraţie. Tóte corporaţiile promiseră sprijinul Domnuluĭ care, de şi nu mergea cu paşĭ răpeḑĭ spre ţelul dorinţelor naţieĭ, cel puţin nu trafica cu inamici eĭ sub aceste ideĭ. Dela Buzeŭ pînă în Bucurescĭ Domnul fu primit de ţeranĭ cu aclamaţiĭ, sgomotóse. Se şi revoltară în unele sate contra boerilor dela guvern. Români eraŭ atuncĭ maĭ neatărnaţĭ de căt astă-ḑĭ. Astfel partida liberală se purtă în acéstă împrejurare. Şi când învinşi de sub ḑidurile Sevastopoluluĭ păraŭ pe liberalĭ la Domn, acel Domn fără generositate rîdea de o castă condamnatăla mórte

și sprijinită ăncă de inamici țereĭ ca să facă cu dînsa robia și nenorocirea patrieĭ române.

Inainte de căderea ministruluĭ liberal și venirea boerilor, un suspin dela popor se audi în umbră. Era când guvernul îșĭ motiva venirea la putere a ómenilor din trecut, arătând că Francia îĭ forța. Iécă acest suspin :

«Dicĭ că Francia superbă politica 'șĭ-a schimbat,
Căcĭ nu era cale bună calea care am luat.
Politica să se schimbe? fórte bine, s'a putut.
Dar nu să aducĭ învinși din Crimea, din trecut,
Să daĭ puterea în măna celor ce ţer-aŭ robit,
Când ale omuluĭ drepturĭ aicea aŭ înflorit,
Să ne învieḑĭ trecutul prin nisce morțĭ de demult
Ce 'ĭ aducĭ ca să umbréscă vĭața ce a inceput,
Să întreţie sistemul că ţéra'ĭ proprietate
A celor ce n'aŭ credinţe, romănism, moralitate.
Asta póte ca să fie o ideĭe boerésca.
Dar nu va fi nicĭ odată politica franţuḑéscă.

Domnul Cuza stima pe liberalĭ, desprețuĭa pe boerĭ, și, daca el nu s'a aruncat cu statornicie în brațele lor, a fost numaĭ că el voĭa a fi capul acesteĭ partide liberale și naționale. Acésta în urmă îl făcu să véḑă în eĭ nisce rivalĭ. Atuncĭ voi a'șĭ crea o noă partidă al căreĭ cap să fie el. Din nefericire, alese o cétă de ómenĭ fără principiĭ, fără patriotism, fără simțimîntul li-

bertăţeĭ; cétă de mercenarĭ cari, după căderea sa, fuseră ceĭ maĭ aprigĭ inamicĭ aĭ seĭ, şi trecură în aceeaşĭ cualitate la regimul noŭ, spre a face ce a făcut în trecut.

Cu căte-va ḑile înaintea luĭ doă Maĭŭ, Domnul Cuza se gîndi a face lovirea de Stat cu partida liberală. Un act care desrobĭa cincĭ milióne de ţeranĭ, care da egalitatea drepturilor politice, esecutat de o partidă liberală, era o garanţie contra celor-alte articole din Statut în simţul guvernuluĭ personal. Domnul înţelegea acésta; dar era dominat de o camarilă care într'o lovire de Stat nu vedea ce putea fericirea ţereĭ, ci numaĭ interese personale şi inavuţirea eĭ din bunurile Statuluĭ. Partitul liberal condus de Ion Brătianu, singurul partid în măna căruĭa remăsese Stindardul din 1848, Stindardul de viaţă naţională, nu era departe de a face o lovire de Stat care, pentru eĭ, era o revoluţie de sus în interesul libertăţeĭ. Ast-fel vedem, după ce Cuza făcu unirea, maĭ multe depeşe de mulţumire către Domn. Aceste depeşe eraŭ subscrise de locuitori judeţelor, scrise tóte după aceeaşĭ formă, printre cari se veḑură numele maĭ multor membri aĭ partideĭ liberale precum Arion, Grigorescu şi alţi, spuind Domnuluĭ că nu este nimic de făcut pentru libertăţile ţereĭ, daca nu se va sdrobi legea electorală şi Camera ce constituĭa o castă

şi desminţea principiele liberale din convenţie.

Aicĭ fuse după noĭ cea maĭ mare rătăcire a luĭ Cuza, căcĭ nu se adresă pentru facerea loviret de Stat la liberalĭ, ci la ómeni uneĭ lumĭ vechĭ. Doĭ liberalĭ eraŭ în guvern, Orbescu şi eŭ, şi a doa-ḑi fuserăm siliţĭ a ne retrage ca să nu vestejim principiele nóstre de libertate în acest hăŭ în cari peri Domnul Cuza, părăsit şi trădat de ceĭ ce îl înpinseră la despotism.

Se ţinuseră adunărĭ la D. I. Marghiloman, unde o dată se chĭămase maĭ mulţĭ din diferite partide. Atuncĭ presintându-se o programă pentru unirea tutor fracţielor liberale, în care se punea în articolul ănteĭŭ, sprijinul să se dea tronuluĭ, unireĭ şi altele, ceea ce putea a se face. Ceĭ contrarĭ acesteĭ unirĭ între cari uni voĭaŭ póte să-o facă să caḑă, cerură prin vocea D. C. Bozianu, a se pune un articol spre a se decide în dată cu cestia rurală, ideia luĭ Catargiŭ. Liberali, avênd în vedere frica ce insufla acéstă cestie maĭ tutor proprietarilor rătăciţĭ de propagandele unor ambiţioşĭ retrograḑĭ, nu voiră a se atinge ăncă acéstă córdă, protestară şi se retraseră din adunare. Adunările încetară, ministerul Boeresc reuşise cel puţin întru acésta. Cuza ḑicea că liberali eraŭ cuminte, nevoind a agita acéstă cestie.

Acest minister, anunţând stafia uneĭ marĭ conspiraţiĭ între ţeranĭ, şi setos de resbunare,

bă nimic, dogmele nu sunt resonate, sunt credute, reforma ucide religia.

Nu mult după acésta, agentul tereĭ dela Constantinopoli dăte un memorand la toţĭ Ambasadori puterilor garante, că România secularisează tóte acele averĭ şi promite o subvenţie o dată pentru tot-d'a-una.

Iécă memorandum în acéstă privinţă.

«Alteţă

«In memoriul ce am avut onóre de a ve presinta, Alteţa Vóstră a putut vedea pe ce drepturĭ necontestabile guvernul român se basează spre a veni la conclusia aretată acolo care este de a conceda o dată pentru tot-d'a-una şi într'un scop cu totul pios, un capital pentru venitul destinat a fi efectat la trebuinţele locurilor sânte. Conform acesteĭ conclusiĭ, guvernul Principatelor-Unite consacră 80 milióne de leĭ turcescĭ la locurile sânte în 28,889,020 leĭ ce Egumeni grecĭ datorează Românieĭ în urmarea stipulaţiilor de maĭ 'nainte şi în 51,110,980 leĭ în acompt cu condiţiile următóre:

1. Acest capital va fi pus sub garanţia colectivă a S. Porţĭ, puterilor garante şi Principatelor-Unite.

2. Comunităţile religióse vor fi dat óre a da socotélă pe fie-care an de întrebuinţarea produsuluĭ acestuĭ capital.

3. În nicĭ un cad comunităţile sus dise nu

vor putea înlătura dela scopul teŭ produsul nicĭ a atinge capitalul.

4. Egumeni Grecĭ vor întórce la monastirele nóstre podóbele şi vasele sacre cu cari le-aŭ înḑestrat strebuni noştri, cum şi documentele care li s'aŭ încredinţat după inventarile cari se aflu în arhivele nóstre.

Alt-fel ăncă guvernul Principatelor-Unite ca să vie ăncă în ajutor coreligionarilor lor din orient consacră cu aceleaşĭ condiţiĭ maĭ sus aretate în art. 1, 2, 3, sumă de 10 milióne leĭ pentru fondarea uneĭ scolĭ laice la Constantinopol şi unuĭ spital în care vor intra creştini din orĭ-ce rite. Aceste doă aşeḑăminte se vor pune sub direcţia supremă a unuĭ consiliŭ compus de şése membri românĭ numiţĭ de guvernul Principatelor-Unite şi de doĭ alţĭ membri alesĭ de comunitatea grécă din Constantinopoli. Consiliul va fi preşeḑut de agintele Principatelor-Unite.

Ast-fel este, Alteţă, în acéstă cestie, *cel din urmă cuvînt* al guvernuluĭ Principatelor-Unite, basat pe dorinţele patrieĭ nóstre.

Subscris, C. Negri.»

Indată după ce agintele dăte acest memorand şi îl comunică guvernuluĭ din Bucurescĭ, ministerul închĭee un jurnal subscris de consiliul de ministri, prin care hatăraŭ ceva contra principeluĭ secularisăreĭ ceva noŭ şi original.

D. Negri priimind acest jurnal cu ordin a se comunica în dată Porţeĭ şi Puterilor garante, îl puse la o parte, fórte superat; scrise Domnuluĭ că nu maĭ póte a presenta puterilor o idee contrarie de cea dată şi oferi demisia sa. Apoĭ se retrase la Mondania cu mine, aşteptănd resultatul acestuĭ incidente. Apăru într'un jurnal în Bucurescĭ un articol fulgerător contra manopereĭ ministeruluĭ cu jurnalul seŭ pentru suspendaré secularisăreĭ monastirilor închinate. Acésta turbură ministerul. Van Sanen, directorul ministeruluĭ din afară, merge la redacţie spre a se informa cine a dat acéstă scire jurnaluluĭ. Redactorul respunse că 'ĭ-a venit de la ambasade. Inainte de a pune în mişcare poliţia şi procurori spre descoperirea autoruluĭ, dupa datina vechilor vornicĭ, cădu ministerul răpede. Iéca ce era cu cestiea secularisăreĭ monastirilor.

Domnul chĭamă consiliul şi îl determină a retrage jurnalul, şi scrise aginteluĭ seŭ că îl aprobă în purtarea sa, şi să stăruĭasca pe calea secularisăreĭ. Ministerul demisionă. Cogălniceanu fu chĭemat la minister, după cererea luĭ C. Negri.

Ne-am dus prea rapede şi am lăsat în urmă maĭ multe lucrurĭ. Domnul sonda opinia ambasadorilor. Pe timpul când administraţia şovăĭa, în mânele acelora ce evenimintele saŭ

simpatiile Domnuluĭ aduceaŭ la putere, dispăruse cel puţin la palat pretenţiile Consulilor străinĭ. Cabinetele indulginte asupra unuĭ noŭ Stat de care se flataŭ că 'ĭ-a dat nascere, Consuli din principate deveneaŭ maĭ puţin esiginţĭ. Eĭ găsiră în Domn o frunte ridicată. Aveaŭ datina, sub domni încetaţĭ, nu numaĭ a se amesteca în cele din ăntru lucrărĭ a le ţereĭ, dar a ţine un ton de protectorĭ, maĭ ales Consulul Rusieĭ. Eĭ veneaŭ în tóte ḑilele la Domnĭ să le céră tot felul de lucrurĭ. Domnul Cuza le decise o ḑi, Sâmbăta, să vie toţĭ, să se presinte toţĭ d'o dată în mod oficial. Căt pentru cele-alte afacerĭ privitóre la supuşĭ, dispuse a se adresa la ministri seĭ.

Era la Iaşĭ un Consul frances amic al Romănilor, amic al Domnuluĭ, se chĭăma Place. Domnul făcuse cu acesta un pact, a cere consiliul seŭ amical la tóte faptele sele. Acésta se făcu ast-fel. Căt timp ţinu acésta, tot părea a merge pe o cale maĭ corectă din partea Domnuluĭ, de şi tot-d'a-una nu îl asculta. Insă vine o ḑi când acest pact se curmă, când D. Place încetéḑă a'ĭ maĭ da consiliĭ de amic şi când forma raporturilor sele la minister cată cu cea maĭ fină abilitate să facă a se scuḑa forma d'ăn teĭŭ. Causa acestuĭ divors fusese óre o apropiere către politica Rusă? Fusese un abus din partea D. Place, şi o dorinţă de neatărnare din

partea Domnuluĭ? Nu scim, póte tóte acestea să fi contribuit.

De când se rupse acest pact, se vedu o schimbare în politica Domnuluĭ. Veni din Moldova înconjurat de boerĭ fanariotĭ. Ministerul Moruzi făcuse o tristă impresie în tótă téra de dincóce de Milcov; Moruzi era un om onest şi leal, toţĭ sciaŭ acésta; dar cestia de romănism îĭ turbura. Vedeaŭ în acésta o politică Rusă.

Poporul la cameră insultă ministerul boeresc, în dioa deschidereĭ.

Din tóte aceste cochităriĭ cu capi de partidĭ. Domnul Cuza, asemenea luĭ Oraciŭ, revenea tot d'a-una la Lidia sa. Decĭ Lidia sa era D. N. Creţulescu. O fatală sórtă pare că îl atrăgea către vasul cu cari era destinat a face naufragiŭ.

După mórtea luĭ Catargiu, Arsaki putu juca un mare rol, căcĭ Camera, speriată, dase maĭ multă autoritate putereĭ esecutive. Orĭ el nu voi a juca acest rol, orĭ Domnul Cuza nu credu momentul şi omul seŭ priincios, nu se aduse nicĭ o schinbare în ordinea legală.

Pînă aicĭ am trecut răpede peste evenimente, peste tóte acele ministere efemere şi peste acelaş sistem de guvern al tutulor acestor ministere. O clasă noă de privilegiaţĭ după convenţie se lupta pe putere cu casta regulamentară şi se urcaŭ, şi se coboraŭ fie-care la rândul seŭ dela minister, nefăcênd alt de căt a desfiinaţa

ce făcuseră predecesori. Din acéstă nestabilitate administrația țereĭ suferea. Trebuĭa un reŭ general spre a desgusta pe toțĭ de condițiele politice în care era România. Tronul dă mâna de ajutor acesteĭ paralisiĭ. Partiḑi venind la putere, uni urmaŭ acéstă stare de ucidere fără consciință, necugetând de cât a face afacerile unor capĭ de secțiĭ; alți căutând în interesul de resturnare, a compromite tronul prin compromitarea stăreĭ de lucrurĭ.

Țéra cu simțul eĭ, ómeni liberalĭ şi înteligințĭ ghiceaŭ secretul acestor manopere şi lăsaŭ să facă, aşteptând lățirea reuluĭ.

Țéra şi aceştĭ ómenĭ vedeaŭ că societatea nu se mărea în putere, în activitate, în rodirĭ, că dreptul comun nu era aplicat într'un mod larg şi liberal; constituția cu doă limbage, unul liberal prin principiĭ, altul apăsător prin legea electorală restrânsă care chĭăma la adunare pe adversari principiilor liberale a le pune în legĭ şi în practică; eĭ nu ĭubĭaŭ convenția care nu proteja pe toțĭ d'opotrivă, ast-fel nimic nu se desvolta pentru toțĭ. Eĭ vedea perind burgesia şi poporul scoşĭ din drepturĭ. Vedea perind, diă causa neegalitățeĭ, însăşĭ viața şi puterea națională. Cincĭ milióne de țeranĭ nu aveaŭ nimic a păstra şi a apăra. Burgesia şi poporul nu avea vot la alegerĭ pentru Camera şi guvernul unde ceĭ ce votaŭ singurĭ, hotăraŭ încă

despre sórta lor. Eĭ vedeaŭ ţéra proprietatea claseĭ ce dispunea de voturĭ. Dincolo de aceste abisurĭ vedeaŭ ăncă un abis : o lovire de Stat urmată póte de despotism. Către acestea între dispotismul uneĭ clase şi unuĭ om, cel din urmă era maĭ puţin de temut. Un om se restórnă lesne, o clasă dură vécurĭ. Guvernul disputa claseĭ ţéra ca proprietatea sa, dar nu spre a o libera, a o da adeveratuluĭ Suveran, *naţieĭ*; ci spre a'şĭ-o însuşi el, spre a o face dupe vechile datine, proprietatea sa. Fasa principală a istorieĭ trecutuluĭ acesteĭ ţerĭ este lupta între popor şi între caste, luptă a căreĭ origină era în cestia socială a poporuluĭ, în neegalitatea drepturilor politice. Maĭ tot-d'a-una domni, ca să se susţină, şi să sdrobĭască puterea boerilor, faceaŭ din causa tronuluĭ causa poporuluĭ. Acest spirit de luptă via ăncă sub convenţie şi, daca trebue a spune, astă-ḑĭ nu s'a stins ăncă. Vom veni asupra acesteĭ grave cestiĭ după 11 Februariŭ, la constituţie.

Jurnalele străine, indiscreţia funcţionarilor dela ambasade saŭ chĭar dela ceĭ cari înconjuraŭ pe Domn, reproduseră d'o dată o schiţă de noa constituţie a Romănilor ce ar fi presintat Domnul în faţă cu anarhia care domnea în ţéră. Aveam óre-care idee de acéstă constituţie elaborată parte în cabinetul Domnuluĭ parte la Agenţia romănă din Constantinopol.

Ministri nu sciaŭ nimic. Am ḑis că ministerul din afară era Domnul Cuza. Cele maĭ marĭ cestiĭ terminate afară, privitóre la naţia nóstră, s'aŭ decis fără ca ministri să fie iniţiaţĭ. Domnul prin cancelaria sa, se adresa d'adreptul, către agintele seŭ din Constantinopoli.

Copie saŭ citire după acea constituţie se ḑice că s'ar fi dat la ambasada Francieĭ maĭ ănteĭŭ, apoĭ la cele-alte. Acéstă constituţie precedă lovirea de Stat ce Domnul comunicase unor puterĭ ca mesură fără care nu maĭ putea să respundă nicĭ de liniscea publică, nicĭ de putinţa a face cea maĭ mică înbunătăţire în ţéră. Domnul Cuza avea în faţa Puterilor o egidă care tot-d'a-una îl apăra când cerea ceva pentru ţéră. Numaĭ putea respunde de liniscea publică în ţéră, de o linisce care garantează, de şi indirect şi lăturaş, liniscea cea mare a Europeĭ. Europa voĭa liniscea cu orĭ-ce preţ în Oriente. Politica luĭ Palmerston care era a sprijini Turcia cu orĭ-ce preţ, se făcuse religia tutulor Staturilor marĭ. În dosul tutulor umbrelor carĭ se ridicaŭ pe imagina închisă a Turcieĭ, se bănuĭa marea şi formidabila figură reală a Rusieĭ. Pe lîngă aceste alucinărĭ ale diplomaţieĭ Europene, era puterica protecţie a Împeratuluĭ Napoleon III care disputa cu ministri seĭ pentru drepturile Romănilor şi care trecea cu vederea chĭar pe greşalele lor. Se ḑice că pe când

solul Domnuluĭ Cuza dăte citire proĭectuluĭ de Statut ambasadoruluĭ Franciei şi ceru opinia sa. el respunse: « Francia nu va fi nicĭ o dată contra voinţeĭ naţieĭ Române pe căt acea voinţă va fi a sa proprie, va fi utilă eĭ şi nu ar supăra marile interese ale mareĭ naţiĭ francese în acéstă parte a globuluĭ. »

Lovirea de Stat, nu fuse acésta ce cerea Domnul Cuza dela agintele luĭ, dela puterile garante, dela ţéra sa. Nu era tocmaĭ acésta faptul înaintea cărora unele puterĭ păreaŭ bine-voitóre. Agintele Domnuluĭ Cuza cerea a se pune în constituţie o maĭ mardesvoltare a drepturilor omuluĭ. Cerea întinderea drepturilor politice ca singurul mijloc spre a face a se realisa mari principiĭ de libertate din convenţie şi a se ridica naţia la rangul ce venea să'ĭ dea Europa. Puterile nu surîdeaŭ la o lovire de Stat, ci la nisce libertăţĭ maĭ desvoltate ce s'ar fi dat Românilor spre a'ĭ linisci. Lovirea de Stat, guvernul personal, despotismul, tóte acestea nu ferbeaŭ de căt în capul acelora cari prin ele voĭaŭ a domina ţéra.

D. C. Negri, agintele Domnuluĭ Cuza scrise Domnuluĭ: că nu crede ca puterile Europeĭ să fie contrariĭ la voinţele uneĭ naţiĭ care stăruiesce a'şĭ da maĭ întinse libertăţĭ fără cari instituţiile liberale ar fi fost numaĭ cu numele.

El recomanda moderaţie deplină, amintîndu'ĭ că orĭ ce isbăndă depandă de acésta. Acésta fuse tot. Decĭ, toţĭ fuseră de părere, că o noă schimbare în România era să fie o acţie de libertate, ĭar nu de despotism.

Ăncă dela începutul Domnieĭ unguri încercară pe lîngă Domn o înţelegere politică în privinţa uneĭ alianţe contra Austrieĭ.

Domnul Cuza nu le refusa nimic, dar nu le făcea nimic. Memorandul subscris de Cochut, Klapka şi Teleki prin cari aceştĭ treĭ capĭ revoluţionarĭ arătaŭ Domnuluĭ calea printr'o alianţă la resturnarea Austrieĭ, nu făcu nicĭ o impresie asupra Domnuluĭ, el care nu credea că Români uniţĭ cu Unguri ar putea resturna pe Austria; afară din acésta pentru el Unguri, Austriaci eraŭ dopotrivă tiranĭ aĭ Românilor. Pe Austria o cunoscea; regatul Unguresc nu îl cunoscea. El îşĭ imagina într'un asemenea regat revenirea luĭ Atila cu hordele sele. Nu dăte nicĭ o satisfacţie autorilor memoranduluĭ. Le ḑise numaĭ că cestia acésta, avend raport cu Români din Transilvania, că aceĭ Românĭ, avênd eĭ ţéra lor, autonomia lor, eĭ cătaŭ maĭ ănteiŭ a fi ascultaţĭ. Cu tóte acestea Domnul promise bune simţimînte de amicie cu naţiea Magĭară, fără a întra nicĭ de cum în desbaterea ideilor din memorand.

O idee preocupa maĭ mult pe Domn, o a-

propiare de Serbia. Ast-fel trimise și un aginte permanent în Beligrad. Domnul din Munte-Negru îi trimise un sol care fu fórte bine primit la curte. Acesta nu aducea nimic de căt semne de amicie. Acéstă politică nu a servit intereselor țereĭ nóstre întru nimic; Serbia din contra a atras óre-cari avantage. Ea a primit arme din Rusia prin téra nóstră, sub ministerul N. Crețulescu, cu scirea Domnuluĭ țereĭ. Este diferită situația Romănilor de a Serbilor și Grecilor. Romăni și Turci formez doă insule într'un ocean Slav și German. Posiția nóstră este ca a Turcieĭ, și nu pentru a ne deslipi de dînsa, fără a ne perde într'unul din cele doă Oceane Amenințătóre.

Acéstă apropiare nu avea un scop privitor la o mare idee pentru viitorul orientuluĭ născută în acele doă cabinete. Acéstă apropiare părea recomandată de Rusia. De aicĭ oposiția începu a acusa pe Domn de instrument al Rusieĭ. O deputație de treĭ persóne între cari era și verul seŭ Docan, trimisă la împăratul Rusieĭ, făcuse a se da alarma simpatiilor ce înboboceaŭ pentru Rusia.

In tóte acestea nu era nimic. Domnul Cuza urma vederile sele de unire, apoĭ de o lovire de Stat care aducea cu dînsa Guvernul personal și doă marĭ reforme: desființarea clăceĭ dupe poporul rural și egalitatea drepturilor politice.

Se deschiseră Domnuluĭ Cuza nisce propunerĭ dela Emigrațĭ polonedĭ, a lăsa căte-va sute de polonĭ a trece în Rusia prin Basarabia română. Poloni pretind că Domnul Cuza a primit propunerea lor și, cănd aceștĭ Polonĭ intrară în Basarabia ca să trécă în Rusia, fuseră trădațĭ, căcĭ Domnul dase ordine a'ĭ ucide; ómeni Domnuluĭ diceaŭ că Poloni luaseră angajament a trece prin Basarabia observând cel maĭ mare mister. Dar că eĭ întrară cu mare sgomot și cu mare fală ca într'o țéră ce o luase cu armele, compromitănd ast-fel un pămînt care le da ospitalitatea, și că atuncĭ, ca să scape țéra sa, și ca să pedepsécă pe călcători de parolă, Domnul a dat ordin să lovéscă armata sa pe poloni intrațĭ în Basarabia.

Remăne un văl asupra acestuĭ fapt. Unele din puterile garante aveaŭ cunoscință de acea violare a terămuluĭ român. Se vorbise chĭar de o ințelegere între Domn și un consol din Bucurescĭ. Adeverul este că Poloni sub comanda luĭ Milcoski intrară cu sgomot în Basarabia spre a trece în Rusia. El dăte chĭar o proclamație. Nimenĭ nu se gîndea la guvern de a opri trecerea Polonilor, cănd o depeșă telegrafică de la D. C. Negri vine la Domn, îĭ anunță că puterile garante sunt însciințate de cele ce se trec în Basarabia, și că, în interesele cele marĭ ale națieĭ și ale tronuluĭ, să

facă tot spre a opri pe Polonĭ d'a trece în Rusia. Cel puțin ast-fel se dicea atuncĭ. Domnul epresce răpede céta polonilor. O soméză a se înturna. Poloni merg 'nainte. Se face o lovire. V'om arunca un văl peste acéstă nefericită lovire dela Costangalia.

Poloni, învinşĭ saŭ credênd că vor fi învinşĭ, depuseră armele. Ceĭ maĭ mulțĭ din oficeriĭ ceteĭ eraŭ străinĭ de diferite națiunĭ, maĭ mult francesĭ; ceĭ maĭ mulțĭ soldațĭ nu eraŭ polonĭ, eraŭ o amestecătură din acea populație străină ce rătăcesce pe stradele Pereĭ din Constantinopoli.

Mergeam la Constantinopol, după acéstă întîmplare, pe un vas cu aburĭ. Peste treĭ-decĭ de ómenĭ rănițĭ, eraŭ pe acel vas. Eraŭ soldați polonĭ dela Constangalia ce se înturnaŭ la locul lor în Pera. Guvernul turc părea să aĭbă de eĭ óre-care cosiderație. La masă se află un paşă Derviş paşa, un sol al regeluĭ Svecĭ şi Norvegieĭ care mergea să salute pe Sultanul, un june rus consol la Bitolia în Macedonia; D. de la Valliere un secretar al ambasadeĭ francese din Constantinopoli. Conversația alerga asupra lupteĭ de la Constangalia. Era la ordinea dileĭ în tot orientul. Toțĭ eraŭ contra nóstră şi pentru polonĭ.

Derviş paşa ne tráta cu dsepreț. « Ce veĭ? dicea el, acest popor român este un popor de

muncitorĭ de pămênt, ĭar nu de ómenĭ de arme. Cu tóte acestea, soldaţi lor sunt bunĭ cănd sunt dedaţĭ cu armele. Cănd sunt recruţĭ, nu însemn nimic. Recruţi s'aŭ retras puind în cap, spre a se apăra de glónţe, pulpana mantalelor şi eraŭ împuşcaţĭ în spate.» Eŭ şi junele consol rus venirăm spre a apăra cu căldură onórea Romănilor ast-fel în căt Derviş paşa revine a mărturi că soldaţi romănĭ sunt bunĭ soldaţĭ cănd sunt dedaţĭ; şi o parte din eĭ aŭ dovedito, bătênduse cu mare curagiŭ la baĭonetă nu însă recruţi.

Junele consol rus de la Bitolia aretă atuncĭ surîḑind, vre-o treĭ-ḑecĭ de răniţĭ şi legaţĭ la cap, la braţe, picĭóre, din poloni ce se tăraŭ pe podul vasuluĭ.

Gavernul rus era încăntat de urmarea Domnuluĭ Cuza în acéstă privinţă.

Cestia acésta, pusă pe terămul diplomatic în Constantinopoli, era gravă. Ea mişca ăncă tótă diplomaţia Europeană şi pe Pórtă. Francia era supărată pe Domn, Englitera indiferintă. Rusia şi Prusia favoraŭ pe Domnul Cuza. Consiliĭ, desbaterĭ, propunerĭ pînă la ideia destituiriĭ Domnuluĭ de o parte: apărărĭ puterice de altă parte. Partitul luĭ Cartoriskiĭ de şi măniat pe Domn, vine în ajutorul. Guvernul frances vine cel d'ănteĭŭ a trece peste acéstă eróre. Atuncĭ tot se împacă şi reintră

în ordine. Cabinetul Rus scria ambasadoruluĭ seŭ; «*Guvernul român a fost corect în acéstă cestie.*»

Oposiția puse înainte cestia Osoĭuluĭ.

D. N. Docan, pe când călugăriĭ grecĭ aveaŭ încă posesia acestor bunurĭ, dăte o moșie a luĭ Vodă Cuza, călugărilor în schimb cu altă moșie. Moșia ce luară călugări să dăte de Stat în arendă treĭ sute de galbenĭ maĭ tărḑiŭ. Moșia de la călugărĭ se ḑice că era maĭ mică, da fiind încorporată în moșia Ruginósa a Domnuluĭ, avea alte avantage. Acest schimb servea de un puteric mijloc în măna oposițieĭ. Schimburĭ de acéstă natură se făcuseră maĭ multe cu monăstirile sub alțĭ Domnĭ din 'nainte și cu favorițĭ aĭ lor. Nimenĭ nu ḑisese nimic. Tăcerea trecuse peste aceste schimburĭ. Se ḑicea chĭar că într'unul din aceste schimburĭ, inginerul trăsese cu lanțul pînă în pórta monastireĭ și'ĭ luase chĭar intrarea. Sub Domnul Stirbeĭ, cu tótă asprimea sa contra abusurilor de putere, nu putuse opri pe favoriții și rudele sale a lua moșiile vecine ale moștenilor. Și acéstă rămase ast-fel pînă astăḑĭ o cestie nehotărîtă. Lanțul inginerului trase asupra moșiilor vecine ca lanțul luĭ Cambis, în concista Egiptuluĭ. Publicul se scandalisă, dar în urmă linguși pe abusatorĭ. Veni însă un timp când abusurile de putere atât se măriră și se familiară, încât nu

numaĭ nu făceaŭ scandal, dar ăncă fuse privite ca o dibăcie, ca un merit care nu lipsea a căstiga stima şi respectul concetăţenilor.

Este un lucru de remarcat. Abusul scandalisă când se face de o altă partidă. Se toleră de noĭ când se face de noĭ. Ceea ce este un abus de putere pentru uni, nu este pentru alţi. Acésta nu denotă un spirit de justiţie; am veḑut ómenĭ înavuţiţĭ din abusul de putere, şi, în urmă, vorbind contra abusătorilor cu o neruşinare ce nu se póte spune, şi toţĭ cari strigaŭ, pe când despoĭaŭ publicul, aducăndu-le acum tămăe ca la templul onóreĭ!

Tóte luptele în ţéra nóstră sunt personale.

Iécă notiţa ce s'a putut lua despre acest schimb. Ministrul Cultelor prin adresa No. 15996 către ministerul justiţieĭ, aflănd că Tribunalul civil secţia III din Iaşĭ ar fi întărit un act de schimb al uneĭ moşiĭ monastirescĭ. Osoĭul, din judeţul Suceveĭ, fără de a ţine în sémă dispoşiţiile sobornicesculuĭ hrisov de dincolo de Milcov, care la art. 13 prescrie lămurit că asemene transacţiĭ nu se pot face de căt prin scirea şi consimţimîntul mitropolituluĭ local, a cerut să ĭa mesurile cuviinciόse spre a aduce la cunoscinţia datorieĭ pe aceĭ ce ar fi nesocotit aşa de mult legile.

Ministerul cultelor prin adresa No. 18300 'ĭ a repeţit adresa de maĭ sus.

Ministerul justiției, prin adresa No. 13594, respunde la adresa de maĭ sus, că maĭ 'nainte încă de a primi acea adresă, audind despre ilegala legalisație ce s'ar fi făcut de Tribunal; în privire că acea lucrare ar fi contrară art. 13 din sobornicescul hrisov, a cerut dela Tribunal să'ĭ comunice cu prima espediție sciință: făcut-a Tribunalul o asemene legalisare? și la cas afirmativ, pe ce lege s'a întemeĭat și a permis egumenuluĭ a usurpa drepturile Statuluĭ, intitulând bunurile acestuĭa de proprietate a săntuluĭ mormînt? comunicându-ĭ și orĭ-ce alte împrejurărĭ ar maĭ fi mijlocind.

Apoĭ ĭarășĭ ministerul justiției pe lîngă adresa No. 13879, înaintéză copie după raportul Tribunaluluĭ de Iașĭ în coprindere că:

Tribunalul, avênd în privire că după art. 13 din sobornicescul hrisov și a § 1401 din cod. civil, schimburile cu averile cleruluĭ sunt învite de a se face fiind, spre folosul monastirilor; avend în privire că, după actul de evaluație a ambelor fondurĭ săvîrșit conform anexeĭ lit. v din Reg. organic și a circulăreĭ ministeruluĭ justiției din 1860, publicată în mon. of. No. 220 se constată că moșia Sceplenița este în cătime de 600 fălcĭ pămînt, evaluată în preț de 11100 galbenĭ și moșia Osoĭul în cătime de 440 fălcĭ evaluată în suma de 6600 galbenĭ; schimbul înfățișéză un folos pentru monastire în cătime de

160 fălcĭ pămînt maĭ mult de căt a dat, ĭară în banĭ după citatele prețurĭ, în suma de 4500 galbenĭ; şi avêndu-se în privire că schimbul acesta înfăçişéză şi osebit avantagiŭ pentru monastire, fiind pămîntul luat de ea într'un hotar cu o altă a sa proprietate numită Belcesci, în vreme ce Osouĭl era un trup separat de alte proprietățĭ ale monastireĭ; Tribunalul în fața espuselor considerante, unit şi cu conclusia D-luĭ Procuror, găsind schimbul conform art. 13 din sobornicescul hrisov şi conform § 1402 din cod. civil, a legalisat actele menționate.

Şi adaogă D. ministru al justițieĭ pentru că nu s'a vedut consimțimîntul egumenuluĭ monastireĭ Bistrița, a cerut la Tribunal să'ĭ comunice sciința dacă schimbul s'a făcut cu consimțimîntul disuluĭ egumen.

Ministrul cultelor prin adresa No. 19289 respunde la adresa de maĭ sus că de vreme ce transacția este în favorul monastireĭ, şi s'a urmat în tótă regula, cousimte la acest schimb, adăogând însă că schimbul nu'şĭ póte avea efectul seŭ definitiv dacă nu va fi precedat de consimțimîntul monastireĭ şi al mitropolituluĭ; de aceea 'ĭ-a cerut să'ĭ comunice acéstă sciință.

După acésta ministrul justițieĭ pe lîngă adresa No. 17089 trimite ministeruluĭ cultelor

copie legalisată după consimţimîntul superiorului pentru schimbul urmat.

Ministrul cultelor pe lîngă adresa No. 24616 trimite acea consimţire locotenintuluĭ de mitropolit din Iaşĭ, că de va consimţi, să subscrie şi Sănţia sa şi să'l înapoĭeze.

După acésta Tribunalul civil din Iaşĭ secţia III prin adresa No. 3491 face întrebare ministeruluĭ cultelor dacă consimte la vorbitul schimb.

Locotenintele de mitropolit din Iaşĭ pe lîngă adresa No. 80 înapoĭază actul de consimţire subscris, cu aretare că în virtutea considerantelor espuse în act, consimte la acest schimb.

După acésta ministerul cultelor cu adresa No. 27509 înaintéză actul la ministerul justiţiĭ spre a face să se confirme de Tribunal.

Moşia Breḑóĭa a Mitropolieĭ mare, în Dîmboviţa, se luă dela Mitropolie în schimbul unor petice din Gorj. Moşia Hasan-Aga se dete în schimb pentru o mare moşie Părlita a monastireĭ. Guvernul scrisese unuĭ Zapciŭ din plasa unde era moşia monastireĭ, să arete că preţuesce maĭ puţin, către alt Zapciŭ unde era moşia boeruluĭ că preţuĭesce maĭ mult. Moşia Funiea domnĭască pentru moşia Ionesci de lîngă Găescĭ, moşie fórte mare. Buftea se măresce prin schimbul uneĭ moşiĭ a luĭ Radu-Vodă. Nimenĭ nu a ḑis nimic.

Nu sciŭ cum se făcu : a doa-ḑi eram eŭ însu'mĭ ministru. Ministerul instrucţiuneĭ publice şi cultelor era în anarhie. Dar să lăsăm acest minister şi să vorbim de lucrurĭ maĭ interesante.

Ministerul nu avea alt program de căt acela care a devenit tip, precum era o dată discursul luĭ Ludovic Filip la camere : «*C'est toujours avec un nouveau plaisir.*»

—«Vom respecta Constituţia ţereĭ şi vom stărui a nu se călca drepturile Porţeĭ garantate prin tractate. etc.» Camera ne primi rece. Acésta fuse semnalul unuĭ vot de blam care murgura în cugetarea maĭorităţeĭ pentru viitor.

Interpelaţiile începură a ploa pe banca miniştrilor; dar eraŭ gentilĭ, căcĭ îndată treceaŭ la ordinea ḑileĭ. Intr'o ḑi primul ministru aduse în cameră un proĭect de lege pentru secularisarea tutulor monastirilor dupe pămîntul Român, proĭect de lege în spiritul memorandulul ce D. C. Negri dase la S. Pórtă, la Puterile garante.

Puterile nu decisese ăncă nimic. Englitera şi Rusia eraŭ ăncă contrare secularisăreĭ. Ambasadorul Franciei, tot-d'a-una bine voitor pentru Românĭ, încuragiase óre-cum acest pas ; el lupta pentru noĭ, şi ajunsese acolo să convingă pe ambasadorul Engles că acéstă cestie căta să se termine ast-fel. Cabinetul seŭ încetă d'a

se maĭ opune. Tot ce voĭa Francia despre noĭ, se făcea. Tóte puterile cele alte cedaŭ pînă la fine. Era o damă frumósă în Constantinopol care avea multă înrîurire pe lîngă un ambasador puteric. Națiĭ marĭ și puterice de multe orĭ sunt silite să sufere voința funcționarilor lor, să sacrifice maĭestatea lor la vițiul funcționarilor lor. Acéstă Aspasie se oferi pentru doă milióne ca să îmblânḑĭască pe Cerberul eĭ, în privința secularisăreĭ. Se ḑice că Domnul Cuza era decis a termina lucrul chĭar cu acest preț; dar din causa natureĭ miserabile a acesteĭ convențiĭ, nu se puse în consiliul miniștrilor oficial. Nu scim dacă s'a dat saŭ nu acea sumă de banĭ la acea femee. Scim numaĭ că acel ambasador fuse rechĭămat și favorita dispăru în întunerecul din care eșise.

Averile monăstirilor se luară de Stat.

Se numi o comisie la Constantinopol. Se admise secularisarea. Era vorbă încă despre suma de îndemnisare. Se face un împrumut pentru o sumă maĭ mare de cât cea votată de Cameră pentru despăgubirea călugărilor. Singurul argument al călugărilor era că Români nu aŭ aceĭ banĭ. Trebuĭa dar a oferi îndată acea sumă. Acéstă trebuință aduse urgința împrumutuluĭ Zarifi, spre a rădica cel din urmă motiv călugărilor.

După 11 Februar se anulă de Stat acest împru-

mut şi cestia monastirilor închinate remase în suspensie şi în dispoziţia puterilor garante. De mult timp se face o tăcere asupra acesteĭ cestiĭ, îndemnisaţia nu a fost dată. Toţĭ tac, negreşit că din acéstă tăcere are să nască o vijălie la care nu ne aşteptăm.

Secularisatu-s'aŭ acele domenurĭ, reŭ posedate de călugări grecĭ, fără nicĭ o despăgubire? Se aştéptă o schimbare în politica Orienteluĭ, spre a se anula acea secularisare? Nimenĭ nu înţelege acéstă tăcere.

Ministerul nostru ţinu de la Septembre până la 2 Maĭŭ sub regimul convenţieĭ. Fuse o luptă între minister şi cameră, pe lîngă multe incidente regretabile, interpelaţiĭ de natură maĭ pe jos de cât maĭestatea camereĭ. Acéstă cameră votă ministeruluĭ multe credete; maĭ multe legĭ bune între cari condica civilă, legea instrucţieĭ publice, un monument luĭ Mihaĭŭ Vitéḑul, lege contra cumululuĭ de funcţiĭ, legea Curţeĭ de compturĭ, Consiliuluĭ de Stat, gardeĭ naţionale. Din aceste legĭ cele maĭ principale nu fuseră sancţionate de Domn. Monumentul luĭ Mihaĭŭ el însuşĭ se înlătură. Domnul refusă sancţiunea sub cuvînt că amănă acésta pentru o mare ocasie.

Domnul Cuza avu o idee: «a schimba călindarul.» Ceĭ învinşĭ sub muri Sevastopoluluĭ, născociră că este o înţelegere între Domn cu gu-

vernul Franciei a căruĭ politică în Orient era catolicisarea ortodoșilor. Uniți Românĭ din Transilvania aveaŭ și eĭ partea lor de complicĭ în inspirarea acesteĭ ideĭ. Domnul apucă consiliul seŭ de ministri și le propune ideea. Ideea schimbăreĭ călindaruluĭ plecă ca o săgeată peste tótă téta, o armă în măna oposițieĭ. Rusia strigă la Constantinopol, patriarhul cu toțĭ agenți ortodoșĭ; credem că din puterile catolice ne îndemnă la acésta, căcĭ ele nu protestară, nu ḑiseră nimic.

Acéstă reformă care ar fi dat ocasia tutulor poporațielor ortodose să ne confunde, în ignorința lor, ca schismaticĭ, nu se putea face fără ca sacrificele să nu fie maĭ marĭ de căt ceea ce am fi putut căstiga. Chĭămarăm Episcopi să se pronunțe dacă schimbarea călindaruluĭ putea a se face fără a atrage dogmele religieĭ.

In ajunul consiliuluĭ Episcopilor, veni scire că călugări oposanțĭ propagaŭ poporul Bulgar a merge la Mitropolie spre a face o manifestație; acésta se făcea prin preoțĭ.

Cățĭ-va Episcopĭ voiră a me consulta asupra celor ce aŭ a decide. Le respunseĭŭ că nu am niciĭ o opinie într'acésta, că eraŭ liberĭ a se pronunța în consciință, căcĭ pentru aceea eraŭ chiămațĭ

Eĭ. se adun. Nu decid că schimbarea calen-

daruluĭ atinge dogmele; dar cu alte vorbe dibace, ḑic acelaş lucru, fără a'l ḑice positiv.

După decisia lor ast-fel, Domnul nu se maĭ gîndi la schimbarea calendaruluĭ.

Maĭ mulţĭ arhiereĭ şi arhimandriţĭ întărîtaţĭ de vicarul Mitropolieĭ, organul propagandeĭ ruso-patriarhale atuncĭ, şi de o parte din oposiţie, subscriseră o petiţie la cameră, contra ministeruluĭ. Camera trece la ordinea ḑileĭ. Domnul decretă destituirea a doă-ḑecĭ de egumenĭ subscriitorĭ aĭ petiţieĭ; poliţia fuse prea aspră cu dînşi, îĭ căuta în tóte părţile să'ĭ prinḑă. Auḑind, alerg la palat, fac să subscrie un decret de Domn a lăsa pe toţĭ acestĭ egumenĭ în disposiţia Mitropolituluĭ spre a'ĭ trimite pe la monastirile lor. Adoa-ḑi ăncă o interpelare la cameră. Primul ministru respunde că ceĭ destituiţĭ sunt funcţionarĭ aĭ guvernuluĭ şi a dispus asupra lor de drepturile ce daŭ legile. Camera ĭar trece la ordinea ḑileĭ. Uni din eĭ retractară însemnările lor. Egumenul de la Cămpu-lung trimise o depeşă cu *afurisanie* care făcu să rîḑă. Peste o lună toţĭ aceştĭ egumenĭ fuseră chĭămaţĭ din noŭ la posturile lor. Oposiţia ea însăşĭ tăcu, acéstă oposiţie avea tact în acele timpurĭ. Condusă de ómenĭ inteliginţĭ, era dominată de raţionamînt. Iritată în familie, se liniscea în faţă cu cestiĭ de natură a face trebile străinilor. Tot-d'a-una desunită de gu-

vern în cestiĭ interióre, tot-d'a-una uĭta tot şi se unĭa în faţă cu interesele străine şi ale ţereĭ.

Acest spirit a încetat maĭ tărḑiŭ. Veni un timp când fracţiele apăraŭ politica unor străinĭ contra altora, făcêndu-se uni instrumentele unor străinĭ, alţi aĭ altor străinĭ; uni de ură contra guvernelor patrieĭ lor, apărând causa inamicilor ţereĭ, şi ideile fatale de umilinţă, de opunere în desvoltarea armăreĭ şi măririeĭ naţionalităţeĭ Române, cu maĭ multă căldură de căt însuşĭ inamici străinĭ, şi luând, spre a acoperi acéstă trădare, înţelepcĭunea, moderaţiea şi acea oportunitate care, în istoria trădătorilor, nu lasă nicĭ odată pórta deschisă ideilor de sacrifice şi mărire naţională.

Era dar o degradare în spiritul public, degradare ce mergea crescênd prin reînfortul primit de la o noă generaţie ce venĭa la viaţa politică cu tóte defectele părinţilor lor, şi fără virtuţile lor.

Acest viciŭ li se ascundea maĭ 'nainte, astăḑĭ a devenit un cinism; din politica străină ce tinde a ne robi, se face un merit; simţimîntele nobile de patrie, de mărire, se pun în ridicul; tóte ideile marĭ, naţionale, liberale, egalitare, sunt tărăte în humă, rîse, despreţuite; tóte acestea pentru un minister de la străinĭ! Acestĭ ómenĭ sunt maĭ reĭ de căt străini. Străini aŭ lovit în drepturile ţereĭ, pe faţă;

dar nu aŭ batjocorit ăncă simtimîntele naţionale, aspiraţiile naţieĭ de mărire. Sunt Românĭ cari o fac astă-ḑĭ!

Peste tóte aceste proĭecte de legĭ, se aruncă camereĭ ca o desfidere un proĭect de lege rurală lucrat de D. Cogălnicénu. Acest proĭect fuse combătut în consiliul de ministri de D. Papiŭ. Cogălnicénu, supărat, îl dete ca să facă observaţiele ce va voi preopinintele.

După căte-va ḑile însă proĭectul Cogălnicénu se dete la adunare ast-fel cum era elaborat de d-sa. Prin acest proĭect de lege Domnul voĭa să puĭe camera şi tótă oposiţia în stare de a refusa desrobirea clăceĭ pe ţeranĭ, ca să o pótă face fără cameră; el era sigur că adunarea va respinge proĭectul.

Pînă a nu ajunge la cel din urmă pas al destrucţieĭ convenţieĭ, se făcură óre-cari încercărĭ pentru lovirea de Stat. Intr'o ḑi adunarea dase pentru armată un credet de 10 milióne. Ḑi neprinciósă pentru a distruge o cameră! Tóte hărtiile pentru lovirea de Stat eraŭ făcute, de şi ministri nu le cunosceaŭ ăncă; tot se făcuse de camarilă şi prin sciinţa ănteĭuluĭ ministru, de şi acesta era nehotărăt. D. Cogălnicénu înaintea întreprindereĭ nu avea tot focul sacru care 'ĭ se credea, saŭ că nu era îndestul iniţiat de Domn în sacrificele ce era chĭămat ca pontefice a face la altarul noĭeĭ di-

vinităţĭ. In acea ḑi se dete un prănḑ la palat unde se invitară ministri şi o parte din deputaţi de colórea Domnuluĭ şi alţi nehotărăţĭ.

Intre invitaţĭ se vedeaŭ şi advocaţi noştri. Prănḑul fu splendid, dar un aer de tristeţe plana pe frunţile celor iniţiaţĭ în lovirea care era să se facă în acea nópte. Domnul însuşĭ părea gînditor.

Dupe masă, recepţiea în salonul galben fuse asemenea posomorâtă. Pela mĭeḑul nopţeĭ invitaţi plecară, după ce uni merseră într'o cameră spre a saluta pe Domn.

La mĭeḑul nopţeĭ Domnul se retrase în camera unde primĭa ḑioa. Acolo chĭămă ministri şi ţinu consiliul.

Inainte de a ajunge în camera de consiliŭ, se veḑură maĭ mulţĭ ómenĭ aĭ curţeĭ şi chĭar particularĭ iniţiaţĭ în lovirea ce era a se da, veghind cu nerăbdare prin sălĭ, între cari era şi D. Tell, Prefectul de poliţie, comandantul suprem militar, prefecţi şi suprefecţi din judeţele vecine. Comandanţi de oştire, — tótă puterea era pe piciőre. Fisionomiĭ teribile. — Mi se părea o nópte de conspiraţie, unde uciderea unuĭ tiran este obĭectul îngrijirilor conspiratorilor. Aceste frunţĭ posomorâte mi se păreaŭ sub o umbră de sânge.

Caĭ de postă, trăsurile pentru şése-ḑecĭ de persóne eraŭ preparate, la posturile lor. Nu se

aştepta de căt ordinul. Ministri şedură. Domnul puse cestiea desfiinţăreĭ convenţieĭ în unele din părţile eĭ printr'o lovire de Stat. O mulţime de persóne eraŭ scrise p'o listă, boeri şi însuşĭ liberali, fraţi noştri de esil, eraŭ aicĭ. Eĭ trebuĭaŭ să fie duşĭ uni la Arnota, alţi la alte monastirĭ. Se făcea escepţie de A. G. Golescu Albul care, pentru cuvinte de amicie cu Domnul altă dată, se trimitea la Golescĭ lîngă mamă-sa.

Discuţia fuse fórte vie între ministri. Maĭoritatea aruncă acéstă ideĭe şi făcu să înţelégă că 'şĭ va da demisia; patru ministri se declarară contra, treĭ pentru. Cogălnicénu şi Stege vorbiră cu multă hotărîre contra. Eŭ şi Bălănescu fuserăm contra ca ceĭ d'ănteĭŭ. Primul ministru, între alte argumente, aminti o scrisóre a D-luĭ Negri prin care recomanda spre a întrebuinţa moderaţia şi blăndeţea. După maĭ multe discuţiĭ, Domnul se dăte cu maĭoritatea. Pretestul ce se luă maĭ principal fuse că tóte acele persóne cată să fie însciinţate deja şi să fi părăsit locaşele lor. Ast-fel fuse pretestul cel puţin care se comunică agenţilor de serviciŭ ce staŭ în piciόre şi aşteptaŭ ordinul de arestare ca sbiri ce aŭ să înhaţe pe un acusat.

Se licenţiază îndată caĭ, trăsurĭ. Baligot şi Kneadul eraŭ contrarĭ uneĭ asemenea lovirĭ de Stat. Eĭ făceaŭ propagandă chĭar ministrilor contrară. Ceĭ alţĭ cari apropiaŭ tro-

nul eraŭ pentru arestarea deputaţilor din oposiţie. Tóte aceste scene nocturne ale uneĭ drame, eraŭ ceva care semăna cu dramele ce se petreceaŭ în palatul dogilor Veneţieĭ; mi se păreaŭ un joc al Domnuluĭ ca să sperie óre-cum oposiţia, şi să o determine a merge pe calea legală. Domnul nu ţinu mult la opinia sa de arestare şi de proclamare a uneĭ loviri de Stat. Cedă îndată ce veḑu maĭoritatea ministrilor contrară; chĭamă pe prefectul poliţieĭ, pe Librecht, pe Florescu, îĭ consultă pe rînd înaintea ministrilor despre ceea ce credeaŭ în privinţa arestăreĭ oposanţilor.

Consultarea în secret de căte-va minute înainte cu doĭ advocaţĭ din ceĭ maĭ renumiţĭ, Costaforul şi Boerescu, carĭ fusese invitaţĭ la masa domnéscă, opiniea contrarie a cător-va amicĭ aĭ Domnuluĭ, me făceaŭ să creḑ că ceĭ patru ministri jucaŭ rola luĭ Jocris.

Tóte actele pentru lovirea de Stat încredinţate luĭ Silion se cerură şi se desfiinţară.

Nu se vorbi în public despre acéstă scenă de nópte dela palat. Cu tóte acestea uni din capi oposiţieĭ sciaŭ ce-va, printr'un spion al luĭ Cuza lîngă eĭ şi care era spion al lor lîngă Cuza: un venetic.

Domnul avu întrevorbirĭ cu uni din membri maĭorităţieĭ camereĭ spre a forma ministerul. Nu reuşi. Remăne încă ministerul Co-

gălnicénu sub un vot de blam. Domnul vine cu hotărăre la o lovire de Stat. De afară nu avea nimic a se teme.

Prin convenţie cum şi prin tratatul de Paris, Române sunt cu totul autonomĭ pentru afacerile din ăntru ale ţereĭ; prin urmare eĭ aŭ dreptul a'şĭ da legile şi constituţia care le place. Destul era a ţine ordinea în ţéră şi a nu aduce nicĭ o supărare nicĭ uneĭa din puterile garante.

La caḑ de a ne tasa de lipsă de respect şi deferinţă către puterĭ, prin acéstă schimbare a constituţieĭ, se putea respunde că : de la un popor mic la Puterile cele marĭ nu putea fi nicĭ odată ofensă putinciósă, că puterea nóstră era chĭar slăbicĭunea nóstră şi generositatea puterilor către noĭ. Către acestea schimbarea constituţieĭ nu se făcea înainte de a fi prevenite cel puţin unele din cabinetele acelea carĭ ne protegĭaŭ maĭ mult.

Căt pentru opunerĭ din ăntru, tóte trebuĭaŭ a se risipi în faţa a doă marĭ principiĭ revoluţionare pentru carĭ se făcea lovirea de Stat: libertatea ţeranilor şi egalitatea drepturilor politice. Naţia în maĭoritate nu putea a nu primi o schimbare în propriile sele interese.

Domnul avea decretul de disolvarea cameréĭ în sîn. Căuta tóte mijlócele a pune foc în inima luĭ Cogălnicénu spre a'l întărita contra o-

posiţieĭ şi contra camereĭ. Se ḑice chĭar că ómeni din camarilă îndemnară la interpelările ce 'i se făcură şi la un vot de neîncredere ce privea persóna sa, ca săngerându'ĭ ast-fel inima, să o înflacăre şi să'l facă a lovi.

Deputaţi se adună la 2 Maĭŭ. Cogălnicénu primesce în consiliul de ministri din măna Domnuluĭ la palat decretul de disolvarea camereĭ. Primul ministru îĭ sărută măna într'un esces de simţimînt. Ministri merg la adunare.

Poporul era mişcat, el aştepta ce-va în ḑioa aceea. Scólele eraŭ la Mitropolie. Deputaţi eraŭ gînditorĭ. Dela mórtea Catargiulnĭ maĭoritatea conservatorilor nu aveaŭ un cap ca să'ĭ conducă. Dacă camera primea proĭectul de lege rural şi egalitatea drepturilor politice, ministerul nu maĭ făcea plebiscitul; dar aceĭ ómenĭ eraŭ conduşĭ de patimă, nu de cuvînt.

Scopul s'r fi atins fără să se sacrifice evenimentuluĭ óre-cari libertăţĭ parlamentare ce se perdeaŭ. Cănd ministri luară locurĭ pe băncĭ, şopta începu între deputaţĭ, pe urmă murmura. Ieparénu ĭa cuvîntul. Cogălnicénu consultă colegi dacă trebuĭe a se citi decretul de disolvare. Se urcă la tribună. Strigăte, protestărĭ, nu'l lasă a citi. El strigă că adunarea e disolvată. Aruncă preşedinteluĭ decretul. Ese din salā; uĭtă pălăria, fuge maĭ tare de căt depu-

tați un școlar îĭ dă pe a sa. Dă ordin soldaților să ocupe sala adunăreĭ, soldați ocup numaĭ întrarea.

Uni din ministri cu mănele întinse, roșiĭ saŭ palidĭ, strigaŭ la deputați cari visaŭ acum a proclama libertatea țeranilor.... tărḑiŭ. Ocuparea săleĭ de afară făcu pe deputațĭ să ĭasă. D. Plaĭno cu alți săriră prin fereste, fără a fi prigonițĭ de nimenĭ. Credeaŭ că așa este datina.

Noĭ eșirăm vorbind cu deputați, ba încă unul, D. Niculescu, me apucă să me róge a face o pensie la o femeĭe sărmană.

Poporul era mult pe stradă. Deputați se adunară la D. Oteteleșanu. Intre alți eraŭ și de aĭ guvernuluĭ cari se dusese să auḑă ce hotărasce camera disolvată, adică, cu alte vorbe, să spioneze. Ministri merseră la Cogălnicénu acasă unde se trimisese cățĭ-va soldațĭ armațĭ pe cari îĭ licențiă neavênd aflarea lor acolo nicĭ un cuvînt.

Se copiară actele, ministri plécară la palat. Acolo găsesc pe Domn în conferință cu consulul Franciei. Iĭ spuseră cele întîmplate. Consulul plécă.

Atuncĭ începu consiliul. Se espuse tóte actele Statutuluĭ pe cari ministri le auḑea pentru prima óră.

Subscriserăm fără discuție. La legea asupra libertățeĭ Preseĭ, se făcu observare. Domuul

ḑise că acéstă era cea maĭ bună în acea epocă. Cu tóte acestea subscriŭ toţĭ ministri, căcĭ uni din eĭ esitaĭ, între cari şi eŭ. Domnlu promise că acest decret va esista numaĭ pînă la plebiscit, ca să se oprésca adversari libertăţeĭ poporuluĭ şi egalităţeĭ drepturilor politice ce se proclamaŭ, a induce prin presă în erore opinia publică, înainte ce naţia îşĭ va da avisul seŭ suveran. Aceste vorbe ne determinară a subscri decretul blăstemat, noĭ cari priveam de bună credinţă în actul din acea ḑi o revoluţie, o întindere de libertăţĭ, şi cari suprimam o libertate! Acéstă libertate oprită nu se dăte dupe plebiscit, după cum ni se promisese. Domnul nu 'şĭ ţinu parola, şi Cogălnicénu profită a închide tóte jurnalele libere, ca Ali-Paşa. *Trompeta* saŭ *Bucĭumul* fuse tasat cu graciósa numire de *corupt şi desfrànat.* Nu scia că o să vie timpul să recomande pe redactor a fi deputat în cameră! Vom vorbi de Presă maĭ înainte.

Proclamaţia mişcă tótă naţia. Manifestaţiile, serbările urmară dupe datină. Oposiţia veḑênd aprobare generală, avu mare tact: ea tăcu. Lăsă ca timpul şi greşelile guvernuluĭ să'ĭ dea dreptate.

Districtele cele maĭ apăsate tresăriră de bucurie, credênd momentul încetăreĭ nemulţumirilor lor. Presa străină resună vestind o lovire

de Stat. Românii din Transilvania vedură în acest act împuternicirea corónei Române și resfățarea viselor lor de secolĭ neîmplinite.

Aceste manifestațiĭ nu fuseră urmate de acte marĭ îndată. Domnul esita a face ce-va înainte de plebiscit și de recunóscerea Puterilor garante a celor ce se făcuse deja în Bucurescĭ. Plebiscitul se face în fine, ca tóte plebiscitele cu înrîurirea guvernuluĭ; dar chĭar fără acéstă înrîurire, el s'ar fi făcut cum s'a făcut căcĭ acele ce se făcuseră eraŭ chĭar voința celor maĭ mulțĭ cu dorința bineluĭ pe care nu puteaŭ să'l vadă încă.

Una din basele cele maĭ marĭ pe care se rédimă edificiul drepturilor omuluĭ, este fără îndoĭală întinderea dreptuluĭ electoral la tótă națiea, sufragiul universal. Pe cât acest drept nu va îmbrățișa tóte clasele, toțĭ cetățeni, toțĭ nu vor fi cetățenĭ.

Țéra va fi proprietatea claselor, constituțiea va fi o mincĭună; libertatea, egalitatea, vor fi o mincĭună. Tóte bunurile nu vor fi de cât pentru clase. Cestia cea mare, de suveranitatea națieĭ, de puterea națieĭ, va fi o mincĭună, căcĭ acolo unde toțĭ nu aŭ aceleașĭ drepturĭ, toțĭ nu aŭ aceeașĭ patrie ca să apere. Acolo nu se fac sacrificiĭ de toțĭ.

Clasele se fac caste, partidele facție. Spiritul public degeneră în opinie publică, adică

în opinia celor cari apăs. Eĭ singurĭ fac legile în favorul lor şi le esecut în favorul lor. Se fac doă tabere în ţéră, căcĭ sunt doă cause, causa asupritorilor şi causa asupriţilor. De multe orĭ asupritori se fac inamici asupriţilor; de multe orĭ uni saŭ alţi alerg, spre a fi serviţĭ, la serviciul intereselor străinilor, vătămător pentru interesele naţieĭ.

Se ḑice însă că mulţimea este ignorintă, materialistă, lesne de amăgit saŭ corupt de către guvern; cu alte vorbe că guvernele cu dînsa, vor putea tot-d'a-una să aĭbă deputaţi seĭ.

Mulţimea nu se póte corupe, numerul eĭ o scapă; budjetul Statuluĭ nu ajunge spre a corupe sute de miĭ de suflete. Corupţia maĭ curând póte triumfa în colegiurĭ unde nu are a corupe de cât patru, ḑece saŭ doă-ḑecĭ de alegătorĭ din clasele ce trăĭesc din budjetul statuluĭ.

Aŭ ḑis uni că guvernele pot triumfa asupra glótelor tot-d'a-una prin ameninţare. Acésta s'a veḑut, dar o voinţă eşită în urma ameninţărilor este maĭ puţin periculósă de cât o voinţă eşită în urma corupţieĭ. Este cel puţin maĭ puţin imorală. Ameninţarea perde înriurirea sa în cele din urmă încercărĭ. Orĭ cu guverne, orĭ cu controlul lor: Camerile, Domnul el însuşĭ, spiritul public, orĭ-ce naţie aŭ con-

sciința suveranităței sele. Daca o nație nu are nicĭ odată guvern, Domn, camere, de căt aceĭa cari privesc în nație o turmă de sclavĭ, şi dacă aceste turme de sclavĭ n'aŭ consciința drepturilor lor, atuncĭ acea nație perde dreptul la libertate, la fericire, şi numaĭ este trebuincĭósă; dar națiele recunosc erorile şi se corig.

Esperiința va da putere şi viață sufragiuluĭ universal. Acéstă esperiință vine răpede, căcĭ este cerută de trebuințele publice.

Nu este ridicul când patru alegătorĭ trimit un deputat? Acésta se chĭamă voința națieĭ? Aceştĭ patru alegătorĭ aŭ eĭ cel puțin maĭ multă amóre de patrie, de libertate, eĭ cari domin, cari se bucur de tóte bunurile, de căt mulțimea care este oprimată şi are totul a dori? Dorințele mulțimeĭ, orĭ-care ar fi acea mulțime, sunt tot-d'a-una maĭ generóse. Ele nu se opresc de căt sub tiranie şi sub pradă. Dar care este scopul egalităţeĭ drepturilor de căt a mulțumi şi împăca pe toțĭ?

Guvernul dupe 2 Maĭŭ abusă de mulțime. Care fu sórta luĭ? Acea mulțime în 11 Februar află resbunarea sa, pentru că acel guvern o silise să aĭbă o altă voință.

Acéstă cestie de egalitatea drepturilor este atăt de reŭ vedută de tirani noştri, în căt, sciind că ea are viitor prin desvoltarea sciinților

în mulțime, refusă sistematic a da mulțimeĭ luminele cari pot să o ridice la rangul seŭ și să'ĭ dea drepturile sele. Toțĭ ceĭ ce nu sunt cu poporul, voĭesc un popor ignorint și rob, ca să putem să'l esploatăm. Castele aŭ lărgit cercul lor, dar n'aŭ încetat ăncă.

Revoluția dela 11 Februariŭ, dând libertățĭ de presă și de adunărĭ cari nu eraŭ simțite de căt de clasele dominante, nu făcu nimic pentru suveranitatea națională; acéstă suveranitate națională fuse chĭar restrănsă prin noa lege electorală. Principul centralisareĭ puterilor în guvern care este legat strâns cu cestia restrăngereĭ alegerilor, nu se sdrobi. Descentralisarea puterilor ar fi preparat terîmul dreptuluĭ tutulor la alegerĭ, ar fi nivelat clasele.

Clasele ce sunt mulțimea sunt tacsate de ignorință și fără consciința drepturilor lor, libertăților lor. Clasele chĭămate a guverna țéra sunt óre la înălțimea lor? Sunt maĭ luminate, maĭ morale? Una din causele pentru care administrația țereĭ a fost tot-d'a-una rea, nu este óre lipsa de capacitatea funcționarilor în specialitățile în cari sunt chĭămațĭ a funcționa? Comerciul este în maĭoritate străin și lacom. Representanți națieĭ fără consciința sacrificelor în interesele publice, fără consciința datoriilor și drepturilor. In tóte aceste clase sunt escepțiĭ onorabile, ceea ce a făcut să se maĭ în-

tărḑie disoluţia naţieĭ. Sub Adrian veni o epocă ca aceea în care trăĭesc Românĭ. Ceĭ puternicĭ se puseră să despóĭe Statul. Adrian face o lege că nicĭ un senator să nu pótă face întreprinderĭ cu Statul, nicĭ sub numele luĭ, nicĭ sub nume străin, de orĭ-ce natură ar fi ele.

Acésta puse un termen sistemuluĭ de corupţie care începea cu senatori, căcĭ pedépsa era fórte aspră pentru aceĭa carĭ ar fi călcat legea. Acéstă mesură contribui la moralisarea epoceĭ luĭ Antonin cel Pios şi luĭ Antonin filosoful.

Guvernul care la noĭ are să facă asemenea fapte, nu este încă născut, şi nu va nasce nicĭ o dată pe cât ţéra va fi proprietatea celor ce o guvern.

La Ministerul cultelor era confusie. Eraŭ directorĭ de secţiĭ, eĭ subscriaŭ toţĭ mandatele de sume marĭ de banĭ în locul ministruluĭ. Se opriră· Se numiră îndată egumenĭ Românĭ in locul egumenilor Grecĭ, după o listă de recomandaţie trimisă de Mitropolie. Se scăḑură budjetele enorme de chĭeltuĭelĭ ce eraŭ trecute în budjetele monastirilor liberate. Se scăḑură lefile egumenilor şi o mulţime de alte chĭeltuĭelĭ trecute în budjetul general al ministeruluĭ şi în acela al monastirilor închinate ce căutaŭ a se chĭeltui. Aceste desfiinţărĭ şi altele dară o economie de câte-va milióne în acel an.

Secularisându-se monastirile chinoviĭ, se numiră comitete, se aşeḑă un spital cu tóte cele necesare la fie-care monastire, şcólă c'un profesor, un medic, cari şedeaŭ în monastirĭ. Spital şi şcólă, medic şi profesor, cu schimbarea ministeruluĭ, fuseră desfiinţaţĭ, proĭectându-se şcolĭ *popescĭ*.

Şi obĭectele cumpărate pentru spitalele monastirilor, vîndute.

Se hotărîse centralisarea schiturilor micĭ în cele maĭ marĭ monastirĭ. Acésta da o mare economie şi îmbunătăţĭa sórta acestor poporaţiĭ monahice. Se lăsară cum aŭ fost înainte.

Se făcu o facultate de litere la Bucurescĭ. Se mări numerul elevilor în tóte seminarele şi pensionatele Statuluĭ, Scólele primare din oraşe. Se trecură în budjet o mie scolĭ sătescĭ în Moldova, cari se desfiinţară maĭ tărḑiŭ.

Se elaboră legea instrucţieĭ. O dedeĭŭ la adunare, se votă cu aplaude. Domnul refusă d'a o sancţiona şi o trimise la consiliul de Stat. Acesta o modifică, o face în partea sa politică maĭ servilă. Guvernul necurăţit ăncă de fumul aristocratic,. schimbă cele maĭ marĭ principiĭ de libertate, precum inamovibilitatea tutulor profesorilor şi institutorilor pe care o lasă ca privilegiŭ numaĭ pentru profesori superiorĭ şi o desfiinţează pentru institutori dela şcolĭ primare. Domnul o sancţionează ast-fel.

Serviciul averilor monastiresci îl trecem la ministerul finanțelor dela culte, căcĭ visteria care străngea veniturile avea agenți destuĭ de serviciŭ, și la culte nu era nicĭ unul. D. Cogălnicénu, ministru de lucrărĭ publice, voi să le trécă la al seŭ minister. Nu reuși.

Secularisaĭŭ îndată monastirile chinoviĭ cari aveaŭ căte-va milióne ce se risipeaŭ de magnați monahĭ, fără nicĭ un control din partea nimeluĭ. Din acele veniturĭ ale schiturilor avute se dete celor sărmane. O propunere rușinósă din partea călugărilor, me făcu a le secularisa răpede.

De mulțĭ anĭ se vorbĭa despre nisce veniturĭ ale monastireĭ Măricuța de cari se bucura principele Ipsilanti ca proprietar. Scriseĭŭ la arhive a se căuta hrisóvele. Lucrarea archiveĭ se espuse eforilor advocațĭ, cari găsiră că condițiile aceleĭ tutele asupra averilor monastireĭ nu eraŭ îndeplinite nicĭ odată. Cer secularisarea lor la ministri, se dă. Domnul aprobă. Secfestru se pune îndată pe averea Statuluĭ cotropită de străinĭ. *Romănul* declară că acesta era un act frumos.

După căt-va timp epitropul dăte o petiție la cele șépte puterĭ garante, aretând că a fost despuĭat. Puterile trimise note prin cari aretaŭ Domnuluĭ acéstă despuĭere. Ministrul N. Cre-

ţulescu care venise atuncĭ, respunde cu un memoriŭ despre adeveratul curs al cestieĭ.

Puterile satisfăcute, tăcură. Statul fuse îndemnisat de dreptul seŭ perdut.

Darăm un credit de un milion pentru ducerea Domnuluĭ la Constantinopoli. Acésta era necesar la esistinţa ţereĭ. Se ceru alt credet de şépte sute cincĭ ḑecĭ miĭ leĭ pentru presă şi plebiscit, 600 miĭ leĭ pentru cumpĕrarea de mobilela palat. Domnul plécă. Maĭ mulţĭ funcţionarĭ publicĭ cari nu eraŭ de ideea ce se realisase, dară demisiele lor, uni numaĭ din posturĭ nesalariate, ceea ce făcu să rîḑă mulţĭ. Nu esista nicĭ o ură între ómenĭ. Oposiţia scotea vorbe că Domnul era arestat la Constantinopoli. Ministerul cărmuĭa ţéra. Nu se întîmplă nicĭ un incidinte. Românĭ sunt poporul din tótă Europa care, dupe o revoluţie, este cel maĭ pacific, cel maĭ supus. Nimenĭ nu scria nimic de la Constantinopoli. Orbescu voi să'şĭ dea demisia înaintea revenireĭ Domnuluĭ.

Primul ministru era îngrijat de vorbele ce se făceaŭ.

În fine veni scire despre încuviinţarea plebiscituluĭ şi reînturnarea Domnuluĭ în capitală.

Orbescu şi cu mine merserăm la Gĭurgiŭ înaintea Domnuluĭ. Domnul sosi a doa ḑi pe un vapor otoman cu doĭ paşĭ daţĭ dela Pórtă spre a'l însoţi. Acolo ne spuse că Puterile garante

şi Pórta Otomană aŭ primit Statutul cu óre cari corecţiĭ făcute de ambasadorĭ; că înainte de formarea camerilor, guvernul avea drept a face legĭ prin decrete; dar că se căpătase un mare drept, acela de a face legile cari vrem, fără a le maĭ aproba puterile. Acesta era în principiŭ în tratatul din Paris şi făceam paradă cu ce nu era meritul nostru.

Domnul se întórse schimbat de la Constantinopoli. Cestia monastirilor închinate remăsese a se desbate de o comisie ăncă. Veni însoţit de ministrul din afară şi de principele Cantacuzin. Ne primi destul de rece. Îl urmarăm în capitală unde intrând cu mare paradă, ne apucă o plóĭe ce nu'mĭ păru semn bun. Acéstă plóĭe sparse parada şi goni mulţimea.

Trecu maĭ multe ḑile pînă să vie de la Constantinopoli actul de recunóscere, ceea ce dăte ocasie unora a vorbi multe despre robirea drepturilor ţereĭ, şi ceea ce mărturesc că me făcu a nu subscri acel Statut şi a'mĭ da demisia, privind acésta ca o călcare a drepturilor ţereĭ.

Acésta era şi ideea Domnuluĭ care voĭa să aducă în minister ómenĭ propriĭ sistemuluĭ ce voĭa a inaugura, cu ministri fără voinţă.

Invitaĭŭ pe Orbescu şi ne darăm amăndoĭ demisia înaintea venireĭ recunóscereĭ statutuluĭ. Calea ce lua guvernul nu ne plăcea. Camarila şi favoriţi ridicară fruntea maĭ sus de

căt tot-d'a-una. Ministri deveniaŭ nisce valeţĭ. Camera nu'ĭ maĭ protegia; perduseră şi prestigiul ce aveaŭ înainte când eĭ puteaŭ să aĭbă protecţia adunăreĭ şi care îĭ făcea a fi respectaţĭ la curte. Camarila femĭască şi camarila ocultă făcea tot. Nu se maĭ ascundea. Un cinism teribil înmuguresce pe tótă ḑioa în jurul tronuluĭ. Domnul ne ḑise într'o ḑi: «Ce am voit, am dobîndit: Puterea absolută.»

Vorbiĭŭ într'o ḑi cu Domnul, spuindu'ĭ că cu mijlócele şi ómeni de faţă nu va merge la ţelul cel mare care îşĭ propusese; că ar fi politic a chĭăma chĭar din adversarĭ să ĭa parte la lucrurile publice, pe aceĭa carĭ ar voi să priméscă; că ar fi o mare garanţie pentru un viitor bun şi pentru libertăţile ţereĭ despre carĭ opinia începe a se îndoi, veḑênd că în loc de a păşi spre maĭ întinse libertăţĭ, mergem la restrângerea libertăţilor.

Domnul îmĭ ḑise să vorbesc cu Ion Ghica şi cu Brătianu. Nu am vorbit, căcĭ în tóte ḑilele vedeam guvernul isolându-se lîngă tron şi tronul isolându-se de naţie.

Nu îmĭ primi demisiunea, căcĭ aştepta dela noĭ cel puţin a subscri recunóscerea Statutuluĭ, şi avea drept a o aştepta. Remaserăm încă căte-va ḑile pînă să vie Statutul recunoscut pe care îl subscrim şi eŭ şi Orbescu

şi în aceeaşĭ ḑi părăsirăm un minister a căruĭ politică nu ne maĭ convenĭa.

Domnul N. Creţulescu veni la ministerul cultelor, instrucţieĭ şi justiţieĭ, cu tóte urile camarileĭ care în aceste doă terîme nu putuse lucra. Numi chĭar o comisie secretă a cerceta actele mele şi nu găsi de căt fapte de care voĭa a fugi. Bugetul făcut şi sancţionat de Domn, îl schimbă. La justiţie se destituă judecători ca ómenĭ cari nu eraŭ boerĭ, cel puţin aşa se ḑisese Domnuluĭ care imputa ministruluĭ.

De aicĭ începe epoca cea vestită.

Se prefac budjetele, se sancţionez pe veniturĭ fictive, urmând capriţiul secretaruluĭ din visterie saŭ ordinuluĭ ministruluĭ de a pune venit cutare sumă care trebuĭa spre a se chĭeltui. Se ḑicea şi se făcea. Se făcea un budjet general de chĭeltuelĭ noĭ adăogite prin înmulţirea personaluluĭ în administraţie şi urcarea salarelor. Se face împrumutul Stern. Se gîndi la vînḑarea unor părţĭ din moşiile Statuluĭ.

Dupe ce se regulă ast-fel budjetele cari nicĭ prin consiliul de ministri nu trecură tóte, ci fie-care ministru îşĭ făcu budjetul cum înţelese el, începu epoca concesiilor. Consiliul de Stat intră în lucrare.

Tóte concesiile nu venĭaŭ din iniţiativa miniştrilor. Era o idee la curte că cu căt România va angaja la dînsa capitalele streine, cu

atăt puterile vor fi interesate a manţine integritatea Romăniei, idee imorală.

Se votă legea rurală de Consiliul de Stat, cu condiţie a se pune maĭ tărḑiŭ în lucrare.

Ministru Cogălnicénu era de părere a se esecută îndată. Scrise depeşe pe la prefecţĭ dacă respund de linişte în nerăbdarea poporaţieĭ rurale. Din tóte părţile vin respunsurí că este nevoe a se esecuta îndată acéstă mare lege. Cogălnicénu voĭa să o esecute pe căt va fi la minister. Prefecţi respundeaŭ ca lachei.

Séra este masă mare la palatul dela Cotrocenĭ. Ostirea bucurósă dănţuĭesce la scirea ce a luat că părinţi eĭ însuşĭ sunt liberĭ, sunt cetăţenĭ, că lanţurile lor sunt fărămate.

Acéstă bucurie se întinse peste tótă naţia. Era cea d'ănteĭŭ şi cea maĭ mare libertate ce se dase şi pe care ţerani eraŭ să o simţă îndată.

Acésta fuse cea maĭ frumósă ḑi din viaţa Domnuluĭ Cuza, din viaţa naţieĭ Române chĭar. Mihaĭŭ se încoronă de o glorie neperitóre în luptele sele. Dar interesele de a restabili în sate pe ţerani cari desertaŭ ca nomaḑĭ, şi interesele de a putea avea cu sine pe boerĭ contra inamicilor de afară, îl făcură să constrăngă pe ţeranĭ pe moşiile proprietarilor ca clăcaşĭ. Domnul Cuza se ridică în faţa luĭ Mihaĭŭ.

Primul ministru se ocupă cu listele electo-

rale. Lasă prefecţilor facultatea de a alege. Tristă constituţie!!

De alegerĭ ţinea sórta nouluĭ ordin de lucrurĭ. Voĭa camere care să nu vie spre a disconviinţa actul dela 2 Maĭŭ.

În acéstă cale de înriure asupra alegerilor dictată de un cuvînt de Stat, vine să se unĭască simpatiile camarileĭ în alegerea deputaţilor. Curtea comanda d'a dreptul prefecţilor saŭ maĭ bine capilor de staţiĭ telegrafice persónele ce trebuĭaŭ alese.

D. Cogălnicénu face o căletorie prin ţéră în mica Valahie. El face a fi primit ca un Domn. Se înturnă. Camarila murmură contra primuluĭ ministru. Uni din colegi seĭ unesc vocea cu ceĭ cari bănuĭaŭ pe primul ministru de ambiţie. Domnul aştéptă deschiderea camerilor, spre a sdrobi pe primul ministru, ce visa la tron dupe opinia Camarileĭ. Camerile compuse de servilĭ: admiţênd starea lucrurilor ca să placă tronuluĭ şi condusă de însinuirile Camarileĭ şi uneĭ părţĭ din cameră escitată de ceĭ-l-alţĭ miniştri carĭ voĭaŭ destituirea luĭ Cogălnicénu, dăte primuluĭ ministru un fel de blam care nu a putut displace Suveranuluĭ. Înainte de acest blam, primul ministru conduse camerile cu bageta sa magică din care cura favórele. Dar într'o ḑi voind a merge la palat, întălnesce pe ministrul favorit Bălănescu care îĭ anunţă că

nu maĭ este prim ministru, că este înlocuit cu N. Creţulescu. Constituţia nu maĭ esistă de cât cu numele!

Primul ministrul Cogălnicénu fuse prea mult confiente în frumósele speranţe ce ĭĭ da Domnul. Ţinu ordonanţele asupra Preseĭ şi închise căte-va jurnale ca să placă Suveranuluĭ; dar Suveranul condus în eróre de Camarilă şi de alţĭ favoriţĭ, vedea în primul seŭ ministru un rival la tron şi în politica sa docilă o politică calculată. Cu depărtarea primuluĭ ministru, se depărtă óre-cum dela guvern activitatea şi inteleginţa dibace care pînă aci sprijinĭaŭ cu tótă a lor înrîurire un guvern personal, făcênd a se uĭta regresul pentru libertăţĭ perdute. Molicĭunea şi necapacitatea veniră a se uni cu arbitrarul. Noul guvern era slab. Ministri dispărură în faţa Camarileĭ. Numaĭ era minister Constituţional. Ministri numaĭ eraŭ responsabilĭ de actele lor, ne maĭ făcênd nimic printr'înşi.

Cogălnicénu descoperise complotul Suţu, care mi s'a părut o farsă. Suţu, P. Balş şi doctorul . . . . eraŭ arestaţĭ asupra descopepireĭ unor scrisorĭ. Domnul dete ordin a se închide procesul şi grăţiă pe acusat, înaintea depărtăreĭ Cogălnicénuluĭ din minìster.

Domnul avea aerul că guvernă. Minister, Camere supuse. Presa închisă. Oposiţia tăcea.

Concesiile ploaŭ. Opinia publică se schimbă. Relele ţereĭ nu se îndreptez; legile nu se esecut, arbitrarul se întinde peste tot. Capul telegrafelor conduce ministerul. Cinismul cel maĭ teribil, unul din relele ce aduce guvernele absolute, se întinde în tóte părţile.

Acest cinism a reaprins despreţul seŭ pentru legĭ, pentru datine. Societatea omenéscă se apropie de căne, singurul animal care nu are pudóre. Mascima scóleĭ luĭ Diogen că tot ce natura ĭartă, póte a se face la raḑele sóreluĭ, se puse în practică. Se uĭtă că vocea natureĭ chĭar ne ḑice că simţimîntul pudóreĭ a intrat în inima omuluĭ din ḑioa cănd perdu inocinţa. Natura chĭar are pudórea sa: în umbră, în tăcere ea se reproduce. Paserile se ascund în tufişe în primăvara amoruluĭ lor. Hĭarele selbatice chĭar se ascund în fundul pădurilor. Cănele şi omul pe cari pudórea nu 'ĭ maĭ domină, nu maĭ ascund nimic. Tot se făcea de faţă de către ceĭ putericĭ. Esemplul se cobóră, se întinde, încinge o lume fără principiĭ. Se calcă legile fără pedepsire şi fără ascundere; se face un merit din tot ce este condamnat de virtute; nu se maĭ ascunde nimic ruşinos, nicĭ în administraţie, nicĭ în viaţa privată. Cel din urmă vestmînt de pudóre este aruncat dupe fapte. Regimul mirosea a despotism, un despotism fără tendinţă. Laudele din jurnale se

cumpăraŭ cu banĭ de faţă, simpatiile se cumperaŭ cu funcţiĭ de faţă; numaĭ era acesta scopul în care se făcuse 2 Maĭŭ. 2 Maĭŭ făcut spre a ajunge la maĭ întinse libertăţĭ, era deturnat dela ţinta sa. Guvernul era absolut. În putere nu se maĭ căuta de căt satisfacerea patimilor celor ce guvernaŭ, căte-va mesurĭ marĭ ce se luară în urmă, fuseră inspirate maĭ mult ca mijlóce d'a amuţi oposiţia. Voinţa Suveranului era singura lege; împărtăşită cu amici seĭ. Corporaţiile nu maĭ eraŭ de căt organe ale guvernuluĭ. Tot tindea a se centralisa înr'un om, privit ca proprietar al ţereĭ. Tribunalele subordinate la capriciul putereĭ; sentinţele lor se puteaŭ comanda. Nu maĭ era de căt un princip: arbitrarul. Domnul se desceptă în murmura nemulţumirilor; crede că va înîndrepta lucrurile printr'o schimbare de minister. Nu era uciderea sistemuluĭ ce se căuta, ci mijlocul spre a împăca o partidă de care se temea. Remediul era o ficţie. În aceste cugetărĭ chĭamă la minister pe D. C. Bosianu, Vice-preşedinte al Consiliuluĭ de Stat. Dar acest minister încă nu putu îndrepta nimic. Compus de ómenĭ instruiţĭ, el aruncă speranţe marĭ în public, însă sistemul nu se schimbă. Adeveratul minister nu era ministerul. D. C. Bosianu, puse óre-care ordin în observarea legilor; dar primi de căte-va orĭ ordinele tronuluĭ

voinţele Camarileĭ, şi le esecută cu cea maĭ mare bună-voinţă; dar Camarila mergea maĭ departe, şi în acele ordine interesele personale nu eraŭ puţin pronunţate. Ast-fel se încuviinţară multe mesurĭ la telegraf, mesurĭ din familia aceea de neregularităţĭ aderinte regimuluĭ noŭ. D. Vernescu ţinu fruntea sus.

Acest minister căḑu sub voinţa camarileĭ, care nu maĭ suferea nicĭ un element străin la putere. Ce eraŭ pentru dînsa aceştĭ ómenĭ carĭ rechĭămaŭ la legĭ, cu tóte că nu le respectaŭ tot-d'auna? Aicĭ este casul a aminti o epigramă a luĭ Marţial: «Mĭ-aĭ vîndut acest rob ḑicênd că e nebun, dă'mĭ banĭ înapoĭ, căcĭ el este un înţelept.»

Camarila nu înţelegea că maĭ presus de cuvinte politice este voinţa unor legĭ decretate. Cu tóte acestea acest minister făcuse încă concesiĭ puteri. El nu mulţumi nicĭ puterea, nicĭ opiniea publică care se forma neîncetat contra arbitraruluĭ. Se porni din Moldova reclamaţiĭ, căcĭ se daseră mulţime de moşiĭ. Ministerul trecut făcuse o licitaţie de maĭ multe moşiĭ; preţurile fiind micĭ, se refusară. Veni ministerul noŭ. Acesta pentru causă de urginţă preveḑută de legea comptabilităţeĭ, ceru la consiliul de ministri facultatea de a da unele moşiĭ fără altă licitaţie, dar cu preţurĭ maĭ marĭ de căt cele eşite, la cine va voi ministrul finanţelor. Acésta aduse reclama-

ţiĭ la consiliul de Stat contra ministruluĭ finanţelor. Consiliul de Stat, observând acsul de urginţă pronunţat de lege, trece la ordinea ḑileĭ, după ce cercetă dosarul. Camarila imputã acésta ministeruluĭ, şi ministerul căḑu căcĭ Domnul voĭa pe N. Creţulescu, candidatul Camarileĭ.

In consiliul de Stat se votase maĭ multe legĭ marĭ, însă spiritul acestor legĭ era pentru centralisarea tutulor puterilor în mâna Domnuluĭ. Condica civilă a luĭ Napoleon se adoptă cu acest defect. Căsătoriile trecură la primăriĭ aservite guvernuluĭ; divorsul trecu la tribunale, aservite guvernuluĭ.

In acéstă condică se aruncă un mare principiŭ printr'un articul. Străini de rit ce nu eraŭ crestinĭ, precum evrei, şi străini crestinĭ puteaŭ cere la cameră naturalisaţia lor cu drepturile politice. Acest articul era dibaciŭ. El era espresia tolerinţeĭ românilor pentru toţĭ ómeni d'opotrivă şi punea tot-d'o-dată un friŭ abusuluĭ, lăsând Camerilor facultatea a da naturalisaţia după al eĭ capriciŭ.

Acest princip pus în lege făcu impresie în Europa într'un cas restrâns. In ţéră după datina veche de a nu citi nimenĭ nimic, nicĭ chĭar legile publicate, articulul trecu în tăcere. Nicĭ un Evreŭ nu ceru naturalisaţia. Tocmaĭ după 11 Februariŭ, când se elaberă constituţia, Capi

revoluţieĭ prin D. Ion Ghica, setoşĭ d'a atrage asupra naţieĭ şi a partideĭ triumfătóre gloria triumfuluĭ unuĭ mare princip de torinţă, pretinse ănteĭŭ în consiliul de Stat, a se trece acest principiŭ şi în o constituţie. Fie-cine îşĭ amintă cele întâmplate la uşa camereĭ şi dărămarea havreĭ evreilor în capitală în ḑioa când se desbătea acest articul spre a face parte din noa constituţie şi cum camera îl înlătură. Din tóte cestiele vitale ale naţieĭ, credem că acésta este principală. Nu maĭ este o cestie de fanatism eretică ce revoltă poporul, a se da acest drept evreilor. Este o cestie de interes naţional, de invasia Românieĭ prin aceste orde numeróse, ceĭ din urmă barbarĭ carĭ veniră în urma Ungurilor, în pămîntul Dacieĭ de dincóce de Carpaţĭ. Anticele invasiĭ barbare treceaŭ peste ţéră, şedeaŭ cât-va timp şi se duceaŭ. Dreptul lor era în armele lor. Acéstă noă invasie de evreĭ, vine necetat, îşĭ ĭa posesie, fără arme şi fără mijlóce de viaţă; şéde în ţéră, cu pasportuĭ straine saŭ fără pasporturĭ; cu datine barbare, imorale; se introduce în arterele, în vinele vieţeĭ naţieĭ cu un venin ucigător; înecând poporaţia română, comerciul, înlocuind elementul român, stricând pomerciul românilor, traficând, încelând fără cedepsire. Când o mare invasie străină calcă hotarele uneĭ, naţiĭ acea naţie are dreptul şi datoria a'şĭ apăra naţialitatea eĭ. In Paris de ar

păşi acéstă imundă poporaţie, parisiani ar ucide-o cu petre de desgust.

Dela un Domn Sturḑa evrei găsiră în Moldova o cale deschisă ca să năvălescă. Aceste invasiĭ nencetat se tolerară pentru interese egoiste ale acelora cari dominaŭ acea ţéră. In Valahia intrarea evreilor era oprită, în ţéră numaĭ evrei maĭ distinşĭ aveaŭ dreptul a intra. In Moldova proprietari deschiseră sînul invasieĭ evreescĭ. Hotarele despre Austria şi Rusia le era deschise. Oraşele se umplură de evreĭ. Atuncĭ eĭ alergară prin sate, umplură satele Moldoveĭ. Aceştĭ ómenĭ industriaşĭ conveníaŭ de minune proprietarilor cari nu se gândeaŭ de căt la propriile interese şi nicĭ de cum la interesele patrieĭ. Evrei eraŭ maĭ bune instrumente de despoĭere pentru nefericita poporaţie română, de căt Moldoveni. Eĭ urcară preţul hanurilor, cărcĭumilor boerescĭ, sigurĭ că pot veni la un capăt prin tolerinţa celor tarĭ, complicĭ aĭ neorînduelilor prin cari eĭ specula pe ţeranĭ. Veni lucrul acolo că Români nu maĭ puteaŭ trăi fără evreĭ, fără aceste turme de invasie cari le făceaŭ trebile. În aparinţă. Dar veni timpul când faţa Moldoveĭ luă o fisionomie ebraĭcă, când numerul poporaţieĭ jidovescĭ fuse atăt de mare în căt anunţa de a îneca numerul poporaţieĭ române; când luară tot din mânele Românilor şi nu le maĭ lăsară de căt funcţiile pu-

blice cele maĭ marĭ, cu alte vorbe numaĭ guvernul ţereĭ. Acéstă poporaţie era natural, după ce s'a substituit poporaţieĭ moldave prin comerciŭ, industrie, şi altele, să le ea şi guvernul din mănă, şi funcţiele. Ḑic că acésta póte să fie ast-fel, ăncă cu o crescere de populaţie judaĭcă căcĭ orĭ-ce guvern devine cu timpul espresia maĭorităţeĭ populaţieĭ aceea care a pus măna pe tot ce este viaţă materială într'o naţie. Aceste invasiĭ se vărsară şi în Valahia. Crescênd, ele se puseră a cugeta la drepturĭ politice.

Culpa invasieĭ care póte deveni într'o ḑi un mare pericul pentru naţia Română, este a guvernelor Române şi a Românilor eĭ ênsuşĭ. Invasia cumperă cu banĭ intrarea sa în ţéră, în góna ce le făceaŭ din Rusia şi din Austria, cumperă cu banĭ de la împiegaţi hotarelor carĭ, în contra ordinelor, iĭ lăsa să intre pe ascuns. Veni un timp, cănd din impasibilitatea saŭ réoa credinţă a guvernelor, chĭar împiegaţi hotarelor eraŭ numiţĭ dintre Evreĭ, cari le da trecere pe ascuns urmând ordinele confrăţiilor lor secrete. Ceea ce este maĭ desperător este că acest element nu se schimbă în nimic, nicĭ chĭar în barbaria sa. Nu are pentru patria comună nicĭ un simţimînt. Trăĭese între Moldovenĭ, ca străinĭ inamicĭ.

Temerea de cotropire, ce este un simţimînt natural la orĭ-care naţie, făcea pe Românĭ să ră-

dice fruntea şi să denunţe un mare pericul în viitor. Evrei din statele civilisate cari aŭ acaparat Presa şi tesauri, dar confundaţĭ în naţiile civilisate pînă a împărtăşi simţimîntele naţiilor unde locuĭesc, înriurez asupra guvernelor Europeĭ şi asupra preseĭ făcênd să se crédă că Evrei dela noĭ sunt ceea ce sunt Ebrei din Europa, şi prin acéstă înrîurire se dă invasiĭ sbor şi se netedesce calea către o complectă ruinare a naţieĭ Române.

Cestia este gravă. Conflicte teribile între Românĭ şi Ebreĭ murgesc în viitor. Ar fi trebuit ca guvernul să se gândéscă cu multă maturitate la acéstă cestie, la mesurile ce sunt a se lua spre a opri pericolul înainte de a nasce. Cel puţin s'ar putea închide hotarele cetelor de invasie ce vin neîncetat.

«Cestia Ebreilor aicĭ nu este o cestie de netolerinţă.»

Români nu sunt maĭ fanaticĭ de cât propagandele catolice şi protestante în Oriente. Eĭ nu se infig a converti pe nimenĭ, prin urmare sunt maĭ tolerinţĭ de cât ceĭ-l-alţĭ cari le imputâ netolerinţa. Pentru Românĭ cestia Ebreilor este cu totul o cestie de naţionalitate.

Este dreptul de apărare.

Domnul îşĭ dete multă ostenélă cu armata. Principiile armateĭ eraŭ detronate. Armata

ea ênsăşĭ în personalul seŭ, avu aceeaşĭ sórtă ca cele-l-alte ramurĭ ale administraţieĭ ţereĭ. Armata singură se bucurase ăncă de inamovibilitate, acésta se perdu. Siliră toţĭ oficeri vechĭ a demisiona şi a se retrage la pensie. Ceea ce plătea Statul acestor oficerĭ pentru serviciul lor, fuse silit a le plăti ca pensionarĭ; plăti asemenea aceleaşĭ lefĭ altor ce îĭ înlocuiră, alţi în care regimul avea încredere. Spiritul armateĭ se cletenă, budgetul statuluĭ se încărcă, statul perdu esperienţa şi sciinţa acelor ómenĭ. Tóte acestea eraŭ însuflate Domnuluĭ de a'şĭ face partida sa în ostire. Politica perdea armata. Nu căştigă din acésta nicĭ Domnul, nicĭ ministrul seŭ, nicĭ armata.

Acésta era o rea administraţie. Era imaginea voinţeĭ acelor guverne cari tind a face din armată ca din naţie proprietatea lor. Şi unde se făceaŭ acestea? într'o ţéră unde ministerele treceaŭ ca umbrele, unde nicĭ o dinastie nu prindea rădăcina, unde Domni cădênd nu lăsaŭ după eĭ nicĭ un suflet ca să'ĭ dorĭască, unde şeḑênd chĭar pe tron eraŭ călătorĭ!

De ne vom duce la starea administraţieĭ armateĭ ĭécă ce era, ce ne spun budgetele de atuncĭ. Patru spre-ḑece miĭ soldaţĭ regulaţĭ, costând aprópe la 40 milióne pe an cu creditele peste budget. Maĭ multe miĭ lipsĭaŭ din acest numer pentru causă de dosire, de maladie, de dare fără

mesură a soldaților ca șerbĭ pe la oficerĭ. Remănea opt miĭ de ómenĭ respăndițĭ prin tótă țéra. Un soldat costa de doă orĭ maĭ mult de căt un soldat din Germania, de treĭ orĭ maĭ mult de căt un soldat Rus, tóte chĭeltuelile socotindu-se

Ar fi credut cine-va că cele 40 de milióne nu aveaŭ frumósa și patriotica menire a ține o armată, ci numaĭ a fi un mijloc politic pentru încuragĭarea caselor din Paris cari ne vindeaŭ lucrurile armateĭ de treĭ orĭ maĭ scumpe de căt costul lor.

Nu vedem dar nicĭ o dorință pe acel timp de a pune ostirea pe picĭor de apărare a țereĭ. Nu cu dece nicĭ cu patru-spre-dece miĭ de ómenĭ Domni vechĭ ceĭ vitejĭ apăraŭ țéra de inimicĭ și se încărca nația de gloria aceea în ale căreĭ rade astă-dĭ trăĭesc ăncă drepturile patrieĭ. Trebuințele țereĭ se măresc cu țéra și trebuĭe o mare armată. Este adever că votă o lege de armare; se sancționă, dar nu se puse în esecuție. Se dice că Turcia protestase.

România se apără de tratate, nu de armatele sale,—diceaŭ amici acelora ce ne vedeaŭ cu părere de reŭ revenind la sórele viețeĭ. Se póte; dar atuncĭ pentru ce se chĭeltuesc patru-decĭ de milióne pe an cu armata, când ne apăr tratatele!

Nu póte esista Stat fără armată. Gradul des-

voltăreĭ uneĭ armate decidă de gradul putereĭ unuĭ Stat. Naţia Română nu putea să maĭ trăĭască o viaţă de servilitate cum trăi sub Domni Fanarioţĭ. Statul se anulase, căcĭ naţia se desarmase. Viitorul va fi roditor în asceptărĭ de sacrificiŭ dela Românĭ pentru patria lor, singura condiţie de a păstra Statul lor. Nearmarea ţereĭ este perirea naţieĭ într'un viitor apropriat. Societatea liberă, refusând sacrificele pentru armare, nu le va refusa, când nu va maĭ fi un Stat, pentru un tiran străin, atuncĭ când săngele eĭ se va vărsa pentru păstrarea robieĭ sele şi puterea inimicilor.

Armata ast-fel cum era redusă era nemulţumită de sórta sa. Rangurile nu se da dupe drept tot-d'a-una. Armata ea ênsăşĭ trebui a se supune la legea sistemuluĭ de corupţie la care se supusese tótă naţia; dar ea murmura ăncă, Domnul făcea mult pentru uni din oficerĭ; dar uni din oficerĭ nu eraŭ spiritul armateĭ, ci opinia eĭ, precum presa complăcută nu era spiritul public, ci opinia dependindă de circumstanţe. Nemulţumirea remăsese generală. Cu tóte acestea în armată era maĭ multă viaţă romănă.

Presa francesă din oposiţie începe a blama lovirea de Stat dela 2 Maiŭ. Ea credu că era acelaş lucru ca lovirea de Stat dela Decembriŭ a ImperatoreluĭFrancieĭşi cum nu putea lovi în

acesta direct, lovĭa indirect, lovind în Domnul Cuza și 2 Maiŭ. Lovirea de Stat din Bucurescĭ era privită ca aceea a luĭ Fostin I. Se hotărise în timpul acela fondurĭ de presă şi Presa străină nu apăra guvernul, şi agintele dela Paris scria că n'a primit fondurĭ pentru acésta.

În Camera ce se deschisese urmaŭ certe. Deputaţĭ aleşĭ de guvern şi o minoritate turbulentă. Se votez legĭ. Se retrage legea taseĭ tutunuluĭ căte-va ḑile înaintea închidereĭ Camerilor. Camerile se închid. Tasa se schimbă ĭar în monopol; dar un monopol al guvernuluĭ unde tutunul tot îl cumpera Statul, şi îl vindea prin neguţătorĭ; lipsĭa împachetarea şi sigilul guvernuluĭ, din acéstă causă se făcu perdere pentru Stat, şi aceste perderĭ se adăogară prin o noă lege făcută maĭ în urmă. Neguţători de tutun vindeaŭ tutunurile lor cari nu le declarase, cu un preţ mare maĭ mult de căt tutunul guvernuluĭ care era cumperat, după apreţuirile neguţătorilor, şi care se ridicase în preţ.

Uni, sciind că s'a promulgat acéstă lege de consiliul de Stat, cumper tutunurĭ ordinare cu preţ mic dela ţeranĭ şi le vinde cu preţ mult maĭ mare la Stat, înainte de alţi.

Se angajă Statul pentru 12 anĭ către Godillot a cumpera obĭecte de oştire cu preţurĭ de care se vorbĭaŭ că sunt prea ridicate, cu preţurĭ

declarate de ministru ca preţurĭ ale guvernuluĭ Franciei, ceea ce se ḑice că n'a fost ast-fel.

Oposiţia ţinea strictă socotealăde tóte aceste concesiĭ ce le presinta sub forma uneĭ marĭ risipe pentru finanţele ţereĭ. Păru un jurnal al oposiţieĭ organisate şi unite. Redactori seĭ eraŭ capĭ din tóte fracţiile, numiţĭ cu titlurile lor trecute.

Acest jurnal vorbĭa de principe străin, dorinţă esprimată de divanul ad-hoc. Guvernul remăsese taciturn. El înţelegea neapărat conspiraţia tăcută şi 'şĭ prepara mijlócele de apărare în tăcere. Era mult timp de când nu veḑusem pe Domn, nu maĭ mergeam pe la Palat. Domnul era în ajunul plecăreĭ sele la băĭ. Eŭ plecaĭŭ în Italia. Uni ghiceaŭ că Domnul plécă ca să nu fie faţă la o sângeró-ă lovire ce era să se facă pe strade contra uneĭ revoluţiĭ, şi lăsa tótă respunderea asupra miniştrilor, ca, orĭ-cum s'ar întîmpla, să fie afară din cestie.

Ajunseĭŭ în Italia la Turin, aicĭ citesc în ḑiare că în Bucurescĭ a isbucnit o revoluţie sângerósă; citesc acésta în tóte jurnalele italiane şi francese. Peste treĭ ḑile aceleaşı jurnale desminţĭaŭ sgomotul revoluţieĭ. În dată ce ajunseĭŭ la Turin, primesc visita onorabiluluĭ D V. Ruscala acest filoromân renumit, jurnalist şi deputat la Cameră. Cum me vede, îmĭ dete o scire fórte gravă şi tristă pentru speranţele Românilor

puse în protecția puterilor Occidentale. Îmĭ ḑise că de cincĭ ḑile ministrul Italian a chĭămat pe deputați și jurnaliști liberalĭ Italianĭ și le-a anunțat venirea uneĭ note dela ministrul Franciei prin care se impune guvernuluĭ Italian a cere dela Austria să ceda Italieĭ Veneția și să ĭa în schimb Principatele-Române dela Dunăre. Se invita deputați Italianĭ a sprijini în Cameră acéstă idee, căcĭ de și era o idee funestă pentru România, de și Italia are legăturĭ de sânge cu România, dar era salutul Italieĭ, căcĭ cu armele nu se putea face d'o-cam-dată nimic, remăind maĭ tărḑiŭ, când Italia se va întări, a repara cu armele în mână acésta. Deputați promiseră a nu apăra lucrul, dar nicĭ a'l combate; însă nu trecuse patru ḑile și veni altă notă dela ministrul Franciei, spre a nu cere încă acéste cedare dela Austria d'o-cam-dată; se amâna cererea pînă la a doa avisare. Acéstă din urmă scire me asigură; dar cea d'ânteiŭ era de natură a întrista pe orĭ-ce Român cari 'șĭ ĭubĭa téra sa.

Căte-va ḑile maĭ 'nainte aflaĭŭ că un secretar dela un minister Italian se presinta la Constandinopol înaintea mareluĭ Vizir Ali-Pașa. El cerea ca Turcia să cede a Austrieĭ Bosnia și Herțegovina și Italia să despăgubĭască în banĭ pe Turcia. « Vizirul respundea că Sultani aŭ

luat acele ţerĭ cu armele în mănă şi numaĭ cu armele în mănă le va da. »

Ideea de a ne da Austrieĭ se espri ă pentru prima óră într'o scrisóre a Comiteluĭ Zamoiski către împeratul Francesilor în timpul resbeluluĭ Crimeeĭ. El cerea ca Principatele să fie date Austrieĭ în schimbul Galiţieĭ şi pentru preţul alianţeĭ sele. Lăsa să se console Românĭ cu ideea că România, dată în robie Austrieĭ, nu va avea a perde ci a căştiga căcĭ ea se va uni cu alte milióne de Românĭ carĭ, uniţĭ într'un corp, vor putea în viitor a forma un singur Stat. D. Mălinescu respunde în Presa francesă contra acesteĭ nefericite ucederĭ.

Acéstă idee reveni dar la începutul resbeluluĭ Italieĭ pentru Veneţia, şi astă dată chĭar guvernul împeratuluĭ o pusese înainte. Veni în fine lovirea săngerósă din Bucurescĭ pe care gazetele străine o denunţase cu căte-va ḑile maĭ 'nainte. Acum nu se maĭ desminţi de jurnale.

Era o pornire revoluţionară, dar de mult timp guvernul veghĭa asupra eĭ. Guvernul voi să o facă să avorteze şi luă el iniţiativa.

Armata trage în poporul care era condus de ómeni puşĭ de guvern. Neîncrederea ministrilor unĭ în alţi, bănuĭala ce aveaŭ unĭ asupra Florescululuĭ că voĭesce a se face Domn saŭ dictator, făcuse óre-cum a şovăi acţia guvernuluĭ. Cu tóte acestea se ordonă lovirea. Armata se supune.

Stradele se umplu de sănge și cadavre de ómenĭ nearmațĭ. Panica și consternația urmează victoria, guvernuluĭ. Se fac arestărĭ, se îngrop morți nóptea. Se spune tot felul de lucrurĭ săngeróse. Capi partideĭ liberale sunt arestațĭ. Presa Europénă resună și ĭa partea partideĭ ordineĭ.

În Paris jurnaliști ceĭ liberalĭ ăncă aveaŭ cunoscință de intențiele guvernuluĭ despre întîmplările din Bucurescĭ. Unul îmĭ ḑise că Domnul Cuza nu va cădea ăncă, dar va trebui să schimbe calea ce a luat.

Domnul se înturnă în țéră. O amnistie este dată în loc de procese, și poporul ḑice că nu este amnistia dată revoluționarilor ci chĭar miniștrilor.

Domnul declarase la Cameră că are dorința a da Principe străin și a se retrage.

Acéstă declarare oficială acoperĭa ca o egidă pe oposiție. Ea acum cerea asemenea Principe străin, căcĭ Domnul îl promisese.

Sgomotul de cedarea Românieĭ la Austria, căuta a îngriji óre-cum oposiția. Ion Brătianu care balanța ăncă între linisce și resturnarea Domnuluĭ, vine la Bucurescĭ și se declară pentru resturnare, că ideea de a garanta neatărnarea țereĭ, Un principe străin scăpa țéra. Fracțiele oposițieĭ se unesc. Oposiția se măresce. Domnul se isolează. Insultele misterióse ploŭ

asupra palatuluĭ. Camera îşĭ trecea timpul cu blamul lupteĭ dela 3 August. Guvernul tăcea.

Conspiraţia căştiga maĭ mulţĭ moldovenĭ cunoscuţĭ. Ion Ghica intră în conspiraţie şi atrase după el maĭ mulţĭ ómenĭ de însemnătate din Moldova şi din Valahia.

Partida liberală se unesce cu ceĭ-alţĭ. Interesele cele marĭ ale naţieĭ ameninţată de a se ceda Austrieĭ, perderea libertăţilor, risipa finanţelor ce se imputa, săngele versat la 3 August, tóte acestea contribuiră spre a face naţia indiferintă la sórta Domnuluĭ. Domnul Cuza fuse perdut nu în nóptea călcăreĭ Palatuluĭ, ci maĭ 'nainte: în dată ce sistemul absolul şi tóte relele cari purceseră din el, făcuse pe naţie indiferintă

Nu maĭ trebuĭa de căt doă lucrurĭ: nepăsarea Domnuluĭ şi adormirea ministeruluĭ. Tótă ţéra scia că se urḑesce o resturnare. Tótă ţéra era îngrijită. La palat, nu credea nimenĭ. Ministri, îmbătaţĭ de farmecul putereĭ, în credinţele lor despre armonia şi fericirile publice, surideaŭ la prevestirile ce se făceaŭ. Domnul era desgustat despre tot, chĭar de Domnia personală ce o căştigase cu atâta dificultate. El perduse cea din urmă energie. Nu era ameţĭala ilusiilor, era abaterea descuragĭereĭ, căcĭ într'o ḑi declarase oficial abdicarea sa în favorul unuĭ principe străin în curănd. Acum nu avea e-

nergia cerută spre a o face. Se găsi isolat din ḑioa când vorbi de abdicare.

În acea ḑi trebuïa să însoţiască vorbele cu fapte. Ceĭ cari auḑiră de abdicare şi cari pînă atuncĭ îl servïaŭ cu credinţa ce daŭ speranţele despre întărirea dinastieĭ, creḑură a se compromite maĭ ţinênd cu o domnie osăndită la mórte de ea însăşĭ şi înturnară ochi în acea parte de unde putea veni noa vïaţă. Puţinĭ nu îl trădară.

Curtesani, favoriţi, ministri presimţênd o cădere, grăbïaŭ a bea pînă în fund cupa luĭ Baltazar. Spiritul de ameţïală şi rătăcire, înainte mergător al căldereĭ regilor, de care vorbesce Racine, păru că se respăndesce asupra acelor cari cârmuïaŭ acéstă ţéră.

Era între eĭ toţĭ o adeverată ameţïală. Tabloul lucrurilor şi ómeni dela putere presintaŭ acele figurĭ ce istoria ne amintă despre cele din urmă ḑile ale cădereĭ regilor şi naţiilor, cea din urmă orgie a putereĭ. Ceĭ cari atacară acéstă serbătóre, luară reŭ momentul. Nu este generositate a lovi pe adversarul seŭ de mórte şi a'l umili tot-d'o-dată.

Nu vom face istoricul conspiraţieĭ. Facă'l aceïa cari îl cunosc. Sciam că o să fie o resturnare în curând. Se ḑicea la 1 Ianuar.

Nu se făcu la 1 Ianuar. Se amână. *Clopotul* păreaîn secret, redigïat de D. M. Sturza,

aruncând asupra tronuluĭ bombe fulgerătóre. Injuriĭ publicate anonim s'aŭ aruncat maĭ în tóte nopţile prin curţĭ şi pe strade, placarde defăĭmătóre se lipĭaŭ pe muri palatuluĭ anunţând că palatul Statuluĭ se va da în curănd cu chirie. Tóte acestea nu desceptaŭ nicĭ pe Domn, nicĭ pe ministri. Era nepăsare din partea ministeruluĭ? Era despreţ din partea fericiţilor învingătorĭ aĭ poporuluĭ dela 3 August, despreţ pentru aceste turme de sclavĭ învise? Era complicitatea cu revoluţia? Era amorţire? Nu scim. Scim numaĭ că nu se póte prinde un Domn în palatul seŭ, de particularĭ, cănd guvernul este harnic.

Legea greutăţilor şi mesurilor se sancţionă şi se publică, oposiţia agită acéstă cestie, esploată credulitatea comercianţilor cari protest într'o ḑi prin închiderea magasiilor.

De mult timp nu veḑusem pe Domn. Calea sa cea ncă politică nu'mĭ convenĭa nicĭ de cum. Domnul uĭtase că ţelul pentru care se făcuse 2 Maĭŭ nu era a lua puterea din mănele uneĭ clase privilegiate şi a o da unuĭ om, ci a o da tutulor. Un om singur o luase, un om singur se constituise naţieĭ. Decĭ era drept ca acest om singur să remăĭe, singur; remase singur, isolat de clasa privilegiată desmoscenită, isolat de naţie a căreĭ suveranitate fusese răpită de un om. Domnul remăsese în naţie atăt de isolat,

în cât toțĭ sciaŭ ce îl ascepta, și toțĭ păstraŭ tăcerea. Nimenĭ din ómeni care puteaŭ a fi credutĭ de dînsul, nu voiră a'ĭ spune, a'l consilia, a'l încuragĭa. Domnul era dar cădut, fără conspirația ce isbucni; cădut, căcĭ nu maĭ avea nația cu dînsul. Acéstă nație nu îl scapă, dar nicĭ nu îl lovesce. Faptele cele marĭ ale Domnuluĭ îl apăr âncă. Partidele maĭ pasionate, lovesc, nația tace.

Vine nóptea destinată pentru călcarea palatuluĭ. În diminéța aceleĭ dile, vine la mine unul din favoriți Domnuluĭ, cel maĭ d stins, pentru care Domnul sacrificase de multe orĭ ecitatea legilor și chĭar pe ministri seĭ, ca să placă acestuĭ om, și îmĭ dise dacă dela feréstra mea nu audĭam în aer revoluția, că tot este finit? Apoĭ me întrébă daca cred eŭ că în acéstă nópte, militarĭ și civilĭ mergênd la palat și silind pe Domn a subscri abdicarea sa, dacă vor reuși?

Conspiratori preparase tóte.

Garda palatuluĭ era căștigată. Conspiratori intru în palat, se urc la apartamentul Domnuluĭ, găsesc dormind pe sofa p'un amic al Domnuluĭ, îl arestez. Merg înainte. La camera unde dormĭa suveranul, ușa era închisă. Soldați cu baĭonetele o ridic, o deschid. Domnul, desteptat, înaintează către conspiratori cu revorverele în mână. 'I se dice să abdice, se presintă decretul. Stil parlamentar și chĭar eleganță în es-

presiĭ se puseră din amăndoă părţile. Domnul nu se apără, nu descărcă pistóle în peptul inamicilor seĭ. Cere decretul de abdicare şi subscrie pe umerul unuĭa. Pe urmă se lasă cu totul în disposiţia conspiratorilor. Neron, urmat de asasini trimişĭ de revoluţionarĭ după dînsul în casa afrancatuluĭ seŭ, se rógă de amici seĭ să'l petrundă cu sabia. El singur se petrunde, când nimenĭ nu voĭesce, şi presintă un cadaver la inamicĭ; el preferă a muri de căt a cădea în robia inamicilor seĭ. Domnul Cuza, subscrise decretul de abdicare şi plecă capul înaintea invinşilor seĭ.

Îl îmbrac în vestminte civile, îl trec printre doă rîndurĭ de soldaţĭ cari întulnaŭ spatele, îl pun într'o trăsură şi 'l duc la arest, visitiŭ fiind Kiriţă. Poporul nu scia nimic şi când află, remâne nepăsător Omul care liberase cincĭ milióne de ţeranĭ de clacă, care luase dela o clăsă drepturile politice şi le dase la toţĭ Românĭ, era prisonierul acestuĭ popor pe care 'l liberase de bicĭul cĭocoĭuluĭ!

Peste căte-va ḑile, prisonierul pleca în strainătate. Naţia liberată de tirania casteĭ era nepăsătóre, şi credea că libertatea eĭ este în schimbarea tiranilor.

Biserica Creţulescu sub epitropia primuluĭ ministru, împrumutase cloponiţa conspiratorilor spre a veghĭa asupra ferestrelor Domnuluĭ

când se va stinge lumina, ca să se dea semnalul lovireĭ.

Se aflară ómenĭ carĭ în acea nópte spuseră Domnuluĭ că va fi arestat. El nu'ĭ credu. În adever, vedênd cine-va acéstă nepăsare, ar fi credut, — dacă o frumósă femee nu ar fi împletit ca o ederă un stejar cu braţele eĭ de crin, ca o nópte, fiinţa Domnuluĭ, — că Domnul el însuşĭ era înţeles cu conspirătorĭ contra sa ca să fie arestat şi detronat.

După descrierea acestor fapte istorice, să vorbim de defectele şi culităţile omuluĭ.

Domnul Cuza este Ludovic XI al Românilor. El este destructorul castelor şi privilegelor, centralisăreĭ puterilor. N'am fi în rătăcire, dându'ĭ numele de *boerocton*. Lăpuşneanu, Mircea, Mihnea şi alţĭ Domnĭ uciseră boeri, îĭ tăĭară, spre a lua puterea în măna lor, spre a desfiinţa casta şi privilegile barbare a le timpilor trecuţĭ. Credea că reul înceteadă cu viaţa indivisilor. Domnul Cuza nu vărsă sănge, nu arestă pe nimenĭ, nu insultă pe nimenĭ; dar ucise o clasă, făcu ca boeri să remăe ceea ce aŭ remas familiile dela Saint-Germain din Paris.

El desrobi poporul rural de clacă, el dete egalitatea drepturilor, el stărui a se face unirea ţerilor, el decidă secularisarea monăstirilor închinate, aceste principiĭ vechĭ a le naţieĭ, cerute în toţĭ timpi şi în 1848. El asigură prin-

tr'o politică dibace afară din ţéră temerile politiceĭ Puterilor şi Turcieĭ. El scrie Viziruluĭ o carte prin care apăra cu bărbăţie drepturile ţereĭ, el înlesnesce Serbilor trecerea armelor prin ţéră, el primesce condicele luĭ Napoleon.

La începutul Domnieĭ primĭa pe toţĭ căţĭ venĭaŭ să i se plăngă. Maĭ tărḑiŭ nu maĭ primĭa de căt puţinĭ; cu cine voĭa, era amabil; cu cine nu'l suferĭa, îl trata cu asprime. Era ironic. Conversaţia sa plăcută când voĭa. In interiorul caseĭ sele, uĭta că este Domn. La masa sa mănca în tóte ḑilele cu invitaţi şi oficeri de serviciĭ. După masă conversa cu toţĭ, şeḑênd toţĭ jos, şi uĭtând că este Domn. Era inamic al orĭ-căreĭ etichete de curte. Rîde de nisce ómenĭ aĭ seĭ, tipurĭ de inventorĭ de etichetă, cănd acestia îĭ presintară un regulament cum să se primĭască la curte. Rîdea de decoraţiĭ. Pe linguşitorĭ îĭ dispreţuĭa cănd ghicea într'înşi un interes. Avea un particular simţimînt pentru aceĭa cari eraŭ ómenĭ supuşĭ la slăbiciunĭ. Respecta pe ómeni oneştĭ, dar nu'ĭ ĭubĭa. Iĭ plăcea a pune intrigă între ceĭ cari 'l servĭaŭ, între miniştrĭ, între partide. Nu era rancunos, uĭta a doă-ḑi o insultă. Citea tóte ofensele ce 'i se adresaŭ gazetele umoristice. Se supera, dar nu le lovĭa.

Cănd ministri Iepuréнu şi Costaforu trimise treĭ redactorĭ la Văcărescĭ, Domnul, contra vo-

inţeĭ ministeruluĭ seŭ, prin depeşă graciază pe căte treĭ redactorĭ.

Nu'ĭ plăcea să mérgă la bisericĭ cu paradă, fugĭa de tóte aceste lucrurĭ. Îl supăraŭ. Contrar Domnuluĭ Al.. Ghica care se duse cu mare paradă şi se urcă pe o mică maşină dupe lacul Cismegiŭluĭ spre inaugurarea eĭ. Nu'ĭ plăcea profesori. Nu'ĭ plăcea călugări. De ceĭ d'ănteĭŭ ḑi cea că sunt *pedanţĭ*, de ceĭ din urmă *ipocriţĭ*. Îĭ plăcea militari, «căcĭ aveaŭ inimă şi óse de aruncat pentru patrie» ḑicea el. Rîdea de aristrocraţĭ. Când îĭ lăuda cine-va, ḑicea: «vécul trecut în vécul nostru, cu tótă bunătatea luĭ, ar fi ridicul.» Îĭ plăcea bufoni şi ḑicea că sunt singuri ómenĭ cari mint maĭ puţin de căt ministri înaintea Domnilor.

Nu citea nicĭ o dată cărţĭ. Avea o frumósă bibliotecă de stejar lucrată în Paris, nu era nicĭ o carte într'însa. Cu tóte acestea resona asupra tutulor cestiilor politice, sociale, literare, cu înlesnire. Ĭubĭa sesul frumos. Cel puţin avea reputaţia acésta. Un scolar făcu portrele celor maĭ frumóse femeĭ. Ca descrierĭ de frumuseţĭ, spera să facă efect şi să'şĭ vindă opera. Camaraḑi luĭ luară manuscrisul, îl dară directoruluĭ; acesta alérgă la palat. Spune Domnuluĭ că scolarul făcuse portretele tutulor metreselor Domnuluĭ. Scolarul este persecutat cu furie de director şi dat afară. Maĭ tărḑiŭ

află adevĕrul: prea mult zel din partea directoruluĭ. Află adevĕrul că acéstă operă nu era în intenţie de a face portretele metreselor Domnuluĭ, ci portrele celor maĭ frumóse femeĭ; dar că reputaţia Domnuluĭ făcuse acéstă eróre.

Nu avea pentru nimenĭ legămînt din inimă. Cănd cunoscea pe un om şi iĭ plăcea, îl lua îndată în simpatie, tot făcea pentru el. Acéstă simpatie era scurtă, dar nu îl ura. Pe maĭ mulţĭ ómenĭ numaĭ pentru că iĭ vedea o dată, iĭ trăgea din întunericul lor şi iĭ numĭa miniştri.

Domnul era avar, dar nu hrăpĭa. Din nefericire, spre finele Domnieĭ sele, încetă de a lovi în abusurĭ. Din causa credinţelor ómenilor şi lucrurilor, din causa sistemuluĭ de a conserva ómenĭ de sprijin, tolera. Credea că nimenĭ nu'ĭ póte fi credincios în România, dacă nu este interesat. Îĭ părea reŭ cănd cine-va nu'ĭ cerea nicĭ o dată nicĭ o favóre. Îĭ părea bine cănd iĭ cerea.

Cănd se vindeaŭ de creditorĭ moşiile boerilor prin tribunale, intervenĭa adese óre în favorea debitorilor, spre a se amăna vîndarea, credênd că era tot-d'a-una o încelătorie din partea cămătarilor la aceste vîndăreĭ sforţate.

Coloneluluĭ B. de treĭ orĭ iĭ scăpă moşia din vîndare.

Domnul Cuza adoptă un copil, pe urmă ăncă unul; iĭ crescea la palat. Acésta făcu să mur-

mure capi fracţiilor cari credeaŭ că va declara pe un copil moştenitor al tronuluĭ.

Nu mergea nicĭ o dată la vînătóre, nu eşĭa din capitală de-cât spre a merge la Iaşĭ. Rare orĭ visita oraşele ţereĭ. Ura cu deosebire la început orĭ-ce manifestărĭ. O dată, înturnându-se în ţéră, fuse primit la Galaţĭ de ministri, de autorităţĭ, de un popor numeros cari umpleaŭ aerul de aclamaţiĭ. Inturnându-se către amicĭ ḑicea: «Aceste aclamaţiĭ sunt ordonate de prefect, póte chĭar plătite din casa publică. Vedeţĭ cum se amăgesc sermani domnĭ!» Séra privind dela o ferésta o mare cétă be ómenĭ cari îl aclamaŭ, ḑicea: «Aceştĭ ómenĭ te aclam, îţĭ ofer florĭ; măne îmĭ vor arunca petre.»

El regreta adesea mòrtea luĭ B. Catargiu. O dată la Cotrocenĭ îşĭ revărsa gîndurile: «Ucigătorul Catargiuluĭ nu s'a descoperit, o fi liber. Cuţitul seŭ îmĭ pare ridicat asupra mea. Pînă nu'l voĭŭ descoperi, şi nu-l voĭŭ da legilor, nu voĭŭ avea linisce.

Avea simpatiĭ viĭ pentru clasa ţeranilor. Eraŭ singuri ómenĭ pe cari îĭ primĭa tot-d'a-una. Nu primĭa pe toţĭ. Visitele îl supăraŭ. Ḑicea că orĭ-cine vine să'l véḑă, uu vine pentru el, ci ca să céră funcţiĭ saŭ să părască pe altul.

El toleră duelurile în oştire într'un chip ca cum le ordona el singur. Voĭa cu acésta să obicĭnuĭască pe oficerĭ la arme.

El era espresia adeverată a epoceĭ în care trăĭa. «M'ar fi resturnat de mult partidele, ḑicea el într'o ḑi, dacă aşĭ fi fost aspru cu toţĭ cari prad ţéra, căcĭ, afară de căte-va escepţiĭ onorabile, dar netrebuincĭóse în lucrările ţereĭ, ceĭ alţĭ nu caut în drepturile ce cer de căt mijlocul a despoĭa ţéra. Ceĭ cari strig contra'mĭ, afară de căţĭ-va cari ar fi trebuit să'ĭ chĭăm, sunt aceĭa cărora ţéra este datóre sórta eĭ, sórta ce eĭ aŭ făcut, iĭ fac, iĭ vor face în viitor, şi ţéra nu va fi fericită de căt atuncĭ cănd aceştĭ ómenĭ nu vor maĭ fi. Nu maĭ cu eĭ va peri sistemul ce ne ucide.»

In timpi din urmă se dase cu totul în braţele Consululuĭ Frances. Gazetele din Paris îl numiră Prefect al Franceĭ. Favoritul seŭ dela telegraf avea o rolă politică şi o funcţie. Un bal ce se dete la Consulat şi unde portretul mare al aceluĭ favorit fuses eespus, făcu un mare scandal în Bucurescĭ. Acest om fuse singurul dat în judecată de revoluţie. Dar curtea îl acită, după un an de arest preventiv.

Cuza nu credea în devotamîntul armateĭ, precum o esprima. Intrebat într'o ḑi de unul din amici seĭ dacă este sigur de armată, respunse: «*nu sciŭ.*» Şi cu tóte acestea nu făcea nimic spre a se asigura. Părea nepăsător de inamici seĭ politicĭ. Se espunea adese óre singur prin

grădinĭ şi pe strade. Nicĭ o dată nu 'i se întîmplă nicĭ un atac.

Când ministerul pune un fel de contribuţie pe o mică parte din salariul funcţionarilor, el oferi o mare sumă din lista civilă, care sumă o destină pentru cumperătóre de arme şi pentru încurangerĭ literare, de şi nu putea suferi literatura română. Nu ĭubĭa maĭ mult artele frumóse. Când ministru făcu un concurs pentru pictură, unde se depuse producţiile artiştilor românĭ, refusă de a încuviinţa a se cumpera tablourile. El dete însă o prefectură unuĭ poet Baronzi care scrise şi iĭ trimise o fabulă *Cănele şi Pisica.* Din contră pe jurnalişti politicĭ, apărătorĭ aĭ guvernuluĭ, iĭ încărca de subvenţiĭ pînă a le crea o viaţă de lus, însă din fondurile statuluĭ.

In tóte Duminicile chĭăma la curte pe toţĭ membri curţilor şi tribunalelor; iĭ trecea în revistă şi le spunea daca aŭ lucrat bine saŭ nu. Dar acésta nu ţinu mult. O dată pe săptemănă primĭa petiţiĭ la minister, dar şi acésta încetă maĭ tărḑiŭ.

Adesea da balurĭ ĭarna, ura balurile; dar ceda la cuvinte de apropiere cu societatea şi cu încuragĭarea comerciuluĭ capitaleĭ celuĭ mic.

El sancţionă pensiĭ chĭar pentru adversari seĭ politicĭ, pe cari pe alt terăm iĭ combătea.

In discursurile sele politice ce le ḑicea în sala

tronuluĭ, scrise de ministri, după ce le citea, apoĭ adăoga dela sine vorbe de falǎ şi mărirea națieĭ.

Ţinea mult a'şĭ crea simpatiĭ între Români din Ardeal. Pe Serbĭ ĭĭ tolera, pe Grecĭ nu'ĭ ĭubĭa. El ĭĭ credea că vor liberarea lor de Turcĭ, spre a se face adoă-ḑi eĭ însuşĭ tiranĭ peste cele alte poporaţiĭ. N'a vrut a trimite în Grecia aginte.

Persónele d'ănteĭul ordin pentru cari simpatisa şi nu le părăsĭa nicĭ o dată, era Librict, Davila, N. Creţulescu, Docan.

După 2 Maĭŭ schimbă cugetările. O altă curte se deschise unde venĭa tótă lumea. Acolo ministri mergeaŭ să 'i se închine, şi să primĭască ordine. Acéstă camarilă femeĭască nu avea o idee politică. Domnul neavênd nimic a'ĭ refusa, camarila ordona ministrilor cari nu maĭ eraŭ numiţĭ de căt prin a eĭ sciinţă. Când în cele din urmă se chĭămă la minister N. C., Camarila care voĭa pe C., ceru socoteală Domnuluĭ de acéstă numire contrară dorinţeĭ eĭ, şi Domnul ĭĭ respunse că a fost necesar acésta, că sunt motive politice neprevedute, dar că va fi pentru puţin timp,

Acéstă camarilă a perdut pe Domnul Cuza. De cum ea începu, se simţi o mare schimbare chĭar în caracterul Domnuluĭ. Tótă curtea cu ministri împreună recunoscură autoritatea eĭ.

De aicĭ se numĭaŭ şi se destituĭaŭ funcţionari, de aicĭ se oprĭa de multe orĭ acţia miniştrilor saŭ se libera. Ce ómenĭ puteaŭ să înconjure acéstă camarilă femeĭască, fără ideĭ, fără scop, dacă nu ómenĭ cari fac a se deconsidera orĭ-ce eĭ serv?. Acésta camarilă aduse cinismul. Imitatori nu lipsiră. Esemplul de sus se întinse în regiile inferióre. Toţĭ îşĭ luaŭ metrese, de faţă. Era la modă. Domnia şi camarila femeĭască căḑură împreună. Acéstă camarilă împărtăşi sórta de fericire, împărtăşi sórta de esil a Domnuluĭ. Domnul Cuza nu 'şĭ lăsă femeea sa legitimă.

Acéstă Dómnă martiră îl urmă în esil, trecênd cu vederea peste tóte rătăcirile soţuluĭ eĭ. Se făcu guvernanta copiilor adoptaţĭ. Acésta era maĭ mult de căt o virtute. Devotamentul eĭ era fără esemplu, era sublim.

El lăsă învingătorilor seĭ un sistem de a guverna ţéra care era voinţa claselor conchĭerante în trecut, pe cari el le ucisese; lăsă ómeni seĭ pe cari îĭ crease spre a sprijini sistemul atăt de combătut de următori luĭ. Următori luĭ priimind sistemul, primiră şi ómeni luĭ, tocmaĭ pe aceĭa cari fuseră maĭ mult criticaţĭ în timpul domnieĭ.

Revoluţia dete o proclamaţie : risipa finanţelor era motivul resturnăreĭ Domnuluĭ. Îndată ce resturnătorii veniră la putere, resturnătorĭ

şi ómenĭ aĭ regimuluĭ trecut, făcură noĭ concesiĭ şi împrumuturĭ, făcură şi gratificaţiĭ la vre-o treĭ-ḑecĭ de ómenĭ căte doă miĭ de galbenĭ ca să mérgă să pledeze causa revoluţieĭ. Un singur om nu pirmi nimic, C. A. Rosetti. Lista numelor acelor cari primise aceste graţiĭ enorme, se află publicată în Monitor.

Eraŭ printre dînşi chĭar ómenĭ maladĭ duşĭ la băĭ, cari priimiră acésta mare sumă, sub cuvînt că aŭ să sprijine causa.

Cuza numaĭ era, alţi veniseră, dar sistemul regimuluĭ trecut remăsese dupe dînsul, şi va remănea, precum ḑicea Domnul Cuza, pe căt va trăi generaţia de astă-ḑĭ divisată în partide contrar una alteĭa, cari nu aŭ nicĭ una principiĭ, afară de roşiĭ, şi cari lupt numaĭ ca să vie la putere spre a urma sistemul cel blăstemat de umilirea ţereĭ.

Domnul nu voĭa să pedepsĭască pe funcţionari abusivĭ când acestia eraŭ din camarilă saŭ din acele partide pe cari voĭa să se sprijine.

Vicarul Mitropolieĭ dat în judecată pentru nerînduĭelĭ cu plata ómenilor dela monăstirea Snagovul, fuse apărat prin ordine verbale. Ministrul din ăntru fiind interpelat în consiliŭ de ministrul justiţieĭ, cel din urmă respunse de faţă cu Domnul, că M. Sa Domnul a ordonat acésta. Unul din favoriţi directorĭ cari formaseră din direcţiĭ ministere a parte şi Stat în

Stat, cere dela ministru a încuviința plata unei mari sume de bani la nisce vîndători de mărfuri, contract făcut fără licitație și fără motive dovedite de urgință, prescris de lege.

Un favorit făcuse o abatere dela lege. Ministrul refusă de a plăti. Domnul Cuza, chiamă pe ministrul și'i dice să plătiască îndată. Acesta refusă. Pe când ministrul lipsia la cameră, Domnul chiamă pe directorul mininisterului Z., la palat și 'i dă ordin a subscri actul ilegal spre a fi plătit. Directorul refusă, nefiind împutericit de ministru a subscri, și fuse destituat.

Acéstă nepăsare de înlăturarea funcționarilor dela legi, nu se practica pentru toți. Pe arhitectul care înălțase edificiul academiei sântului Sava îl suspendă prin decret și ordonă darea sa în judecată. Decretul nu s'a contrasemnat de ministru.

Din partea lor miniștri diferitelor ministere cedaŭ partidelor, favoraŭ pe adeverați culpabili când eraŭ de ai lor, și trimiteaŭ înaintea judecătorilor numai pe aceia care nu aveaŭ simpatiile lor. Tribunalele îi achitaŭ, căci de mai multe ori nu găsiaŭ cuvinte de condamnare. De aici guvernul luă cuvîntul seŭ spre a nu mai trimite pe cei rei în judecată, tribunalele acitând pe toți. Cei mici și neputincioși singuri eraŭ supuși la respundere în fața naturalilor judecători.

Se introdusese un mijloc machĭavelic spre a depărta din funcţiĭ pe ceĭ cari nu plecaŭ cu servilitate fruntea şi a pune în locul lor ómenĭ de aĭ lor. Se da funcţionari inocinţĭ în judecată ca miḑloc să scape de eĭ. Nicĭ Domnul, nicĭ opinia nu ar fi observat, în faţă cu acusărĭ de acea natură. Procesul ţinea anĭ. În timpul procesuluĭ eraŭ înlăturaţĭ. Când tribunalele îĭ acitaŭ, era tărḑiŭ: schimbarea a doă saŭ treĭ ministere făcea să se uĭte tot.

Lumea veḑu înălţêndu-se un palat. Se aduna să îl admire, maĭ ales că se lucra cu soldaţĭ. Fie-care ḑicea că este palatul Domnuluĭ. Era palatul unuĭ favorit care nu avea de cât doă miĭ de leĭ pe lună din serviciul seŭ. Amici Domnuluĭ îĭ spuseră. Domnul îndoi protecţia sa pentru favoritul seŭ Librect. În Constantinopol, Abdul Megid trece o dată pe Bosfor şi vede 'nălţându-se un palat pe malul Bosforuluĭ. Întrébă cine îl clădesce. «Directorul telegrafuluĭ, 'i se respunde omul caseĭ Măarieĭ tele.

«Să 'i se ĭa îndată funcţia, ḑice Sultanul. Nu se clădesc palate din nisce micĭ salare.»

Directorul se destitui.

El fuse supus la o comisie de anchetă care descoperi o mare risipire de bani statuluĭ. Òre nu eram noĭ maĭ înapoĭ de cât turci, când favoriţi nu aveaŭ nicĭ o pedepsire pentru abusurile lor şi când la turcĭ eraŭ pedepsiţĭ?

La facerea palatului seŭ, favoritul nostru ceru materialul ce se afla pe pĭaţa Săntuluĭ Ión, dela ministrul de culte. Acésta refusă a 'l da, fiind averea statuluĭ. Favoritul se plănge la Domn; Domnul descuviinţéḑă pe favorit.

Pe căt se apleca a lăsa să se prade de favoriţĭ averea statuluĭ şi închidea ochi asupra abusurilor lor, pe atăt era scrupulos pentru persóna sa. Domnul Cuza, u'a luat dela stat de căt lista sa civilă, el avea oróre de a facə ce făcură uni din Domni trecuţĭ. El fuse unul din Domni românĭ, care se retrase din Domnie fără avere mare.

Căt aceste frumóse simţimînte sunt mohorite prin tolerinţa ce lăsa celor-alţĭ a se înavuţi din averea statuluĭ! Era în trecut un Domn, care ḑicea, după mărturirea D. N. Creţulescu, că este o crimă a prăda statul, numaĭ atuncĭ cănd se ĭa şi nu se dă. Cănd se ĭa şi se dă, este un cuvînt de stat. Inţelegem acésta pentru aceea ce aŭ asemenea principiĭ. Nu înţelegem însă cum un Domn integru care nu a prădat nicĭ un ban pentru el din averea străină, să tolere pe favoriţi seĭ a despoĭa ţéra. Óre Domnul nu cunoscea abusurile ómenilor seĭ? Domni şi ministri sunt ispitiţĭ fórte de calomniĭ ce uni arunc pe alţi. Acolo unde societatea prin datine, prin călcarea legilor, face din ea însăşĭ un obĭect de pradă pentru tirani eĭ, prada esistă, pe lîngă

ea se întroduce tot-d'a-una calomnia prădătorilor opriţĭ în abusurile lor de ómeni integri. Acele calomniĭ se vărs pe ceĭ oneştĭ. Domni şi ministri sunt supuşĭ, ascultând calomniile, a face marĭ nedreptăţĭ; însă este o nedreptate mult maĭ mare : aceea de a lăsa a se face prada şi de a resplăti pe prădătorĭ. O societate unde se fac asemenea lucrurĭ, numaĭ esistă pe principiĭ de morală. Constituţie, legĭ, sunt o minciună. Nicĭ un guvern nu se póte susţine prin tolerinţa viţiurilor. Curănd saŭ maĭ tărḑiŭ cată a plăti tributul seŭ legeĭ morale, aceleĭ divinităţĭ care este viaţa, lumina, dreptatea, adeverul, tot-d'a-una triumfătóre. Dar nu a fost durere pentru naţie maĭ mare de căt atuncĭ cănd partidele, resturnând un regim de risipirea fondurilor patrieĭ, se puseră a contitua cu sistemul de risipire.

Risipa avereĭ Statuluĭ îşĭ schimbă forma, tinse a deveni legală şi făţişă.

Partida liberală remase maĭ modestă pe acéstă cale, ceĭ maĭ influinţĭ nu profitară de acéstă pradă. Libertatea este tot-d'a-una maĭ onestă. Credem a facc aicĭ dreptate adeveruluĭ.

Nu vom spune aicĭ tóte abusurile ce se făcéŭ şi se toleraŭ în domnia trecută, — ar fi să se umple un volum.

Noĭ nu combatem aicĭ ómeni ci sistemul.

Ómeni se schimbară neîncetat. Sistemul remase tot-d'a-una un mijloc de guvern.

Va remănea pe căt va trăi acéstă generaţie, dacă cea viitóre nu va face a se regreta trecutul, dacă instrucţia morală şi politică nu va intra în sînul naţieĭ ca să schimbe datinele.

Cu datinele rele, nu se esecut legile bune. De unde veni că acest abus nu are îndreptare? Aŭ fost ministri cari aŭ voit a lovi acest reŭ. Eĭ aŭ cădut în luptă. Opinia publică nu 'ĭ-a sprijinit. Aicĭ este causa reuluĭ. Cel ce pradă ţéra sa, şi ajunge prin despoerile eĭ, la o posiţie de avuţie, este bine vedut de societate, înconjurat de stimă şi de amóre, chĭămat a lua parte la lucrurile publice. Este serbătorit ca eroi şi salvatori patrieĭ. Bătrînul îĭ întinde măna căcĭ se vede într'însul. Muma îĭ surîde cugetând la fericirea fie-seĭ când ar împărtăşi fie-sa cu acest om prădile dela ţéră. Guvernul îl teme. Linguşitori îl laud. Partidele şi 'l disput. Omul onest remas pur, este despreţuit, este calomniat de furĭ ca fur.

Orĭ-ce om onest pare un inamic al societăţeĭ. Unde omul onest este despreţuit, naţia nu este onestă, a dis un mare scriitor. Adeverul este că tóte naţiile cari credură că pot să trăĭască fără morală, periră.

Tóte naţiile în lume fac sacrificiĭ pentru interesele lor publice, în aur, în sănge. Pe fie-

care an săngele lor se varsă pentru apărarea drepturilor şi libertăţilor naţionale, căcĭ fără aceste sacrificiĭ, o societate nu póte a se bucura de nimic. Sunt însă popóre unde ómeni nasc în sînul patrieĭ ca vermi destructorĭ ce nasc în sînul unuĭ fruct spre a'l devora.

Cănd de maĭ mult timp am cerceta ce aŭ făcut pentru ţéră ceĭ chĭămaţĭ să o cărmuĭască şi ce a făcut sărmana ţéră pentru eĭ: nu numaĭ că n'am găsi nicĭ o proporţie, dar ăncă am dovedi că n'am făcut de căt să devorăm tot ce era în acéstă naţie, elemente de viaţă, de putere, de mărire şi de fericire.

Juvenal scrise nisce satire în timpi cădereĭ naţieĭ. în versurĭ. Cesar îl esilă în fundul Egiptuluĭ, dându'ĭ o funcţie mare. Ministri nostri 'l ar fi trimis la puşcărie. Acest satiric ne amintă, apropo de spoliaţiĭ, de tolerinţa ce se da celor cari hrăpĭaŭ Statul, anecdota unuĭ Cesar care pusese pe plimbătorĭ un imposit. Acel imperator, întrebat de fiul seŭ pentru ce a pus un imposit pe asemenea obĭect, împeratul care priimise în aur în acea ḑi impositul pe ordurĭ, arată fiuluĭ seŭ aurul şi îl întrébă daca miróse. Juvenal ḑice că de cănd e acéstă neruşinare în lume, lumea nu întrébă de unde aĭ căştigat averĭ; ea tot ce va să scie, este să aĭ averĭ.

Se împuta Domnuluĭ patima joculuĭ. El nu maĭ juca alt de căt jocurĭ ordinare cu amici de

cănd se numise Domn. Îl acusaŭ de măndrie. În casă era fórte amabil cu toțĭ. Îĭ punea pe toțĭ să șédă, le permitea să fume, să rîḑă. Îl acusaŭ de beutură, nu bea de căt apă la masă și un licuor după masă. Îl acusaŭ de patimă pentru femeĭ. Nu a despărțit nicĭ un bărbat de femeea sa, nu a făcut să plăngă nicĭ o mamă pentru fie-sa răpită. Femeile cari alerg după suveranĭ, sunt de acelea cari aŭ perdut cu alțĭ ceea ce se tem a perde cu suverani. Cănd suverani fac dintr'o femee o camarilă, atuncĭ este reul.

Nu avea nicĭ o îngrijire de persóna sa, respingea căutările doctorilor. Nu credea în medicină ca într'o sciință, nu lua medicamente. Ḑicea adesea că medici îĭ sunt maĭ trebuincĭoșĭ ca ministri politicĭ de căt ca medicĭ.

Pe rudele sele de aprópe nu voĭa să le întrebuințeze în serviciul public și le ținea cam depártate.

El făcu maĭ multe casarme și edificiĭ pentru spitale.

El nu opri în țéră intrarea foștilor Domnĭ aĭ țereĭ. Îĭ invită chĭar a veni. Nu esilă pe nimenĭ peste hotar. Arnota nu fuse sub a sa domnie ceea ce era menită să fie de fundatorul eĭ. Dar în temerea sa de acția familieĭ Brăncovenescĭ, luă veniturile monastirilor ce purtaŭ acel nume și îl dăte Statuluĭ. Neținênd compt de ceĭ cari

îĭ făceaŭ serviciĭ, îl apăraŭ, căcĭ credea că toţĭ aŭ un interes material să aştepte, nu ţinea nicĭ rancună contra celor cari îl combăteaŭ şi lucraŭ contra sa. Avea maĭ multă stimă pentru adversarĭ de căt pentru partiḑanĭ, chĭar atuncĭ cănd lua masca ipocrisieĭ.

Domnul Cuza era de stat mijlociŭ. Avea părul blond închis. Ras la faţă. Fruntea largă. Peptul larg. Privirea inteligintă. Scutit de pleşuvie. Talia dréptă ; dar cănd păşea, avea în mers ce-va ce nu era drept, ce se tăra. Fuma neîncetat, bea cafea multă. N'avea pătimă nicĭ pentru caĭ, nicĭ pentru tablourĭ de pictură, obĭecte de artă; nicĭ pentru măncărĭ lusóse, ci numaĭ pentru port-cigărĭ de ambru.

Nicĭ un atentat nu ameninţă viaţa sa. Acésta face onóre ţereĭ. Ast-fel se espunea adesea. O dată, surprins în cale de o ĭarnă teribilă şi veḑênd că carăta nu maĭ póte merge, se aruncă nóptea într'o mică sănióră şi plecă în mijlocul nopţeĭ. Lupi îĭ es înainte, astup calea. Postaşul ce îl conducea, de o virtute şi un curagiŭ estraordinar, face din bicĭul seŭ un fulger cu care, lovind în haĭtă, o risipesce şi scapă pe Domn.

Domnul Cuza, prin declaraţia sa în camere, prin actul seŭ de abdicare, declară că voĭesce un principe străin. Se ḑice chĭar că el făcuse cererea acésta la puterile garante. Ast-fel din-

tre toţĭ Domni căḑuţĭ este unul din aceĭa care nu maĭ póte a se resfăţa cu speranţele de reurcare pe tron. Domnul Cuza nu maĭ are de cât un lucru a face : a lucra ca cetăţean, prin mijlócele sele, la realisarea ideilor marĭ de unire a tutulor Romănilor. Naţia română, de şi puă în posiţie a suferi voinţele din afară, din causa desunireĭ partidelor, nu credem că se gîndesce a vedea pe tronul eĭ ăncă o dată pe acest Domn. Nicĭ un român nu póte a se maĭ urca pe tron fără a se pericula unirea celor doă ţerĭ. Domnul Cuza ca toţĭ ceĭ-alţĭ Domnĭ detronaţĭ, sunt acum numaĭ nisce figurĭ istorice.

Avem în istorie căţĭ-va suveranĭ cari, goniţĭ, se reînturnară : Vlad Ţepeş spre a fi ucis de un rob, Lăpuşnénu spre a esersa resbunarea sa contra acelor cari îl detronaseră. Căţĭ-va Domnĭ ăncă în timpi fanarioţilor, nu fuseră fericiţĭ şi nu făcură fericiţĭ nicĭ pe Romănĭ. Reînturnarea lor sprijinită tot-d'a-una de străinĭ şi de puterĭ, făcu tot-d'a-una pe ţéră să'şĭ pérḑă drepturile sele. Domnul Cuza nu lăsă în urma sa o partidă de ómenĭ cu principiĭ, ci căţĭ-va ómenĭ pe cari 'ĭ-a încărcat de favorurĭ. Favorul nu crează fanaticĭ.

Am maĭ ḑis unde-va că Vodă-Cuza nu privĭa clerul de căt ca o poliţie a guvernuluĭ. Religia pentru acest filosof era o fabulă, precum,

pentru filosofi scólei actuale, dogmele sunt nisce fieţiĭ.

In urma cererilor reiterate din partea clerului spre a 'i se îmbunătăţi sórta, Vodă-Cuza doría a se face ce-va pentru cler. Clerul se simţía cădut şi cerea măna guvernuluĭ ca să se ridice. Prin sine însuşĭ nu maĭ putea nimic şi nu înţelegea nicĭ reul de care sufería, nicĭ ce trebuía spre a vindeca reul. Biserica se vedea părăsită de sprijinul public. Când inimile se corup astfel în cât nu maĭ esistă simţimente cerescĭ de devotament şi virtuţĭ, de sacrificiĭ şi speranţe, societatea se disolvă, naţiile ele înseşĭ nu maĭ aŭ spre a se sprijini de căt varga de fer a despotismuluĭ. Ast-fel clerul primi a se robi guvernuluĭ. Naţia abdică dreptul seŭ.

Biserica Română, aliată cu statul, devenise o poliţie în serviciul Domnilor tiranĭ din trecut, căutând scăparea sa când şi când la Patriarhia ecumenică, sclavie nu maĭ puţin dură de căt aceea ce încerca dela guvern. Clerul are o misie sacră, a spiritualisa; pus însă la ordinele Domnilor, el îşĭ perdu misia. In loc d'a spiritualisa, el materialisa, ast-fel era condiţia ce 'i se făcuse. Vodă-Cuza voi să îmbunătăţíască acest cler. El îl desrobesce de înriurirea Patriarhieĭ din Constantinopol, dar îl pune cu totul sub înriurirea guvernuluĭ seŭ. Face o lege prin care alianţa putereĭ spirituale cu guvernul

îşĭ perde condiţiile sele de óre-care neatărnare, ne maĭ remănând de căt în aparinţă; dar ăncă, lovind canónele, numĭa el singur pe episcopĭ şi pe mitropoliţĭ. Domnul avea ca toţĭ despoţi mania de a centralisa tot în persóna sa şi nu se temu a lua mitra din capul Mitropolituluĭ şi a pune-o pe capul ministruluĭ de culte. Toţĭ funcţionari cleruluĭ fuseră numiţĭ d'adreptul de Domn prin ministru.

D. C. Bozianu, în Consiliul de Stat, apoĭ în capul ministeruluĭ, elabóră şi face a se sancţiona o lege în care, prin numirea capilor bisericeĭ de Domn, făcea a se robi cu totul biserica la guvern şi a'şĭ schimba marea eĭ misie spirituală în misia uneĭ poliţiĭ de Stat. Motivele ilustruluĭ ministru Bozianu eraŭ de a opri pe clerul monacal a se lăsa înriuri de patriarhul şi de propagande ortodose slave ce aveaŭ o mare inriurire religiósă în acţia politică a panslavismuluĭ. Filosoful convinsese pe omul de stat. Imitând spiritul de despotism al luĭ Napoleon I, ce domină la facerea codicelor civile, spre a pune tótă acţia în persóna sa, admise că nunţile să se facă la oficeri civilĭ, divorsele să se pronunţe de tribunale. Aicĭ clerul perdu tótă acţia sa asupra familiilor.

Amici unităţeĭ canónelor cu biserica mamă, împinşĭ de înriurirea rusă, protestară cu energie contra acestor mesurĭ. Aceste protestărĭ fă-

cură pe constituantă să declare principiul alegerilor Mitropoliţilor şi episcopilor.

Cea din urmă îndreptare ce se făcu acestor condiţiĭ, fuse alegerea capilor biserici. Acest principiŭ asigură neatărnarea capilor clerului de guvern, dar bisericeĭ nu dăte nicĭ o garanţie. Administraţia remase a guvernuluĭ. Ministru cultelor se face mitropolit.

Guvernul Bisericeĭ romăne luă formă de alianţă cu Statul. Statul trată cu el ca putere cu putere. Pentru drepturile guvernuluĭ în esercitiul care hotăra sórta bisericeĭ, biserica trimitea de drept în senat pe capi bisericeĭ. Acéstă bucurare de drepturĭ nu ridică biserica.

Ea o aservesce guvernuluĭ. Căcĭ pentru avantagiul de a trimite pe episcopĭ de drept în senat, biserica se robĭa guvernuluĭ, 'şĭ alegea capĭ de guvern, îşĭ subordina guvernuluĭ numirile sele în funcţiĭ administrative, abdica la dreptul de a'şĭ da în seminare instrucţie religiósă, îşĭ perdea dreptul de administraţie a bisericeĭ, şi devenea o unealtă servilă în măna tiranilor, perdênd, cu autoritatea sa, prestigiul în naţie. În aceste conditiĭ de alianţă, clerul nu are facultatea a da seminarelor programele sele. Ucis ast-fel în instrucţia sa şi deturnat de la misia sa, clerul se slăbesce neîncetat şi neîncetat căd̦ênd în ignorinţă, uĭtă misia luĭ d'a spiritualisa. Prin acésta materialismul făcea

marĭ paşĭ în inimile Românilor şi prepara o stare de cădere. Biserica prin alianţă cu Statuĭ s'a pus maĭ prejos de misia sa. Prin separarea sa de Stat, prin libertatea sa, se va ridica.

O separaţie complectă nu se póte face d'o-cam-dată; dar maĭ multă libertate se póte da Bisericeĭ române atăt în organisarea sa, căt şi în administraţia sa. Sinodul făcênd budjetele cleruluĭ în tótă libertatea, episcopi administrând liberĭ şi supuşĭ la controlul sinoduluĭ şi la inspecţia ministruluĭ, episcopi ase lua dupe canóne, toţĭ funcţionari bisericeĭ numiţĭ de biserică, seminarele reduse în adevărate scolĭ cu o educaţie religiósă, capi biserici aleşĭ de clericĭ, sinodul compus de clericĭ: ar fi singurele mijlóce de a ridica clerul la înălţimea misieĭ sele.

Ce pasă guvernuluĭ de dogme, de canóne, de disciplină. În măna despotuluĭ la o naţie ce nu merită de căt despotismul, se face un mijloc de guvern. Nu este tot ast-fel la naţiele luminate cari se bucur de libertăţĭ. Aicĭ, în guvern, biserica nu are nicĭ un rol. Am voi să ne spuĭe doctori cari aŭ aservit guvernuluĭ Biserica română, ce ajutor aŭ putut afla în alianţa sa cu Biserica? Şi maĭ ales ce a voit a face din o asociaţie liberă cu misie divină, de căt o poliţie?

Se pune înainte usul în trecut, de căte orĭ

guvernul întroduce în altar autoritatea sa: Domni cu divanul alegeaŭ pe episcopĭ. Acest us era abus al Domnilor tiranĭ din timpi de barbarie, ce se servĭaŭ cu biserica ca să esploateze consciința sclavilor în favórea lor. Să luăm din trecut faptele de arme ale vitejilor stremoşĭ, dar nu datinele; datinele eraŭ ca legile de atuncĭ, legile eraŭ barbare şi tiranice.

Regimul care póte să înlăture pedicele puse principiilor de libertatea cugetăreĭ este acela care lasă la tóte asociațiele religióse grija de a se regulamenta şi administra singure fără intervenția Statuluĭ. Uni resping acéstă libertate ḑicênd că Religia va peri saŭ va declina când s'ar lăsa fără tutelă, că Statul va avea să se témă d'a fi amenințat de puterea spirituală, temerĭ deşarte.

Libertatea nu surpă religia, ci o garantează. A sprijini religia puind-o sub protecția guvernuluĭ, este a dovedi că religia n'are putere vitală prin ea însăşĭ şi nu póte esista de cât prin protecția autorităţeĭ civile. Atuncĭ ce maĭ e trebuincĭósă? Ceĭ ce sunt de părere ca religia să fie protegĭată de guvern, sunt inamicĭ aĭ religieĭ. Religia nu este făcută spre a servi de instrument despotismuluĭ şi spre a duce popórele ca pe turme de vite. Ea este în natura omuluĭ, şi dacă nu ar fi în natura omenéscă,

dacă nu ar avea altă misie de căt a face o poliţie a guvernuluĭ, atuncĭ nu vedem pentru ce maĭ trebuĭe, căcĭ poliţiile mirene sunt maĭ inteliginte!

Natura omuluĭ aspiră la ideal. Chĭar selbateci aŭ o credinţă sub forme barbare şi grosolane. Religia supusă guvernelor, ḑice un autor, este ca arborul căruĭa fórfeca unuĭ grădinar nebun iĭ dă forma ce vrea el, pe cănd religia liberă este ca arborul ce cresce în plină libertate.

Orĭ ce guvern urasce mişcarea cugetăreĭ şi mişcarea simţimîntelor, căcĭ vede în ele elemente de discordie; dar religia robită la Stat, se face un fanatism, fără ideĭ, fără misie. Orĭ ce Stat protege un cult, merge la ipocrisie. Se servă cu religiea Statuluĭ, ca să amăgĭască credinţele în socotéla intereselor sele.

Guvernele, ne avênd fapte, se sprigin pe religie. In ast-fel de condiţiĭ de servilitate ale religieĭ, religia nu maĭ este o afacere de consciinţă, ci de cuviinţă. Cănd biserica va fi liberă, nu maĭ atuncĭ profesia religieĭ va fi un adever, preoţi vor fi cu inima pentru ea.

Legea luĭ Cuza recunósce neatărnarea bisericeĭ Romăne de biserica mamă, dar ca legea ce regulează biserica rusă, făcênd pe Ţarul patriarh.

Ea încuviinţă însă cu biserica aceea unitatea

dogmelor. Teologi daŭ numele de dogme la o proposiţie ce nu cere a fi dovedită, ci numaĭ credută. Acésta nu o admite filosofia academicilor. Dogmele sunt de origină divină. Spiritul cel sănt, după biserică, le-a însuflat apostolilor. Se póte schimba forma, fondul nicĭ o dată. Biserica română remănea neatărnată de biserica mare sub raportul disciplineĭ şi administraţieĭ sele.

De aicĭ trebuĭa să nască cestia canónelor. Unitatea cu biserica mare în cestia canónelor era imposibilă, din causa alianţeĭ ce avea biserica Română cu Statul care în timpi din urmă avea o constituţie. Decĭ, principiile constituţieĭ în multe punturĭ eraŭ incompatibile canónelor. De aicĭ născea cestia : orĭ Biserica română să urmede alianţa sa cu Statul, şi atuncĭ cată a sacrifica canónele ; orĭ admiţênd unitatea canónelor cu biserica mare, să se separe cu totul de Statul politic. După legea luĭ Cuza Biserica română se alia cu Statul, şi înlătura canónele căte eraŭ contrariĭ principielor constituţieĭ. Posiţia bisericeĭ nóstre nu avea de căt doă căĭ : — a priimi unitatea canónelrr cu biserica mamă şi a se separă de Stat, saŭ a urma alianţa sa cu Statul şi a înlătura canónele.

Legea luĭ Cuza urma alianţa şi înlătura canónele ca incompatibile cu constituţia patrieĭ,

în multe privințe. Și aicĭ avea dreptate D. C. Bosianu.

Canónele sunt legile bisericeĭ și hotărîrile sobórelor generale, regula credințeĭ și disciplina bisericeĭ. Unele din aceste legĭ se urc la originea Cristianismuluĭ și se numesc : Canónele apostolilor. Biserica latină admite cincĭ-ḑecĭ de canóne. Biserica mamă din Constantinopol are opt-ḑecĭ și cincĭ, cele din urmă fiind privite ca apocrife și părênd d'o origină maĭ noă ca constituțiile ce port numele apostolilor. Tóte acestea formez dreptul canonic. Maĭ este un canon, acea parte a leturgieĭ ce urmează prefața pînă la comunicare ; maĭ este ăncă canonul scriptureĭ sănte adică catalogul cărților ce compun testamentul vechiŭ și noŭ. Canónele ce crestini primiră dela Ebreĭ nu țineaŭ cărțile luĭ Ester, Tobiŭ, Iudita, luĭ Baruc, ale bisericeĭ, ale înțelepcĭuneĭ, ale Macabeilor. Aceste cărțĭ se primiră în al 4-lea secul cu epistola săntuluĭ Pavel către Ebreĭ. Se deosibesc cărțile proto-canonice și deftero canonice.

Biserica romănă desrobită de patriarhie, fuse aservită guvernuluĭ Romăn, după acéstă lege. Cu separația bisericeĭ nu ar fi un pericol pentru Stat, dar va fi un mare avantagiŭ. Ănteĭŭ va scăpa Statul de chĭeltuelĭ și de o muncă degartă cu administrația bisericeĭ. Guvernul nu trebue a interveni în nimic în afacerile biseri-

ceĭ, nicĭ spre a oprima, nicĭ spre a protegĭa. Biserica va face tot conformându-se legilor şi regulamentelor poliţienescĭ de linisce publică.

Adversari libertăţeĭ pretind că acésta ar face stat în stat. Bisericile nu formez stat în stat sub regimul de libertate, ci sub acela de alianţă cum este astă-ḑĭ la noĭ. Astă-ḑĭ este între guvern şi biserică o alianţă, acésta însemnează un tractat între o putere cu altă putere; tratând cu o biserică se recunósce că ea este o putere asemenea guvernuluĭ, şi că acéstă putere este atăt de temut în căt Statul îĭ dă arme. Deosebită de Stat, Biserica, are subvenţia hotărîtă cu care se administră singură şi se gătesce cu totul în terîmul eĭ religios, pe terîmul propagandeĭ spirituale.

Biserica catolică din România, biserica protestantă, havra israelită fiind libere şi separate de orĭ-ce alianţă cu Statul, făcutu-s'aŭ ele Stat în Stat? Ele s'ar fi făcut cănd Statul ar fi tratat cu ele ca cu puterĭ.

Nu ne este témă de revoluţie contra Statuluĭ. Pentru ce ar conspira, să facă un guvern teocratic? Acésta nu maĭ este în spiritul seculuiuĭ. Conspiraţiele sunt nisce basme într'un Stat unde domnesc libertatea, instrucţia şi îndestularea. Decĭ numaĭ guvernele carĭ nu vor libertate, instrucţie, industrie, nu vor libertatea biserriceĭ. Conspiraţiele se fac la popórele

sclave. Unde omul este bine, nu se revoltă. Vreţĭ a opri conspiraţiele, respândiţĭ luminele şi îndestularea, ca fie-care român să cugete, să judece pur de a desvolta şi onora munca.

Când un popor nu scie a apreţui fericirea sa şi preferă tirania la libertate, ignorinţa la instrucţie, legile timpuluĭ de mijloc la drepturile omuluĭ, perderea aceluĭ popor nu este regretabilă. Pĭară dacă nu merită a trăi.

Sistemul de a se amesteca Statul în Biserică este un sistem nefericit, căcĭ stinge cugetarea, fură simţimentuluĭ religios neatârnarea şi demnitatea şi viaţa adeveruluĭ; ţine o luptă continuă între cele doă părţĭ contractante şi opresce Statul de a se consacra la misia sa, biserica de a spiritualisa, de a consola, de a întări, atrăgêndu'ĭ privirea către cele pămîntescĭ. Libertatea bisericeĭ o vom avea atuncĭ când vom avea un guvern liberal şi când naţia va avea voinţa eĭ şi va înţelege ce este libertatea cea adeverată.

Din momentul ce acéstă alianţă s'ar rupe între Stat şi biserică, Biserica ar deveni liberă a recunósce pe cine va voi de cap al religieĭ ortodose : pe papa, pe patriarcul saŭ pe marele rabin. Statul Român ar fi indiferinte, din momentul ce capi cleruluĭ nu ar maĭ fi represantanţi Bisericeĭ aliate cu Statul, şi cari astă-ḑi, aliaţĭ, dacă ar pune Biserica sub patri-

arhul saŭ papa, ar aduce călcarea drepturilor Statuluĭ; dar odată separată, Statul nu ar maĭ avea dreptul, a fi gelos de alianțele Bisericeĭ.

Domnul Cuza arătă o mare ură de a se pune sub jugul uneĭ singure femeĭ. Ast-fel Dómna sa legitimă nu avea nicĭ o parte în lucrurile publice. Acésta nu era un bine. O femee legitimă şi plină de virtuțĭ care nu tremura a împărți respunderea tronuluĭ, nu putea nicĭ o dată face reŭ. Nu este tot ast-fel cu o femee ce face tot ascunsă. Unuĭ Domn 'ĭ-aşĭ tolera a face pe Don Juan maĭ bine de căt a face pe Ludovic al XIV-lea.

Doctrina luĭ Don Juan, acest şérpe al luĭ Ariman, ḑeul reuluĭ, autorul morțeĭ, póte să fie contrară moraleĭ; dar cel puțin ea se mărginesce în viața privată, nu lovesce interesele publice. Doctrina regilor carí 'şĭ făceaŭ o suverană dintr'o amantă cunoscută şi publicată, era lovitóre intereselor publice. O asemenea femee, în persóna căreĭa un suveran confunda persóna sa, devine adeveratul suveran, fără respundere. Curtea trece la dînsa. Vițiurile, aicĭ acoperite, aŭ bun joc. Suverana ocultă face tot reul ce suveranul tremură să facă.

Traĭan cel maĭ bun din Cesari Romeĭ avea minĭonĭ. Roma trecea peste aceste slăbicĭunĭ, pentru faptele marĭ publice a le suveranuluĭ. Aceste slăbicĭunĭ nu lovĭaŭ în nimic interesele

publice. Când însă Plotina, femeea sa, deschise sînul juneluĭ Adrian pe care îl făcu moştenitor al tronuluĭ; când acest om devine Cesar şi prin acéstă influinţă lovesce libertăţile poporuluĭ, poporul rege, uĭtând turpitudile luĭ Traĭan private, nu uĭtă pe acelea ale Plotineĭ. Traĭan se avilise, fără a lovi interesele publice; Plotina se prostituase, spre a face nefericirea publică.

Faptele marĭ ale luĭ Traĭan aŭ înecat cu strelucirea lor slăbicĭunele private ale divinuluĭ suveran. Istoria nu va vorbi de Cuza pentru rătăcirile luĭ. Ele vor fi înecate de desrobirea poporuluĭ de clacă, de unirea ţerilor, de darea drepturilor politice la ceĭ maĭ mulţĭ Românĭ, şi dacă îl va mustra căte o dată serios, va fi numaĭ atuncĭ când se va aminti că nu'şĭ-a vărsat săngele pentru unirea Românieĭ cu Transilvania şi nu 'şĭ-a terminat ḑilele, ucis pe pavăza sa în bătălie.

Domnuluĭ Cuza nu'ĭ plăceaŭ manifestaţiile cu facle, rîdea de ceĭ cari le făceaŭ, şi le punea tot-d'a-una pe comptul desinteresateĭ amabilităţĭ a poliţieĭ. Când fuse arestat în casa luĭ Cĭocărlan şi când trupe de popor veniaŭ şi'l insultaŭ pe stradă, Domnul sciind cu ce mijlóce se căpetaŭ ovaţiile, se consola negreşit când primĭa insulta. Avea vorbele crude când se necăjĭa. Când ministerul Catargiu căte faĭmósa de-

misie : «*Măria Ta aĭ refusat,*» Domnul Cuza, vedênd pe acest ministru, intră într'un fel de mănie în conversaţia ce avu cu capul reacţieĭ. Pe când acesta îĭ ḑicea că sunt departe de timpi când boeri sciaŭ a'şĭ face datoria : «—Când Domni băteaŭ la falangă pe ministri, respunse Domnul. Îmĭ pare bine de amintire.»

Domnul adoptase maniera luĭ Napoleon III de a adresa scrisorrĭ către capul cabinetuluĭ.

Una din cele maĭ teribile fuse aceea către Catargiu prin care dăte un pecetluit D-luĭ Brăiloĭu. A doa către D. M. Creţulescu prin care se plângea că din neveghĭarea ministrilor seĭ, s'aŭ tolerat în cele d'ânteĭŭ funcţiĭ ómenĭ nedemnĭ. Gesturile sele respundeaŭ la mănia sa. La cameră o dată, terminând discursul şi auḑind pe un deputat dintre aspirători la tron, şĭoptind, apăsă pe cele din urmă cuvinte energic şi bătu cu măna sabia. El avea multă iscusinţă, petrundere şi fineţă. Espresie a claseĭ II din Moldova, el dăte guvernuluĭ ţereĭ o formă maĭ democratică. Poporul se simţea în el sprijinit.

El rîdea de toţĭ amici seĭ cari dorĭaŭ a veni la minister. Într'o séră venise la dînsul D. N. Creţulescu ce era fără minister. «Este o mare nevoĭe ministerul, ḑise Domnul; face pe om trist şi posomorît. Vedeţĭ pe C. care avea spirit şi apropo, acum tăcut şi posomorît, nu maĭ găsesce o vorbă.»

Rîdea de miniştri cănd vorbĭaŭ limba francesă în afacerĭ. Pe D. Iliescu care îĭ esplica în limba francesă coprinderea unuĭ referat, îl întrebă: limba română saŭ francesă vorbĭa maĭ bine?

Cănd din boerĭ venĭaŭ la palat cu pĭeptul plin de decoraţiĭ, întreba cine a venit cu Crăcĭunul ca să'ĭ dea ce-va.

Nu permitea nicĭ unuĭ ministru să devie o voinţă, şi nu îĭ refusa liberul eserciţiŭ, pe căt Camarila nu intra în afacere. Înainte de 2 Maĭŭ scria luĭ Librehct: «Ţine socotélă de miniştri. Eĭ sunt consiliari tronuluĭ. Eĭ sunt responsabilĭ.» Dupe 2 Maĭŭ, schimbase tonul: ḑicea miniştrilor: «Ţinețĭ socotélă că tronul este respunḑetor.» Òmeni cu cari se servĭa în politică şi nu se bucuraŭ de o bună reputaţie îĭ primĭa în secret, îĭ încărca de favorurĭ şi amabilităţĭ; dar nu'ĭ chĭăma nicĭ o dată la masă. Nimic nu'l întărîta maĭ mult ca schimbările ministerelor ce era silit a face. Înainte de a forma noul minister, suferĭa ca o mamă înainte de a nasce pruncul. Ministerul o dată încropit, era voĭos.

«Reputaţia ómenilor marĭ spănḑură de talentul scriitorilor cari aŭ transmis memoria lor la posteritate, — ḑicea Domnul Cuza căte o dată. Scriitori la noĭ sunt înrolaţĭ în partide şi ocupaţĭ a face caricaturile miniştrilor. Ast-

fel că nu maĭ sunt citițĭ de public. Toțĭ suntem espresia timpuluĭ nostru.»

Îĭ plăcea să îndatoreze pe aceĭa ce voĭa a'ĭ face aĭ seĭ.

Egumenul grec dela o monăstire, silit de miminister a face din casele noĭ ale monastireĭ, ce se terminaseră atuncĭ, o închisóre a Statuluĭ, trimise la unul şi îl rógă să mijlocĭască spre a se opri ministerul de a face închisóre din casele monastireĭ, pentru care va da unuĭa din amici seĭ săracĭ treĭ miĭ galbenĭ saŭ doă moşiĭ în arendă ale monastireĭ, cu preț scăḑut, ca să le caute saŭ să pótă a le da altura în arendă cu prețul cel adeverat. Acela trimise pe proprietar să se plimbe, ḑicêndu'ĭ că are să spuĭe Domnuluĭ îndată ca să ordone ministruluĭ a face închisórea Statuluĭ din monastire.

Acela spuse Domnuluĭ să se ferêscă de ispită, fără a'ĭ spune de propoziția făcută. A doa ḑi veniră la Domn doĭ frațĭ, ómenĭ din partide. Eĭ se rugară de Domn a ordona ca monastirea să fie apărată de a fi închisóre a Statuluĭ, după cum voĭa ministru. Reuşiră la Domn. Unul din ceĭ cari se rugaseră de Domn, dobăndi o mie de galbenĭ dela călugăr, cel-alt o moşie de munte în arendă gratis pe care o căuta singur.

Era lipit pe lăngă Domn un grec. Acesta părea a se bucura de multă simpatie lăngă Domn. El luase în companie cu un călugăr grec

maĭ multe moşiĭ monăstirescĭ în arendă pe numele lor, atuncĭ când călugări grecĭ le arendaŭ. De mult timp nu plătise arenda. Ministrul pune secuestru pe venit, îl ridică, după rugăcĭunile luĭ, veḑêndu'l atât de bine lângă Domn. Când el se ruga, Domnul ḑicea ministruluĭ a'ĭ face satisfacţie; dar în parte îĭ ḑicea a'şĭ face datoria.

Ministrul de esterne, amic al greculuĭ, chĭar în consiliul de ministri blamă pe ministrul Cultelor că nu favoră pe grec, adăogând că astfel e voinţa M. Sele Domnuluĭ. Ministrul de Culte respunse că recunósce legea şi nu voinţa Domnuluĭ. D. Steeghe se indignă şi puse tótă hotărîrea a departa pe grec după moşiĭ. Venise la minister un arendaş ce se plângea că a plătit arenda la grecul favorit, dela care arendase moşiile, şi că ministerul îĭ pune secuestru spre a plăti. Acesta scăpă moşiile şi confundă pretenţiile favorituluĭ.

Domnul se vedea adesea nevoit a plăti dela sine stricăcĭunĭ făcute de favoriti seĭ. O dată se jucară în cărţĭ de un favorit, treĭ miĭ de galbenĭ destinaţĭ pentru o scólă. Domnul îi plăti din chĭeltuĭelile călătorieĭ sele. Avea o particulară simpatie pentru ómeni uşorĭ şi fără voinţă. Spre a atrage credinţa ómenilor, nu conta pe interesele de principiĭ, ci pe interesul material către persóne.

De aicĭ atâta tolerință pentru unĭ. Soluția acesteĭ teoriĭ este dată de mult: credințele sunt maĭ tarĭ de cât aurul.

Unde eraŭ la 11 Feurar toțĭ aceştĭ favorițĭ pentru carĭ, ca să'ĭ mulțumĭască, Domnul tolerase a se înlătura legile?

La balurile sele ce eraŭ splendide, nu venĭaŭ de cât fórte puține familiĭ din clasa aceea ce prin imitație îşĭ luase rola nobileţeĭ din Saint Germain din Paris. Nobileța de nascere nu a esistat la Românĭ. Instituțiile lor încă dela început aŭ fost democratice. Singura aristocrație ce aveaŭ, era aceea a funcțiilor, pe viață. Numaĭ numele şi averea aveaŭ ereditate. In timpi maĭ vechĭ nicĭ numele de familie, căcĭ toțĭ se subscriaŭ cu numele de boteḑ şi cu rangul, ceea ce dovedesce că numele de familie nu avea nicĭ un prestigiŭ. Acéstă nobilețe neereditară privĭa în Domnul Cuza un gâde al privilegĭuluĭ eĭ. Nu mergea la balurile sele, nicĭ la mesele sele. Invitațĭ, unĭ respundeaŭ că sunt lâncedĭ, şi eşĭaŭ séra la teatru saŭ se primblaŭ pe strade spre a fi veḑuțĭ.

Clasa a doa care dela un timp prosperase atât sub raportul material cât şi intelectual, domnĭa în aceste serbătorĭ, dând lusuluĭ o o formă şi o strelucire care nu era încă cunoscută. In timpi domnuluĭ Bibescu, la un bal, oficeri de serviciŭ primiră damele de clasa în-

teĭŭ şi le duseră la un capet al salonuluĭ, pe cele de clasa doa le primiră şi le duseră la alt capet al salonuluĭ, ast-fel balul se împărţi pe clasele politice. Căţĭ-va bărbaţĭ, superaţĭ de acéstă preferinţă insultătóre şi stupidă, plecară cu soţiile lor. Acéstă clasă era resbunată în balurile Domnuluĭ nivelator de clase. Era chĭar crudă. Din aceste cause clasa ănteĭŭ era reservată. 2 Maĭŭ a făcut mare schimbare. Pentru aceea are partiḑanĭ şi adversarĭ. Credem că este locul aicĭ să aruncăm căte-va vorbe acelora carĭ combat încă acea epocă de egalitate de drepturĭ. Am auḑit prin cluburĭ, chĭar în camere, ómenĭ carĭ în timpul regulamentuluĭ şi sub constituţie eraŭ desmoşteniţĭ de drepturĭ politice, făcêndu-se eco al vechilor lor tiranĭ, făcênd o crimă din principiile dela 2 Maĭŭ. *Romănul* a restabilit bine lucrul acesta. 2 Maĭŭ şi 3 Maĭŭ. 2 Maĭŭ era libertatea ţeranilor, egalitatea drepturilor politice; 3 Maĭŭ era despotismul, camarila, favorul, risipa avereĭ Statuluĭ, arbitrarul, cumulul funcţiilor. Fără : cele principiĭ ce le blamez, aceştĭ ómenĭ nu ar fi intrat în camere ca deputaţĭ şi senatorĭ, n'ar fi fost nicĭ alegătorĭ, n'ar fi fost priviţĭ astă-ḑĭ de stăpînĭ lor; şi ca să pótă dobîndi drepturile ce le-aŭ dat lor 2 Maĭŭ, ar fi fost nevoiţĭ, precum s'a veḑut, să îşĭ creeze averĭ mincinóse, cu alte vorbe să vie a apăra în cameră drepturile patrieĭ, libertatea,

dreptatea, morala, prin mijlóce imorale, prin acte mincinóse. Pînă la 2 Maiŭ numaĭ ceĭ cu veniturĭ de patru sute galbenĭ, cu capitale de șése sute galbenĭ și mari proprietarĭ eraŭ cetățenĭ, aveaŭ dreptul a se ocupa de lucrurile patrieĭ lor. Ceĭ-alțĭ toțĭ eraŭ desmoșteniți, eraŭ proprietatea celor avuțĭ.

Vodă-Cuza a sfărămat o castă. Egalitatea drepturilor politice era pusă, precum am vedut din scrisórea D-luĭ Negri, ăncă dela 1861 sub ochi Puterilor garante.

Constituția a maĭ restrăns acest mare drept. Acest pecat este pecatul seŭ. Să trăĭască sufragiul universal! Romăni pînă nu vor fi toțĭ alegătorĭ nu vor înceta d'a fi proprietatea claselor. Daca nu este frică că guvernul să nu facă alegerile prin glóte, cine ne opresce d'a face o lege prin care guvernul să fie cu totul înlăturat din esercițiul alegerilor? Cine ne opresce a face alegerea liberă de puterea esecutivă? Cine ne opresce a da poporuluĭ instrucția și educația politică pe care chĭar astă-dĭ 'ĭ-o oprim? Cine dacă nu doctori regimelor usate și turmele de nepăsătorĭ pe a cărora ignorință aceștĭ doctorĭ vechĭ și noĭ 'șĭ-aŭ aședat dreptul lor? nicĭ doctori, nicĭ nepăsători nu sunt nația română. La nație ne adresăm.

Domnul era încredințat de un lucru, că sub regimul seŭ nu era persecuțiĭ; el înțelegea per-

secuţiile fapt al despotismuluĭ care urmează prada sa prin tóte mijlócele, ucideri, despoĭeri, închisorĭ, confiscaţiĭ, etc. In guvernele liberale ăncă este un fel de persecuţie, şi acésta este cea maĭ rea căcĭ se învelesce cu legea, care esistă acolo unde domin patimele şi unde cuvîntul nu a decretat libertatea pentru toţĭ de căt pe carte. Acéstă persecuţie era de multe felurĭ; o clasă, o familie, o persónă cănd nu eraŭ cu guvernul, eraŭ lovite în interesele lor, saŭ în procese, saŭ în esercițiul funcţiilor, saŭ în alegerĭ. Un om onest, capabil, trebuitor, era persecutat, dacă nu era din cercul acelora ce eraŭ servĭ aĭ voinţeĭ guvernuluĭ. Dar persecuţia legală nu se póte face de un guvern fără conivenţia poporuluĭ. Causa reuluĭ vine dela noĭ înşi-ne. Intr'o societate liberă, persecuţia asupra unuĭ om cată a fi simţită de toţĭ.

Persecuţiĭ de resortul guvernuluĭ despotic nu s'aŭ urmat; dar persecuţiĭ legale s'aŭ făcut, se fac ăncă.

Nepotismul şi favoritismul fuseră nisce fructe ce se cópseră la sórele constituţieĭ, şi umplură cu sucul lor corupt arborul. Sub regulament, destul era să nascĭ ca să fiĭ ban mare. Abusul era regulamentat. Lumea se făcuse cu abusul. Mulţumită acelor ómenĭ din 1848 atăt de calomniaţĭ, se schimbă lucrul, se făcu legĭ noĭ. Nepotismul şi favoritismul nu secară, dar se

împuţină, se criticară ca o violare a dreptuluĭ comun. Guvernul lăsă frîul liber funcţionarilor şi veni la arbitrar; acesta găsi protecţie în oprirea ce se făcu Preseĭ de a vorbi liber. Se formă o stare de ómenĭ fără mustăţĭ în funcţiĭ înalte, fără diplome de bacauriaţĭ cel puţin; unde vedeaĭ prefecturile şi alte funcţiĭ superióre date la ceĭ ce ïaŭ fetele celor dela putere, date de zestre. Aceste abusurĭ nu se vindec de un Domn, cată ca spiritul public să le lovĭască prin ridicul.

Lordul Palmerston fuse una dată interpelat în cameră că pusese în cele maĭ importante funcţiĭ pe nepoţi, gineri, veri seĭ. «— In adever, respunse lordul, dar am garanţie că tóte aceste rude aŭ instrucţia şi onestitatea. De a fi rude cu ministrul, nu este o crimă care să facă ca eĭ să nu maĭ fie necesarĭ, nicĭ să se bucure de drepturĭ ca ceĭ-alţĭ cetăţenĭ liberĭ. Spuneţi'mĭ dacă una din aceste rude nu este onestă şi capabilă.» Aicĭ este cestia, onestă şi capabilă; a nu fi nicĭ una nicĭ alta şi a fi numite în funcţiĭ marĭ, este nepotismul, este favoritismul.

Domnul se credea garantat în ăntru şi afară când vedea votându-se sume marĭ pentru spionĭ şi pentru presă. Spioni într'un regim unde este libertatea preseĭ şi partide, nu maĭ sunt necesarĭ, de căt a veni şi a spune mincĭunĭ ca să'şĭ ïa salariul lor. Presa plătită, vorbesce o

dată, şi cănd nu sunt fapte, este silită de opinia publică şi de pudóre, a combate ce a lăudat maĭ 'nainte pentru banĭ.

Ast-fel veḑurăm că de şi se votă maĭ la un milion pentru presă, dupe 2 Maĭŭ presa străină era tare întăritată asupra guvernuluĭ. Afară de acésta este ce-va imoral care nu suferă a se pune în serviciul uneĭ libertăţĭ sincere.

Ce sunt necesarĭ spioni în mijlocul nostru? Tóte guvernele 'ĭ-aŭ avut. Îĭ despreţuĭesc, dar îĭ păstrează. Ḑic că'ĭ ţin în interesul păceĭ publice, să cunóscă ce spun persónele influinte, să studie simţimentul poporan.

Spionagiul ar fi tolerabil, ḑice Montesquieu dacă s'ar putea face prin ómeni oneştĭ. Se face prin persóne infame, decĭ lucrul este infam. Spionul se încélă, are urele şi simpatiile sele, născocesce şi minte. Dar de multe orĭ fondurile secrete se mănc fără a se da în destinarea lor.

Ce a făcut presa plătită şi spioni pentru regimul trecut cu care s'a chĭeltuit sume marĭ? Opritu-'l-aŭ de a cădea? Asigurat-aŭ liniştea publică? Spusuĭaŭ adeveratele opiniĭ a le partidelor? Nu!

Autorul libertăţeĭ ţeranilor şi egalităţeĭ drepturilor politice, nu voĭa să dea ăncă libertatea magistratureĭ prin inamovibilitate. Cănd justiţia nu era separată de administraţie, inamovibilitatea putea să ameninţe libertăţile pu-

blice. Astă-ḑĭ nu maĭ esistă acea frică. In dată ce se despărţiră cele doă puterĭ, trebuĭa să se dea garanţiile de neatărnare cari să pótă scăpa neatărnarea lor recipcocă. Acésta nu s'a făcut şi justiţia a remas în măna putereĭ esecutive prin numirea judecătorilor de ministri. Ministru saŭ Domnul care dispune de judecătorĭ, dispun asemenea de judecaţĭ, şi atuncĭ nu maĭ este garanţie. Judecăţile sunt acte de consciinţă, ĭar nu de disciplină. Judele cată a fi cu totul liber în apreciaţiile sele şi inamovibilitatea sa este urmarea silită a acesteĭ posiţiĭ. S'a opus tot-d'a-una un singur argument, că judecători sunt încă despoĭaţĭ de cunoscinţe şi caraterul de dreptate, şi a'ĭ face astă-ḑĭ inamovilĭ ar fi un reŭ maĭ mare; dar judecători inamovibilĭ nu sunt óre supuşĭ la judecata Curţeĭ de Casaţie? Cine ar opri pe Curte a'ĭ fărăma când eĭ nu ar fi la înălţimea misieĭ lor? Este organisaţia dar în faţa căreĭa cade argumentul acelora cari 'l pun înainte, nu pentru interesul public, ci pentru a robi justiţia ministruluĭ, pentru ca să dispună guvernul de judecătorĭ şi de judecăţĭ şi ĭécă de ce cată să ne ferim: de înriurirea aceluĭ ministru.

Vreţĭ să aveţĭ dreptate, făceţĭ dreptatea liberă prin inamovibilitate! Ea este sancţionată de spiritul public, este în armonie cu natura

funcţiilor, este o garanţie pentru libertatea şi proprietatea cetăţenilor.

Senatul a elaborat un asemenea proïect. Retrasu-'l-a guvernul după obiceïŭ? Şi cu judecători, faceţĭ inamovibilĭ şi pe institutori instrucţieĭ primare, căcĭ aţĭ făcut numaĭ pe profesori instrucţieĭ superióre, şi aţĭ creat un monopol.

Orĭ unde judecatori se numesc de ministru, unde nepoţi putereĭ pe ceĭ slabĭ îĭ prigonesc, judecători, ca să nu îĭ scóţă saŭ ca să'şĭ facă cariere, din dreptatea omenéscă îşĭ fac scară la putere. Ast-fel la noĭ daŭ dreptatea la ceĭ tarĭ, fie şi hoţĭ, şi asfel legea nu maĭ este d'o potrivă pentru toţĭ.

Un lucru care era simpatic guvernuluĭ trecut, era centralisarea. Acest viciŭ al guvernelor constituţionale se măresce după căderea luĭ Cuza. Teatrul român, instituţie liberă, cu mare subvenţie, se pune sub guvern. Actori sunt salariaţĭ de guvern şi declaraţĭ ca funcţionarĭ dintr'o secţie a ministeruluĭ, un comitet revede pïesele dramatice şi ïa rola de censorĭ aĭ poliţieĭ în ceea ce privesce pïesele de represintat. Nicĭ o şcólă spre a forma artiştĭ, spre a forma gustul şi artele. Subvenţiile date de Stat la Teatru aŭ un scop, a forma arta, ïar nu a face să petrécă publicul unuĭ oraş, căcĭ atuncĭ ar trebui să plătéscă şi pe Raşca ce face deliciul băuturilor de bere. Nu este dator districtul Dorohoïuluĭ a

plăti imposit pentru a se susţine un Teatru supus guvernuluĭ, să se amuse poporaţia unuĭ oraş. Acésta o póte face municipalitatea. Dar districtul Dorohoĭuluĭ póte plăti pentru desvoltarea arteĭ, căcĭ d'aicĭ profită tótă naţia. Reŭ trebue să le pară ministrilor Domnuluĭ Cuza că nu aŭ avut eĭ acéstă idee.

Nicĭ odată nu aŭ părut maĭ multe satire ca în timpul ce precedă căderea Domnuluĭ. Între altele şi acéstă satiră :

Cogălnicénu
Şi Creţulescu
Cu Savel Manu
Şi Bălănescu
Aŭ feştelit.

Cea-l-altă strofă vorbĭa de alţĭ patru favoriţĭ subalternĭ aĭ tronuluĭ, şi, după ce îĭ numĭa, le ḑicea că s'aŭ înţolit.

Presa la noĭ a cătat maĭ tot-d'a-una să se schimbe în pamflet. Pamfletele apar când societatea este năbuşită. Atuncĭ fac efect. Când societatea însă este fericită, numaĭ fac a rîde. Când societea suferă, aceste ace înţep şi fac sânge. Pamfletul apare atuncĭ când guvernele fac din naţie o proprietate a lor.

Orĭ-ce constituţie este o mincĭună, fără self guvernement. Acésta a fost nefericirea Franciеĭ, fericirea şi libertatea Anglieĭ şi a Statelor-Unite, singurul mijloc de a face ca guver-

nul să nu maĭ fie privit de nație ca o causă contrară causeĭ sele.

De multe orĭ ele fac de nu dorm şi nu mănănc tirani. Satira Menipea în Francia dăte ligeĭ o lovire de mórte.

Aceste pamflete cată să fie naționale şi liberale spre a interesa; de nu vor fi ast-fel, sunt privite ca opiniĭ ale poliției; atuncĭ cănd apar fără nume de autor şi nu scie nimenĭ de unde vin, aŭ aerul misterios care le fac temătóre. Aceste pamflete în aceste condițiĭ fac tot-d'a-una maĭ mult efect. Pe tótă diminéța Domnul citĭa căte o placardă ce se se arunca pe strade şi se lipĭa pe palat: «*Casă de dat cu chirie în curănd.*»

De căte orĭ se conspiră pentru o resturnare, pamfletele vin înainte. Dar Domnul Cuza era nepăsător la aceste semne. Credea că nația romănă este o nație de sibarițĭ. Aceste pamflete eraŭ prea dese ca să nu fie semnalul uneĭ conspirațiĭ.

Pamfletul este un jurnal concentrat, el vorbesce numaĭ cănd are ce-va să dică, şi prin acésta chĭar se face importinte. Pamfletul este țipetul sardonic al poporuluĭ ce suferă.

Guvernul Domnuluĭ Cuza era constistuțional, dar nu era self-guvernement, guvern prin sine însuşĭ, guvern direct prin cetățenĭ. Astă-dĭ se proclama egalitatea drepturilor la alegerĭ, şi mă-

ne numesce pe deputaţĭ ministrul! Self guvernement este oposiţia centralisăreĭ. Regimul Domnuluĭ Cuza nu merită alt nume de căt *regimul centralisăreĭ* al căruĭ pontifice nu era D. Cogălnicénu, ci D. C. Bosianu. Este un guvern care a reuşit de multe orĭ după timpĭ şi după caracterul naţieĭ, dar astă-ḑĭ chĭar la noĭ nu ma póte face bine. Acésta s'a citit pe figura ţereĭ când ea a eşit din puterea guvernuluĭ unuĭ om. Self guvernement nu înţelege tutela administrativă.

Self guvernement nu este nicĭ guvernul direct absolut al cetăţenilor în tóte afacerile publice. Acésta nu este putincĭos în nicĭ o cetate, nicĭ într'un Stat. Este vorba de a fi libere de guvern nisce instituţiĭ libere, precum religia, scóla, justiţia, municipalitatea.

Libertatea absolută pentru tot ce este de domenul privat şi de administraţia directă a afacerilor locale, o intervenţie în afacerile provinciale şi generale, ne lăsând guvernuluĭ central de căt atribuţiĭ pentru cari se cer unitatea vederilor, ĭuţimea esecuţieĭ, esperienţa lucrurilor şi întrebuinţarea puterilor comune. Lucrurile ce sunt maĭ presus de comune, acelea revin de atribuţie a guvernuluĭ. Este principiul constituţional aplicat la afacerile locale.

Acesta este guvernul promis de D. Cogălnicénu. Dacă nu ni l'a dat, credem că nu a putut,

căcĭ un asemenea guvern nu se capetă de căt prin respăndirea instrucţieĭ în mase, prin desvoltarea instituţiilor în fiinţă, desvoltându'l în simţul libertăţeĭ şi iniţiativeĭ individuale, prin onorarea ómenilor ce serv fără salariŭ, prin abnegaţia a tot ce privesce interesele private.

Nu s'a făcut nimic pentru acésta, în timpul Domnuluĭ acusat de o politică de centralisare. Nu s'a făcut nimic nicĭ după ce a plecat acel Domn. Constituţia nu s'a aplicat ăncă prin provinciĭ.

Constituţia nóstră are multe lucrurĭ bune; dar legea electorală se contraḑice cu marile principiĭ de libertate şi egalitate ce a proclamat. Admiţênd desfiinţarea tutulor privilegielor şi monopolurilor, toleră pe unele prin legĭ decretate şi în fiinţă acum.

Privilegiele în politică sunt drepturĭ acordate la uni, refusate la alţi.

Alegerile sunt un privilegiŭ. Privilegiul corpuluĭ profesoral a alege Senator; Episcopi intrând de drept în adunare; Foşti miniştri şi foşti colonelĭ, intrând în Senat pentru aceste condiţiĭ, în lipsă de altele. Privilegiul capitaluluĭ numeros. Privilegiele nemărturite sunt nenumerate. Ele se contraḑic cu principi de egalitate. Singurele privilegie admisibile nu pot fi altele de căt persóna sacră şi inviolabilă a

Domnuluĭ, recompense naţionale pentru strelucitóre serviciĭ.

Toţĭ cetăţeni unuĭ Stat nasc egalĭ. În princip toţĭ aŭ acelaş drept. Se póte că s'aŭ făcut pentru cuvinte politice aceste privilege, dar ele remăn tot-d'a-una în contradicere cu simţimentul dreptăţeĭ, cu simţimentul de egalitate al naţieĭ Române.

Domnul Cuza, cu tóte defectele sele, avu o virtute pentru care naţia îşĭ va aminti în tot d'a-una. Căt timp el domni, se formară diverse partide pentru putere şi se urmară unele pe altele; dar aceste partide, aceştĭ ministri nu eraŭ nicĭ o dată impuşĭ de politica puterilor străine. Români eraŭ atuncĭ măndri cănd vedeaŭ în libera Grecie ministerul rus, ministerul engles, ministerul fran es, pe cănd într'însa n'aŭ fost nicĭ o dată de căt ministere romăne, bune saŭ rele, despotice saŭ liberale: dar tot-d'a-una voinţa Domnuluĭ saŭ a ţereí.

Lavalette ḑicea aginteluĭ ţereĭ: «Viĭ să'mĭ spunĭ o noă schimbare de minister?» nu ḑicea însă: «Scrie să se schimbe ministerul acesta, să se numĭască acela, căcĭ ast-fel este voinţa nóstră.» Nicĭ acésta nu s'a făcut atuncĭ. Vodă Cuza tolera în administraţie multe rătăcirĭ, dar el era romăn.

Regimul luĭ 2 Maĭŭ, ḑic liberali, este agonia guvernuluĭ despotic. În el se omóră cel din

urma despotism pentru România. Acésta nu fuse ast-fel. Naţia sub principiile de libertate urmă a fi o proprietate a guvernuluĭ, căcĭ conducători eĭ nu 'şĭ curăţiseră ăncă sufletul de principiile de castă şi de privilegie. Să înţelégă că naţia este suverană într'o constituţie, că orĭ-ce om este un cetăţean liber şi are drept a lua parte la lucrurile publice; să înţelégă că resistinţa legală este raţia constituţieĭ; că tóte aceste drepturĭ lipsind saŭ nefiind practicate, constituţia devine nu numaĭ netrebuincĭósă dar o nefericire publică.

Armatele se n.ărĭaŭ şi se scădeaŭ, se schimbaŭ ca să se creeḑe un mijloc spre a motiva contracte de chĭeltuĭelĭ marĭ cu neguţători Franciei, căcĭ aveaŭ credinţa că tóte acele contracte cu comerciul Franciei interesaŭ acel guvern în menţinerea Domnieĭ şi Statuluĭ şi garantaŭ ţéra contra ideilor de cucerire a le unor puterĭ. Nefericită este o ţéră când nu varsă sângele seŭ spre a'şĭ păstra drepturile şi libertăţile sele şi când crede a păstra drepturĭ si libertăţĭ cumpărându-le cu aur dela tiranii seĭ!

Din robia lor, din umilinţa lor, guvernele Românilor 'şĭ-aŭ făcut un merit maĭ în tot-d'a-una, dela epoca cădereĭ spirituluĭ naţional pînă în timpi de astă-ḑĭ. Acésta a fost virtutea robilor a suferi lanţurile tiranilor. Tronul, ministerul daŭ drepturĭ, dar impun marĭ datoriĭ.

Domni, ministri, represintanți nației, când nu fac sacrificiile vieței lor pentru fericirea patriei, nu sunt demnĭ de a se bucura de posiția ce le-a dat nația. Eĭ îșĭ calc datoriile lor. O nație însășĭ nu este demnă de libertate, de independință, când nu face nicĭ un sacrificiŭ pentru ele.

Tóte națiile libere, în toțĭ timpi, sacrific săngele lor, aurul lor în lupte. Luptele nu le speriŭ. Curagiul ce le dă convingere drepturilor și datoriilor lor, le face tot-d'a-una a triumfa. Ast-fel fac națiile cari aŭ viață, cari aŭ drept a fi marĭ și libere. Acolo însă unde nu este viață, unde inima este degradată, unde virtuțile sunt înlocuite de vițiurĭ, unde datinele sunt rele, unde legile nu se esecut, unde omul onest este despreţuit și furul încununat de o societate coruptă, patria este o proprietate acelor ce cărmuĭesc.

Sub guvernele constituționale, nația este suverană. Ea delégă pe Domn și pe ministri a cărmui sub contrololul deputaților, saŭ advocaților eĭ. Guvern și deputațĭ sunt serbi națieĭ suverane, salariațĭ de dînsa, lăudațĭ, onorațĭ de dînsa. Când ceĭ ce cărmuĭesc saŭ vor cărmui, trădez interesele suveranilor și fac din causa inamicilor patrieĭ causa partidelor lor, castelor lor, familiilor lor, nația suverană, când nu a devenit ea suverană, sclava serbilor seĭ salari-

ațĭ, prin asociare cu tirani spre despoĭerea patrieĭ de suveranitatea sa, spre împărțirea între eĭ a tesauruluĭ public, nu toleră nicĭ un guvern care se abate dela legĭ, care, spre a avea sprijinul inamicilor țereĭ lor, suferă influința străină și împreună cu streini inamicĭ, omóră autonomia patrieĭ lor, viața patrieĭ lor, libertatea patrieĭ lor. Acolo însă unde guvernul este proprietar al țereĭ, unde téra este proprietate moștenitóre a guvernuluĭ, unde constituția este o minciună, unde bunurile patrieĭ sunt măncate de guvern și de imfamĭ sateliți, unde legile sunt violate pentru interesele străinilor în complicitatea imfamă de trădare; unde biserica este o poliție a guvernuluĭ, scólele o poliție a guvernuluĭ; unde ceĭ cari propag în public sunt cumperațĭ cu banĭ de inamici patrieĭ, ca să mință, ca să deturne inimile dela sacrificiĭ pentru binele public; unde tîlharul, trădătorul, îșĭ crează un drept în simpatiile guvernelor și guvernaților și vin, în numele onóreĭ, a sprijini ce nu este onorat; unde guvernele violez alegerile, unde cel cinstit este gonit dacă nu serbă interesele tiranilor și cel necinstit încununat, unde serbă causa tiranilor; unde armatele, fice a le patrieĭ, jur credință tiranilor, dar nu patrieĭ; unde mama blăstemă pe fiŭ că nu a prădat când a fost la putere, ca să pótă în urmă satisface esigințele lusuluĭ și imoralităţeĭ; unde nu maĭ

esistă de căt simțimentul pismeĭ; unde meritul, ce escită pisma, este prigonit şi mediocritatea este ridicată; unde ceĭ ce aŭ prădat țéra, ceĭ ce aŭ tirănit țéra, vin şi vorbesc de onóre, de libertate şi împletesc cununĭ, — acea nație nu merită de a maĭ fi. Vestejindu-se pe ghirlanda umanităţeĭ morale, demne, pure, se şterge ca o pată după o frunte pură.

Ast-fel se perdu regimul trecut, în aplaudele generale. Dar vaĭ! aceĭa cari îl resturnară luară óre altă cale? Țéra este astă-ḑĭ maĭ puțin proprietatea guvernuluĭ? Constituția şi legile sunt respectate maĭ mult? Risipa tesauruluĭ public este pusă în hotare maĭ mult? Opinia alegătorilor este maĭ liberă? Favoriți, cumularḑi potereĭ aŭ încetat? Guvernul în fața străinilor are maĭ multă demnitate? Patriotismul face pe guvern şi guvernaţĭ a face sacrificiĭ? Un guvern care a avut nobilul curagiŭ a ridica drapelul unireĭ tutulor Românilor, a găsit în ómenĭ alt de căt ura străinilor şi hula trădătorilor de patrie, aplaudaţĭ de turme de robĭ? Dreptul autonomieĭ țereĭ este astă-ḑĭ maĭ scump Românilor chĭămaţĭ a veghĭa la menţinerea luĭ, cănd tratatul de Paris care ne dă plină autonomie, se violă; cănd autonomia țereĭ se calcă, cănd nația Română nu maĭ póte să aĭbă guvernul care voĭesce şi guvernele națieĭ se numesc dela Paris şi dela Viena? Cănd turmele de sclavĭ

ce represint nația desmoștenită de suveranitate, tremur la ideea d'a protesta contra violărei unor drepte sănte căpetate prin săngele strebunilor nostri? Favoriți regimuluĭ trecut, espresiĭ de vițiŭ, nu fuseră preoți templuluĭ luĭ Ariman, ce reveniră cu dogmele vechĭ? Mitra, ḑeul bineluĭ, lumina viețeĭ, nu fuse invins în urmă de Ariman și șérpele seŭ, ḑeul reuluĭ, autorul morțeĭ, întunereculuĭ? Un singur om lipsesce din cununa de fer, este Cuza. Un Domn plin de virtuțĭ iĭ luă locul, dar țéra se cărmuĭesce de sistemul trecut, de ómeni cari introduseră în acéstă țéră, cu constituția, sistemul de corupție, sistemul de mórte, de întunerec, de viciurĭ și de umilință.

Domnul Cuza, care ținea la multe cestiĭ de drepturĭ a se reinființa, veni dela Constantinopoli încăntat de ideea de a restabilĭ întocmaĭ dupe dorința puterilor juridicția consulară în România. Se credea că acésta fusese una din condițiile recunóscereĭ Statutuluĭ dela 2 Maĭŭ. Chĭamă într'o ḑi consiliul de ministri și, luând cuvîntul, face amarĭ mustrărĭ D-luĭ Orbescu, ministru al justițieĭ, că nu va să ĭa mesurĭ a se ordona tribunalelor și curților spre a recunósce juridicția consulară. Orbescu respunse ca ministru Român, că nu va face nicĭ o dată acésta, nefiind voința națieĭ sele.

Domnul se supără fórte mult şi nu maĭ ḑise nimic. Dar Orbescu ţinu tare.

A doa ḑi veḑênd pe Domn, îmĭ ḑise să consiliŭ pe Orbescu a'şĭ da demisia. Îĭ aretaĭŭ că eŭ însu'mĭ doresc a me retrage, din causă că principiile mele nu îmĭ permitea să staŭ în minister. Profitaĭŭ de acésta a ḑice Domnuluĭ că ar fi prudinte a se chĭăma un alt minister ca să esecute actul dela 2 Maĭŭ, ómenĭ cari nu 'l-aŭ făcut, că acésta va da putere actuluĭ şi tronuluĭ, va da garanţiĭ naţieĭ pentru principiile marĭ din acel act şi speranţa că cele ce în acel act sémăn prin natură lor a guvern personal şi desmint principiile de egalitatea drepturilor politice şi libertatea ţeranilor, vor înceta îndată cu venirea unuĭ alt minister; pe când cu miniştri ce aŭ făcut pe 2 Maĭŭ, este de asceptat a se nutri şi mări urele causate de o lovire atăt de puterică. Domnul păru că gustă aceste ideĭ. Îmĭ ḑise să vorbesc cu Ion Ghica, Brătianu şi cu Rosetti. Nu am vorbit nimic, căcĭ maĭ vorbisem altă dată şi am remas cu vorba. După mine aicĭ fuse o mare erórе. Tronul ar fi scăpat dacă Domnul ar fi schimbat ministerul şi ar fi lăsat acţia, chĭar cu concesiĭ în favorul libertăţeĭ, în măna acelora a cărora acţie deja circula în tóte fibrele naţieĭ prin putericul prestigiŭ al libertăţeĭ.

Domnul Cuza ar fi făcut acésta, dar din ne-

fericire făcea mare cas de consiliile Camarileĭ. Avea câţĭ-va amicĭ demnĭ şi oneştĭ, interesaţĭ numaĭ de binele tronuluĭ, Pisoschi, Silion, dar nu'ĭ asculta. Domnul credea naţia guvernabilă numaĭ prin corupţie, precum cred mulţĭ ăncă astă-ḑĭ. Se amăgea. Naţia nu era stricată ci numaĭ o parte de ómenĭ, espresiĭ a le regiunelor trecute. Aceĭa păreaŭ o adunătură de robĭ fără misie, ómenĭ cari compromitase tóte tronurile şi cari îşĭ urmară misia fatală a compromite şi tronul ce la început păruse ameninţător uneĭ scóle,—dar naţia era pură în tot ce nu era în serviciul administraţieĭ.

Dar din causa ignorinţeĭ în care o ţermurise tirani eĭ, ea nu scia ăncă că sub constituţie ea era stăpână. Credea că este ursită a fi proprietatea celor ce o guvernaŭ. Vodă Cuza a fost victima simpatieĭ sele pentru ómeni seĭ. Nicĭ un Domn nu va putea să se susţie dacă nu se va întemeĭa pe popor, pe naţie. Ómeni fără principiĭ, daŭ lovirea orĭ-căruĭ stăpîn îĭ plătesce.

Străini de afară respect pe un Domn pe cât el este în ăntru sprijinit de naţie. Atuncĭ el devine espresia naţieĭ, şi o naţie este tot-d'a-una maĭ respectată de cât un om. A fi tare în afară, cată a fi tare în ăntru. Un Domn nu se întăresce de cât atuncĭ când face fericirea celor maĭ mulţĭ, când face ca legile să fie pentru toţĭ, şi admite

cu plăcere mijlócele de control şi de resistinţă legală contra abusurilor de putere, şi nu uĭtă misia sa că nu este proprietar ci un protector al poporuluĭ. Dar Domni în trecut eraŭ rivalĭ aĭ poporuluĭ şi aĭ boĭerilor; eĭ ţineaŭ în ignorinţă poporul, ca să'l slăbĭască; ca să slăbĭască pe boerĭ, îĭ lăsaŭ să abuze de putere.

Eraŭ învinşĭ şi învingătorĭ, apăsaţĭ şi apăsătorĭ, devoraţĭ şi devorătorĭ. Domnul nu sciu a se declara cu curagiŭ pentru apăsaţĭ saŭ pentru apăsătorĭ. Voi a cărmui cu o parte din aceştĭ din urmă, cu aceĭ ce vin maĭ ănteĭŭ la picĭórele tronuluĭ şi cari sunt tot-d'a-una ceĭ maĭ reĭ.

Ast-fel egalitatea drepturilor politice nu produse nicĭ un resultat, şi când poporul fuse chĭămat la alegerĭ, nu 'i se tolera altă voinţă de căt a guvernuluĭ, care, neavênd control şi respundere, nu era bună.

Totul era dar a începe dela capet. Domnul Cuza nu înţelegea acésta. Principiele fuse luate pentru mijlóce.

Dacă naţia, daca toţĭ aceştĭ Domnĭ şi miniştri cari aŭ ţinut ţéra în loc, ca să o facă proprietatea lor, ar fi cercetat istoria naţieĭ Române, ar fi veḑut că nicĭ o putere nu a putut dura când nu a fost basată pe drepturile celor maĭ mulţĭ; că însuşĭ ceĭ maĭ marĭ Domnĭ aŭ trebuit să pĭară când aŭ personificat suveranitatea naţieĭ, lauri eĭ, în persóna lor; viaţa eĭ, glo-

ria eĭ, în persóna lor saŭ ómeni lor, şi nu aŭ sciut să'ĭ dea în schimb cel puţin o bună stare materială.

În acele timpurĭ preparasem un memoriŭ Domnuluĭ contra ideeĭ care era născută din tóte acele verităţĭ, a trece ţéra la Austriacĭ, acéstă idee funestă de a ucide la Dunăre Sentinela latinismuluĭ. Iécă simţul aceluĭ memoriŭ.

Românĭ aŭ învins şi aŭ colonisat Dacia cu latinĭ rusticĭ cu cari aŭ coloniat Spania, Francia, Italia şi alte părţĭ. După Traĭan acéste coloniĭ latine dela Dunăre, cari esistaŭ chĭar înainte de resbelul Dacieĭ, fuseră adăogate prin noĭ colonĭ pentru întărirea lumeĭ Romane. Dar sub Aurelian, se retraseră ostirile, remăind coloniĭ civilĭ. Cu acésta latinismul se slăbesce. Astă-dĭ când panslavismul şi pangermanismul amenint să nimicéscă braţele panlatismuluĭdela Dunăre, acéstă sentinelă latină din Orient; când România este amerinţată d'a fi încorporată cu Austria, —se pot scăpa interesele latine, prin modul întrebuinţat de Cesarĭ înainte de Aurelian, adică a se mări naţia latină Română şi a se garanta contra panslavişmuluĭ şi pangermanismuluĭ, priimind, prin colonĭ francesĭ, italianĭ, ispaniolĭ, ce ne-ar trimite aicĭ şi 'ĭ-am aşeda pe moşiile Statuluĭ, viaţă putere. Acéstă colonisare, nu numaĭ că ar da Românilor, viţă latină, sentinelă a panlatinismuluĭ, vĭaţa

şi puterea a'şĭ împlini misia lor, — dar ăncă ar interesa şi maĭ mult cele treĭ marĭ puterĭ latine sub mitropola Francieĭ, la sórta nóstră de latinĭ, la libertatea ginteĭ nóstre, şi ar pune pentru tot-d'a-una ideea funestă de a ne da Austriacilor la o parte. Romăni aŭ moşiĭ marĭ ca Pricipăţelele şi Ducăţelele Germanieĭ şi Italieĭ. Pe aceste moşiĭ coloni Francesĭ, Italianĭ, Spaniolĭ, Portugesĭ, ar putea, trimişi prin privighĭerea metropoleĭ Francese, cu chĭăltuĭala acestor Staturĭ latine, să găsĭască pe aceste moşiĭ Romănescĭ, terîmurĭ gratis, în pogóne cum s'aŭ dat la toţi Romăni, şi atuncĭ naţia Română, împrospătată şi mărită cu elementele eĭ naturale, căpătênd putere, nu va maĭ fi amenințată de a fi robită nicĭ de Austriacĭ, nicĭ de maghĭarĭ, nicĭ de Ruşĭ. Dar acel Domn cădênd, şi Romănia priimind o sórtă, contra acesteĭ ideĭ, nu am maĭ dat memoriul.

FINE.

Şi că, Critică amor pe Domnul Cuda, Lui face mari laude, fără a lă pronunţa — qui conchide, quine a fost..., şi quine va rămâne Cuda?

Capitan D. Crainicu 1869 Iunie

P. Veziraru